

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE DEMOKRAT PARTİ
DÖNEMİNDE ANKARA
(1950-1960)

Yüksek Lisans Tezi

Ünsal BİLİR

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE DEMOKRAT PARTİ
DÖNEMİNDE ANKARA
(1950-1960)

Yüksek Lisans Tezi

Ünsal BİLİR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Oğuz AYTEPE

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE DEMOKRAT PARTİ
DÖNEMİNDE ANKARA

(1950-1960)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Oğuz AYTEPE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Serdar SARISIR (Başkan)

Prof. Dr. M. Oğuz AYTEPE (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Sedef BULUT

Tez Sınavı Tarihi:

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Ankara'nın başkent ilân edilmesinden sonra, bu şehrin yeni rejimin temsil ettiği değerlere uygun bir şekilde nasıl modernize edilmeye çalışıldığı ve yeni rejimin ruhunu yansıtması yolunda geçirdiği evreler ele alınmaya çalışılacaktır.

Demokrat Parti zamanında bir başkent olarak Ankara'da yaşanan değişikliklerin daha önceki dönemlerle karşılaştırmalı olarak analizinin yapılması ise araştırmanın asıl konusudur.

Tezin amacı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çıktığı çağdaşlaşma yolunda Ankara'nın bir başkent olarak hangi duygu ve düşüncelerle kurulmaya çalışıldığını, bu amaçlarla neler yapıldığını, nasıl bir yol izlendiğini sergilemek; Cumhuriyet devrimlerinin sosyo-ekonomik, kültürel, eğitim vb. açılardan başkentte nasıl ete kemiğe büründüğünü incelemek; gelişen çalışma ortamları ve sanayileşmenin getirisi olan istihdamın sebep olduğu iç göçlerin oluşturduğu durumları ve politik tutumların yansımalarını analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Ankara.

ABSTRACT

In this study; after the declaration of Ankara as a capital city, the efforts to modernize this city according to merits which were represented by new regime and the phases which were gradually developed in order to reflect the soul of new regime in this city are going to be inspected.

The main subject of this study is to analyze relatively, the alterations which were made in this capital city during the Democrat Party government with the alterations which were made during former periods.

The aim of this thesis is to display feelings and beliefs with which Ankara was set up as a capital city during the process of modernization young Republic of Turkey, display which ways were carried and what were done to achieve those ideals; inspect how Republic's Revolutions were came true in the capital city from the point of socio-economics, culture and education; analyze growing working facilities and situations which were caused by internal migration due to deployment opportunities returns of industrialization and reflection of political attitudes.

Key Words: Democrat Party, Ankara.

ÖNSÖZ

Toprakları üzerinde bir “Ahi Cumhuriyeti” kurulmuş olan Ankara, her ne kadar 13 Ekim 1923 tarihinde başkent olarak ilân edilmişse de bu şehrin başkent olarak adının ilk kez anılması Osmanlı Devleti zamanına kadar gider. Bu devirde de İstanbul’un yerine başkent olabileceği düşünülen yerler arasında Ankara’nın adı anılmıştır. Ancak bu durum tamamen bir güvenlik endişesinden kaynaklanmış olup, stratejik bir takım hesapların sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Ankara’nın yeni Türk devletinin başkenti olarak ilân edilmesindeki öncelikler ise tamamen farklı bir şekilde gelişmiştir. Yeni Türk devletini kuranlar Ankara’yı başkent olarak ilân ederken stratejik bir takım gerekçelerin dışında da önceliklere sahip olmuşlardır. Bu öncelikler her şeyden önce yeni rejim ile doğrudan ilgiliydi ve Ankara’nın bu ruhu temsil eden, bir örnek şehir olarak kurulması düşünülmüştü. Bu bağlamda Ankara’nın 1923’ten 1960 yılına kadar geçirdiği evreleri takip etmek ve özellikle 1950 ile 1960 yılları arasında, Demokrat Parti döneminde Ankara’nın yaşadığı değişimi, öncekilerle kıyaslamalı olarak incelemeye çalışmak bu araştırmanın ana uğraşısı olacaktır.

Tezin hazırlık aşamasında, konunun seçiminde, konunun içeriğinin belirlenmesinde, değişik kaynaklara yönlendirmesi sayesinde olgunlaşan bu çalışmada bana rehberlik eden tez danışmanım Sayın Prof. Dr. M. Oğuz AYTEPE’ye ve Enstitü Müdürü Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN ile diğer tüm öğretmenlerime, Enstitü Öğrenci İşleri Şefi Sayın Fatma MESCİ’ye, ayrıca çalışmalarım esnasında maddî ve manevî desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Ünsal BİLİR

Ankara, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi

GİRİŞ

1. Adı ve Coğrafi Konumu.....	2
2. Ankara Şehrinin Tarihçesi.....	3
3. İdari Taksimat ve Yönetim.....	8

I. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ DÖNEMİNDE ANKARA (1923-1950)

1.1. Ankara'nın Başkent Oluşuna Kadar Atılan Adımlar.....	10
1.2. Ankara'nın Merkez Olmasına Gösterilen Tepkiler.....	11
1.3. Mimari Dönemler.....	13
1.4. Ankara'nın İlk Planı ve Yapılan Okullar.....	13
1.5. Kültürel Alanda Gelişmeler (1923-1938).....	14
1.5.1. Ankara'da Basın Faaliyetleri.....	23
1.6. Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler (1923-1938).....	24
1.7. 1938-1950 Yılları Arasında Kültürel Alanda Gelişmeler.....	31
1.7.1. Basının Durumu.....	34
1.8. 1938-1950 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler.....	36

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ANKARA (1950-1960)

2.1. Demokrat Parti'nin Oluşumu.....	40
2.1.1. Dörtlü Takrir.....	40
2.1.2. Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	42

2.2. Anıtkabir İnşâsının Tamamlanması ve Atatürk'ün Naaşının Nakli.....	45
2.3. Ankara'da Esen Değişim Rüzgârları ve Şehircilik Anlayışı.....	46
2.4. Kültürel Alanda Gelişmeler.....	55
2.4.1. Eğitim.....	55
2.4.2. Dernekler.....	64
2.4.3. Parklar.....	65
2.4.4. Basın.....	67
2.4.5. Sanat ve Eğlence.....	75
2.5. Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler.....	78
2.5.1. Nüfus.....	78
2.5.2. Sanayi, Tarım, Ulaşım ve Kentleşme.....	81
2.5.3. Ekonomi.....	92
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	104
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	170

KISALTMALAR

- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- a.g.e. : adı geçen eser
- a.g.m. : adı geçen makale
- Akt. : aktaran
- Bkz. : bakınız
- bs. : baskı
- CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
- C. : Cilt
- Çev. : çeviren
- DP : Demokrat Parti
- Der. : derleyen
- Ed. : editör
- Haz. : hazırlayan
- M.Ö. : Milattan Önce
- M.S. : Milattan Sonra
- NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- no. : numara
- s. : sayfa
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
- v.d. : ve diğerleri

GİRİŞ

Kurtuluş Savaşı'nın 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması ile resmen bitmesinden sonra, savaşı kazanan siyasî otorite tarafından 470 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapan İstanbul bir tarafa bırakılarak, radikal bir kararla Ankara 13 Ekim 1923'te başkent ilân edilmiştir. İstanbul ve Ankara; eski-yeni, doğu-batı ve Meşrutiyet-Cumhuriyet olarak nitelendirilmiş, bunun sonucunda da Ankara Cumhuriyet ile özdeşleştirilmiştir.

Böylece Ankara, modern şehir tasarımının mantık sınırlarını aşarak üzerine çıkar ve bir düşünce yapısına dönüşür. Mimariden günlük yaşama, dünyayı algılama usûlünden toplumsallaşma pratiklerine kadar büyük bir kültür yelpazesinde şehrin kimliğine bürünmüştür¹.

Kuruluşundan itibaren Avrupa ile Asya arasında göç, ticaret ve fetih yolları üzerinde bulunan Ankara, her zaman için önemli bir bölge olmuştur. Ankara açısından en büyük hadiseden biri de Bağdat demiryolu tasarısının ilk denenen bölümü olan İstanbul-Ankara demiryolu hattının 1892'de Ankara'ya gelmesi olmuştur. Rusya'nın istemediği için bu hat Ankara'nın doğusuna kadar yapılamadıysa da, Ankara ekonomisinin hareketlenmesine sebep olmuştur².

Mustafa Kemal'in direniş için burayı seçmesinde, şehre demiryolu hatlarının ulaşması da önemli bir olgu olmuştur. 23 Nisan 1920'de "Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir." ilkesiyle ilk millet meclisi toplanmış ve ulus devletin temelleri atılmıştır.

¹Ekrem Işın, "*Ankara: Cumhuriyeti İnşa Eden Kent*", **ANKARA: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 6, İstanbul, 29 Ekim 2009, s. 11-12.

²Bürhan Cahit, **Mudanya Lozan Ankara**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 19.

Yine burası, bir yandan gelişmiş bir ulus devletinin kurulmasının karar merkezi faaliyetlerini yürütürken öte yandan da yeni Cumhuriyet'in öngördüğü modern hayatın meydana getirildiği şehrin ilk temsilcisi olacak, Türkiye'nin çağdaşlaşma yoluna girecek şehirleri için takip edilecek bir örnek oluşturacaktı³.

Başkent yapılışından beri Ankara'da yaşanan değişim ve gelişim süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin aynası gibidir. Bu sebeple 1920'li senelerin başında nüfusu yaklaşık 20.000 olarak tahmin edilen kentin 1960'larda yaklaşık 1.000.000 nüfusa erişinceye kadar geçirdiği evrim sürecinin gözden geçirilmesi, bir manada Türkiye Cumhuriyeti'nin evrim sürecinin gözden geçirilmesi manasına gelir⁴.

1. Adı ve Coğrafi Konumu

Kurulduğundan beri devamlı yerleşim sahası kalmış Anadolu şehirlerinden biri olarak tarihte isminin çok fazla değişmediği bilinmektedir. Angora, Ankira, Anküra gibi birbirine çok benzer adlardan sonra Osmanlı İmparatorluğu zamanından itibaren resmen Ankara adı ile anılmaya başlanmıştır⁵.

Ankara'nın kuruluşu ve isimlerine yönelik birçok iddia mevcuttur. Stefanus Byzantinos'a göre, Galatlar tarafından ve gemi çapası manasına gelen "*Anküra*" ismiyle kurulmuştur. Galatların gemi çapasıyla ilgisi ise Mısırlıları denize kadar sürüp çapalarını ele geçirmeleridir. Pavsanyas ise Ankara'nın kurucusunun Frigya Kralı Midas olduğunu düşünmektedir. Friglere göre Midas, gemi çapasını bulandır. Daha sonraları Engürü olarak isimlendirilmiştir⁶.

³İlhan Tekeli, **Almanca Konuşan Plancı ve Mimarların Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Planlaması ve Konut Sorununun Çözümüne Katkıları Üzerine**, Goethe-Institut, Ankara, 2010.

⁴H. Cengiz Türksoy, "**Ankara Gerçeği**" Başlıklı Sempozyumun Açılış Bildirisi, Ankara Kent Konseyi, 13 Mart 1999.

⁵Kemal Görmez, **Bir Metropol Kent Ankara Sosyal Yapı-Kimlik-Yaşam**, Odak Yayınevi, Ankara, 2004, s. 1.

⁶Feridun Büyükyıldız, **Başka Kent Ankara**, Phoenix Yayınevi, 2. bs., Ankara, 2009, s. 9.

Frigler, batıda Afyon, Eskişehir, Kütahya,; kuzeybatıda Bandırma; kuzeyde Samsun; doğuda Tokat, Kırşehir, Çorum; güneyde Konya ile Niğde'ye kadar uzanan bir bölgede etkili olmuşlardır. Frigler, başkentlerini Gordion olarak seçmişlerdir. Ankara Polatlı'da yer alan Gordion (şimdiki ismi Yassıhöyük), Sakarya Nehri'nin kıyısına yerleşmiş, stratejik mevkiye sahip, gösterişli bir başkentti⁷.

Tarihte kurulmuş en eski şehirlerden biri olan Ankara, Orta Anadolu'nun merkezinde yer alması nedeniyle birçok ticaret ve göç yolunun kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu şehir, coğrafi konumu ile Türk ülkesinin merkezidir. En kısa hava yolu ile Akdeniz'den 400, Karadeniz'den 120, Marmara'dan 200 kilometre iç taraftadır. Yaklaşık Madrid, Pekin, Vaşington ile aynı arz derecesindedir⁸.

2. Ankara Şehrinin Tarihçesi

Şehir merkezindeki ilk yerleşimin Ankara Kalesi'nin bulunduğu civar olduğu düşünülmektedir. İlkçağ şehirleri için mecburî üç şart Ankara'da bulunmaktaydı. Emniyet açısından erişilmesi güç, sarp ve kayalık tepe, gıda ihtiyacı için Çubuk Ovası ve su için de Hatip Çayı⁹.

Bir kent yerleşimi olarak kuruluşuna ait en erken somut arkeolojik deliller Frig dönemindedir¹⁰. M.Ö. VIII. asırda Frigyalılar, sonra Lidyalılar, ardından Persler, daha sonra da uzun seneler Romalılar yaşamışlardır¹¹. Bir Demir Çağı medeniyeti olan Frigler, Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü döneminde (M.Ö. 1200'ler) veya çöküşünden sonra, muhtemelen Trakya üzerinden Anadolu'ya doğru hareket

⁷Sevgi Gülalp, "*Frigler Zamanında Ankara*", **Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara**, (Haz. Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1. bs., Ankara, Mayıs 2012, s. 17.

⁸Millî Kütüphane, **Vilayetlerimiz Ankara**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932, s. 73.

⁹Haluk Sargın, **Antik Ankara**, Arkadaş Kitabevi, 2. bs., Ankara, 2012, s. 4.

¹⁰Gülalp, **a.g.m.**, s. 17.

¹¹Görmez, **a.g.e.**, s. 1.

edenlerdir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışıyla birlikte, Anadolu'ya civar bölgelerden çok fazla kavim taşınmış, herhangi bir siyasî birlik olmaksızın Anadolu'ya dağılmış olarak, çeşitli yerleşim alanlarında kendilerini göstermişlerdir¹².

M.Ö. VIII. asırda Ankara ve çevresi Frigyalılar tarafından ele geçirilmiş, daha sonra Frigyalılar Lidyalılara bağımlı hale gelmişlerdir. M.Ö. 547 senesinde Lidya Kralının Perslere yenilmesinden sonra da bölge Pers hâkimiyetine girmiştir. Yaklaşık 200 sene süren Pers hâkimiyeti zamanında Ankara'nın önemli bir konaklama mevkî ve ticaret şehri hâline gelmiştir. Makedonya Kralı Büyük İskender M.Ö. 333 senesinde Persleri mağlup ederek kendi imparatorluğuna katmıştır. Bu arada Anadolu'ya gelen savaşçı kavim Galatlar eski Ankara Kalesi'ni inşâ etmişlerdir. Ardından bölgede siyasal birliği kuran Romalılar M.Ö. 189 senesinde Galatları mağlup ederek Ankara'yı zaptetmişlerdir¹³. Şehre en çok ehemmiyet verilen zaman da Roma zamanı olmuştur. Şehirde hâlen birçok Roma eseri bulunmaktadır. Ankara 645 senesinde de Araplar tarafından zaptedilmeye çalışılmış, şehrin güçlendirilen surları sebebiyle başarı kaydedilememesine rağmen, daha sonra 836 senesinde Elmutasım tarafından ele geçirilmiştir¹⁴.

Yunanlı tarihçi Herodot ve İskoç Arkeolog William Mitchell Ramsay'e göre, Ankara ilk çağlardan itibâren posta, ordu ve ticaret yolu olarak kullanılan Mezopotamya'daki Susa şehrinde başlayıp Sardes şehrinde biten ünlü "*Kral Yolu*"nun üzerinde bulunan konaklama ve ticaret merkezidi¹⁵.

¹²Gülalp, **a.g.m.**, s. 17.

¹³Büyükyıldız, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁴Bu mühim şehrin ilk tahkimine sebep Arapların Aaraklius'un ölümünü (641) müteakip Küçük Asya'da yaptıkları istilâlardır. Araplar 646'da Amorion önünde görünüşler ve 645'de Ankara'yı zapt ediyorlar. Fakat her halde bu vakayiden sonra tahkimat yapıldı. Çünkü onun ismi müteakip devirlerde VIII. asrın nihayetine kadar Araplar tarafından istilâ edilen şehirler arasında görülüyor. O, bunu kuvvetli tahkimatına borçlu idi. Şehir ilk defa 797'de ve her halde bir de 806'da Harun-el-Reşit orduları tarafından zapt olunmuş görünüş. Daha sonra 836'da Elmutasım tarafından zapt edildiği kat'idir (Bkz. Paul Wittek, "*Orta Zamanlarda Ankara*", (Çev. Nureddin Ardıçoğlu), **Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara**, (Haz. Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayinevi, 1. bs., Ankara, Mayıs 2012, s. 14.).

¹⁵Sargın, **Antik Ankara**, s. 4.

Selçuklu ve Osmanlı zamanlarını da içerecek şekilde geçmişe baktığımızda hiçbir zaman Roma dönemi kadar görkemli bir şehir olmamıştır. İlk Roma İmparatoru Augustus'un Res Gestae Divi Augusti (Tanrılaşmış Augustus'un Yapmış Olduğu İşler) kitabesi, Roma'nın Galatya Eyaleti'nin başkenti olan Ankara'da bulunur. Bu kitabenin orijinalinin, Augustus'un vasiyetnamesi sebebiyle Roma'da bulunması gerekirken, hem Yunanca'sının hem de Latince'sinin sadece burada olması, büyük bir imparatorluğun başlangıç tarihine ışık tutması bakımından büyük bir önem addeder. Ayrıca burası, Roma devrinde hem büyük bir askerî üs, hem de ticaret, kültür ve endüstri (boya ve yün) merkeziydi. Bölgede çok sayıda büyük iş yerleri ve saray vardı. Praetorium diye isimlendirilen, eyaletin resmî kurullarının da yer aldığı gösterişli bir yönetim merkeziydi¹⁶.

Roma dönemi Ankara'sında kent yönetiminin demokratik bir yönetim olduğunu, seçilmiş kurulların bulunduğunu, kentteki bayındırlık ve kentsel hizmetlerin yerine getirilmesinin (belki de hepsinden önemlisi) özel bir takvimi olan şenliklerin gerçekleştirilmesinin, yurttaşların gönüllü katkılarıyla yapıldığını ve kent yönetiminin de bu yurttaşlarını, kentin çeşitli yerlerine dikilen küçük büyük anıtlarla onurlandırdığını görüyoruz¹⁷.

II. asırda çok gelişen Ankara, 3. asrın sonundan itibaren küçülmeye başlar, IV ve VI. asırlar arası Hıristiyanlığın kurumlaşmasıyla birlikte tam anlamıyla bir Hıristiyan kenti görünümüne bürünür. VII. asrı da içerecek şekilde Selçuklu zamanına kadar tüm Orta Çağ süresince yolların birbiriyle çakıştığı Ankara; eyaletin başkenti konumuyla kültür, ticaret, sanayi ve askerî merkez olma hususiyetini hep sürdürür. Selçuklu ve Osmanlı zamanlarında ise şehre çok ehemmiyet gösterilmez¹⁸. Yalnız, Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki en önemli savaşlardan biri olan Ankara Savaşı da, Beyazıt ile Timur arasında, 27 Temmuz 1402'de bu topraklarda

¹⁶A.g.e., s. 4-5.

¹⁷Akın Atauz, "Kale ve Sur: Ankara Kal'ası", *Şehrin Zulası Ankara Kalesi*, (Ed. Tanıl Bora), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2004, s. 77.

¹⁸Sargın, *Antik Ankara*, s. 5.

gerçekleşmiştir¹⁹. Ayrıca, Celali isyanlarından korunmak amacıyla, yine Osmanlı döneminde, 1604-1608 yılları arasında şehrin dış surları inşâ edilmiştir.

Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesinin 1285 sayılı baskısında, İngiliz tüccarlarının 1869 senesinde Ankara keçilerini Samsun limanı üzerinden Güney Afrika'ya kaçırdığı yazılmaktadır. Böylece, şehrin en büyük sanayisi yani tiftik yünü dokumacılığı ve ihracaatı engellenmiş oldu. Bu ticari vurgunun yanısıra, Adem Zade Ahmet Efendi'nin defterinde işaret ettiği, 1830'da fırtınaya benzeyen çekirge istilâsı da kıtlığa neden olmuştur. İngiliz gezgini F. Burnaby'nin hatırasında da, 1873'teki ikibuçuk ay devam eden kar yağışı ile meydana gelen hastalıklar sebebiyle 18.000 insanın öldüğü yazmaktadır²⁰. Dış kalenin batı tarafı, şimdilerde “Hisar Parkı” olarak kullanılan yer ve “Kale Dibi” mevki 1917'deki yangında tamamen yanmıştır²¹.

Yaşanan bu felâketler sonucu oluşan kıtlık, ticari sorunlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki isyanlar ve salgınlar nedeniyle şehirden büyük göçler olmuş ve şehir nüfusu belirgin bir biçimde azalarak neredeyse bir kasaba nüfusuna dönüşmüştür. XIX. asırda, nüfusu 20-25 bin kadar olan Ankara'nın, yalnızca bu nüfus rakamlarına bakarak kasabayı anımsatan, küçük bir Orta Anadolu şehri olduğu basitçe dile getirilebilir²².

¹⁹Beyazıt'ın ordusu bozguna uğradı ve Sultan ele geçirildi. Beyazıt'ın dominyonları, Timur'un vasalları haline gelen oğulları (Süleyman, İsa, Musa ve Mehmet) arasında bölüştü. I. Mehmet (1413-1420) olarak hükmeden Mehmet'in kardeşlerini yenilgiye uğratarak Osmanlı topraklarını yeniden birleştirmesi 11 yıl sürdü. Daha sonra I. Mehmet, oğlu II. Murat (1421-1451) tarafından sürdürülen yeni bir yayılma dönemi başlattı (Bkz. Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, 9. bs., İstanbul, Şubat 2011, s. 29.).

²⁰Selahattin Çelik, **Adım Adım Başkent Ankara Kent Planı ve Rehberi**, Dünya Süper Dağıtım Tic. ve San. A. Ş., İstanbul, 2009, s. 69-70.

²¹Yangın öncesi burası zengin Rum, Ermeni ve Yahudi esnafının oturduğu, oldukça görkemli konakların, villaların bulunduğu bir semt durumundaymış. Kale Dibi mahallesi de aynı özellikte ve meşhur vitrinli mağazalar da bu semtte bulunmuş. Günümüzde burası Konya Sokak ve Işıklar Caddesi'nin bulunduğu yerlerdir (Bkz. Abdülkerim Erdoğan, **Unutulan Şehir Ankara**, Akçağ Yayınları, 1. bs., Ankara, 2004, s. 59.).

²²Ancak, bu değerlendirme bir ölçüde yanıltıcıdır. Tarım dışı ekonomik etkinliklerin başat olduğu bir şehirdir Ankara. Fakat, kendini çevreleyen kıra karşı farklı ekonomik etkinlikleri barındırıyor olması, onu, kasaba vari bir yerleşim olmaktan kurtaran bir özellik değildir (Bkz. Zeliha Etöz, “19. Yüzyıl

1920’li yıllarda Ankara, kedisi, armudu ve keçisinden başka bir şeyi olmayan köhne bir Orta Anadolu kasabasıydı. İstanbul ise ihtişamlı bir “*imparatorluklar başkenti*” idi; bin küsur yıl Bizansa, beş yüzyıl kadar da Osmanlı İmparatorluğu’na başkentlik etmişti²³.

Türkiye Cumhuriyeti’ne başkentlik eden Ankara, XIX. asırda da “*yönetmel merkez*” olma niteliğini barındıran bir şehirdi. Bir ara, XIX. asır ortalarında kısa bir süre (1848-1851 yılları arasında, Yozgat’ın il merkezi olduğu Bozok iline bağlanmıştı, 1855-1860 yılları arasında, Ankara’nın yine Bozok iline bağlandığını görüyoruz.) dışında, hep il merkezidir²⁴.

Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’nı Ankara’dan yönetmesi ve ilk meclisin 23 Nisan 1920’de toplanması Ankara’yı daha önemli bir şehir haline getirir. Tüm bunların ardından, 13 Ekim 1923’te başkent ilân edilmesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti olan Ankara, her açıdan Cumhuriyetin tüm niteliklerine uygun olarak Mustafa Kemal tarafından yeniden inşa edilmeye başlanmıştır.

Ankara’nın başkent ilân edilmesi, hem anlamlı, hem de önemli bir husustur. Başkentin buraya taşınmasıyla Türk devletinin merkezi İstanbul’dan Anadolu’ya yer değiştirmiştir. Artık anavatan topraklarının büyük bir kesimi Anadolu’dadır. Yeni devletin gözleri ve kulakları Anadolu’ya dönmüştür. Asırlardır geri planda tutulmuş Anadolu halkı, bundan böyle devlet politikasında öncelikli bir konum sahibi olacak demektir. Ankara’nın başkent oluşu, Türkiye’nin devlet politikasında köklü değişiklik manası taşır²⁵.

Ankara’ında Mahalleler ve Gündelik Yaşam”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006, s. 14-16.).

²³Bilâl N. Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkentin Doğuşu**, Bilgi Yayınevi, 1. bs., Ankara, Haziran 1988, s. 12.

²⁴Etöz, **a.g.m.**, s. 14-16.

²⁵Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkentin Doğuşu**, s. 12.

3. İdari Taksimat ve Yönetim

Roma devrinde Ankara, ulaşım sistemini meydana getiren önemli yolların üzerinde bulunmaktaydı. Şehir, Roma devrinde içişlerinde demokratik ve bağımsız bir şekilde yönetilirdi²⁶.

Türkler, tarih içinde çeşitli başkentler seçmişler ve çeşitli devletler kurmuşlardır²⁷.

Geçmişe ve geleceğe yol gösteren başkentler hep kurucu ideolojilerin oluşturulduğu siyasî bölgelerin merkezlerinde bulunmuşlardır. Dört bir yanı taşra coğrafyasıyla çevrilmiş bu merkezler, siyasî güç tarafından belirlenmiş olmanın imtiyazını üslenirler. İstanbul'un İmparator Constantinus tarafından başkent yapılmasıyla, Ankara'nın devlet merkezine dönüştürülmesi, özünde aynı mantığın tarihteki tekrarından oluşmaktadır. İstanbul imparatorluk, Ankara ise Cumhuriyet imajını yansıtırlar. Her iki imaj, XX. yüzyıl başlarında, kök saldıkları medeniyetler adına birbirleriyle çatışırlar ve karşı karşıya gelirler²⁸.

²⁶Bu dönemde halk tarafından “*Demoj*” ve “*Bule*” adı verilen iki ayrı gruptan oluşan bir belediye meclisi seçilirdi. Bu meclisler kentin bütün gereksinimlerini saptardı. Kentin meclisi ve halk meclisi bütün kararları alma yetkisine sahipti. Bu dönemde kentin alt yapısı tamamlanmış, 60 km uzaklıktaki Elmadağ'dan taş borularla getirilen su mahallelere dağıtılmıştır (Bkz. Büyükyıldız, **a.g.e.**, s. 14.).

²⁷Anadolu Selçuk Devleti'nin başkenti Konya idi. Batı Anadolu'da kurulan Osmanlı devletinin ilk başkenti Bursa oldu. Bu devlet çok geçmeden Marmara denizini atlayıp Avrupa kıtasında genişlemeye başlayınca başkentini de Bursa'dan Edirne'ye kaydırıldı. 1453 yılının bir mutlu Mayıs günü İstanbul fethedilince, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti de hemen Edirne'den İstanbul'a taşındı. İstanbul, yaklaşık beş yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak kaldı. Başkent, Edirne'den İstanbul'a taşınmasından tam 470 yıl sonra, bu defa da İstanbul'dan Ankara'ya taşındı. Bütün bu taşınmalar, devletin bünyesindeki değişikliklerle doğrudan bağlantılıdır. Anadolu Selçuk Devleti'nden kopan Osmanlı Beyliği, artık Selçuk başkenti Konya'ya bağlı kalamazdı, kendisine yeni bir başkent aradı. Beylik iken Söğüt ile yetindi, devlet olunca Bursa'ya taşındı. Devlet, Rumeli'de genişlemeye başlayınca, başkent de Anadolu'dan Rumeli'ye, yani Bursa'dan Edirne'ye kaydırıldı. Bizansın başkenti İstanbul, Rumeli yakasından kuşatılıp vuruldu. Osmanlılar, İstanbul'u fethedince burayı kendilerine başkent yaparak imparatorluklar sırasına girdiler (Bkz. Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkentin Doğuşu**, s. 12-13.).

²⁸Işın, **a.g.m.**, s. 12.

İstanbul, coğrafi açıdan imparatorluğun merkezinde bulunuyordu. Batıda Rumeli, doğuda Anadolu ve ortada başkent İstanbul; devletin jeopolitik dengesi böyleydi. Fakat bir süre sonra, imparatorluğun Rumeli tarafı koptu, devletin coğrafi dengesi bozuldu. Başkent İstanbul, bir sınır kenti gibi imparatorluğun bir ucunda kaldı. I. Dünya Savaşı imparatorluğu tamamen çökertti. Bu defa Anadolu’da kurulan yeni Türk devletinin, kendisine yeni bir başkent seçmesi, bir bakımdan tarihsel bir belirlenimcilik oldu²⁹.

Ankara-İstanbul kutuplaşması, kent simgeciliğinin farklı noktalarda meydana getirdiği kazanımları esas alır. Bu sembolik kurguda Ankara’nın merkezi “*Meclis*”, İstanbul’unki merkezi ise “*Saray*”dır. İmparatorluğun başkenti, İslami doku içerisindeki kozmopolit dünyanın sembolü olurken, millet bilincine sahip vatandaşların ortak yaşam sahaları Ankara’dır. Geçmiş dönemin hayalleri, ananenin dizginleyici gücü ve siyasî boyun eğme, daima İstanbul’u çağırıştırır. Aksine Cumhuriyet Ankara’sı, gelecek zamana ayarlanmış yaratıcı fikrin, çağdaşlaşmanın sınır tanımaz imkânlarının ve siyasî ortamda kazanılmış millî başarının yoğunlaştığı yerdir³⁰.

Diğer illere ve başkentlere örnek olması maksadıyla başkent Ankara üzerinde büyük bir gayretle durulmuş, zamanla İstanbul ile kıyaslanabilecek bir seviyeye çıkarılmaya çalışılmıştır.

²⁹1923 yılında hem Türkiye Cumhuriyeti kuruldu, hem de Ankara başkent yapıldı. Cumhuriyet ile başkent yaşittir. Ankara’nın başkent oluşu 13 Ekim, Cumhuriyetin ilanı 29 Ekim 1923’tür (Bkz. Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkentin Doğuşu**, s. 13.).

³⁰İşin, **a.g.m.**, s. 12.

I. BÖLÜM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ DÖNEMİNDE ANKARA (1923-1950)

1.1. Ankara'nın Başkent Oluşuna Kadar Atılan Adımlar

Ankara, Kurtuluş Savaşı'nda başkent adayıydı. 1919 yazından, 13 Ekim 1923 günü resmen Türkiye'nin başkenti oluncaya kadar yani dört seneden fazla bir zaman da böyle kaldı. O seneler Ankara tarihinin pek dolu bir devridir. Ankara adı, daha Kurtuluş Savaşı düşünülürken gündeme geldi. 1918-1919 kışında Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Türkiye'nin geleceğini tasarlıyorlardı. Atatürk'ün Şişli'deki konutu bu konuda bir buluşma yeri olmuştu. 20 Aralık 1918 günü³¹ İstanbul'a dönen Ali Fuat Paşa da hemen Mustafa Kemal'i Şişli'deki konutunda ziyaret etti. Geceyi o konutta geçirdi. İki genç paşa, ondan sonra da her fırsatta biraraya geldiler. Bu görüşmelerde, Anadolu'da girişilecek silahlı mücadele konusu görüşülürken, Ankara'dan da bahsedildiği anlaşılıyordu³².

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır imzalanmaz Türk ordusunun silah ve cephanesi elinden alınmış, savaşçı erleri terhis edilmiş, birlikleri savaş gücünden yoksun bırakılmıştı. Anadolu'da bu durumda, Ankara'da 20., Diyarbakır'da 13., Erzurum'da 15., Konya'da 12. ve Sivas'ta 3. Kolordular olmak üzere toplam beş kolordu bulunuyordu. Bunlar içinde Kazım Karabekir Paşa'nın 15. Kolordusu ile Ali Fuat Paşa'nın 20. Kolordusu Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında en mühim kolordulardı³³.

³¹Atatürk, o tarihte açıkta, bakanlık emrinde bulunuyordu. Mondros Ateşkes Antlaşması üzerine, Suriye cephesinden İstanbul'a döndükten sonra, yeni bir göreve atanmamıştı. Ali Fuat Paşa ise merkezi Konya Ereğlisi'nde bulunan ve sonra Ankara'ya taşınan 20. Kolordu Komutanıydı. Açıkta olan Atatürk, millî hareketi başlatmak üzere, geniş yetkilerle Anadolu'da bir göreve atanmak için yollar arıyordu. Atanamaz ise kendiliğinden Anadolu'da güvendiği bir komutanın yanına gidecek, işe oradan başlayacaktı (Bkz. Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu**, s. 93-94.).

³²Aynı yer.

³³Aynı yer.

Çünkü bu kolorduların komutanları, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Anadolu'da silahlı mücadeleye karar vermiş olan Kurtuluş Savaşı'nın öncüleriydi. Mustafa Kemal'in Anadolu'da en güvendiği komutanlardan biri, kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan sınıf arkadaşı Ali Fuat Paşa'ydı. İkisi Şubat 1919'da tekrar biraraya gelerek birlikte çalışmaya karar verdiler. 20. Kolordu karargâhını Konya Ereğlisi'nden Ankara'ya taşımayı ve Ankara'yı bir “*direnış merkezi*” yapmayı kararlaştırdılar. Ankara'nın ismi böyle gündeme gelmiş oldu³⁴.

Kurtuluş Savaşı'nın iki öncüsü, daha başlangıçta Ankara'yı bir “*merkez*” yapmak için fikir birliğine varmışlardı. Bu karar, Ankara'nın başkent adaylığına doğru çıkmış ilk basamaktır. Böyle bir kararın alınmasında Ankara'nın stratejik durumu göz önüne alınmıştı³⁵. Kısaca özetlemek gerekirse; Ankara'nın başkent oluşuna kadar atılan adımların Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşalar tarafından daha Kurtuluş Savaşı başlangıcında atıldığını söylemek doğru bir tespit olacaktır.

1.2. Ankara'nın Merkez Olmasına Gösterilen Tepkiler

Ali Fuat Paşa, 1919 yılı Mart ayı başında İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş yaptı. Konya'daki 2. Ordu Müfettişliğini ziyaret etti. Oradayken kolordusunu Ankara'ya taşıma emri aldı. Ankara, önceden de kolordu merkeziydi, 1914 yılında 5. Kolordu Karargâhı vardı. Şimdi tekrar Ankara'da bir kolordu bulundurma kararı verilmiş, 20. Kolordunun buraya kaydırılması emredilmişti. Bu emrin Ankara'yı “*direnış merkezi*” yapma fikrinden haberi olmayanlar tarafından verilmiş olduğunu söyler. “*Eğer İstanbul'da verdiğimiz karardan haberdar olsalardı, bu nakle katiiyen yanaşmazlardı*” der. Bu emir 20. Kolordu Karargâhının Ankara'ya taşınmasını ve buranın bir “*merkez*” yapılmasını kolaylaştırmıştır³⁶.

³⁴Aynı yer.

³⁵Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 48.

³⁶Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu**, s. 95.

İlk güçlük İngilizlerden geldi. O zamanlar İngilizler, ordumuzun her faaliyetine müdahale ediyorlardı. 1919 yılı Haziran ayı başında İstanbul Hükümeti, “güvenliği sağlamak amacıyla, Anadolu’yu on bölgeye ayırma ve her bölgenin başına bir general atama” kararı alınca, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, hemen Babıali’ye sert bir muhtıra verir; bu kararın derhal terkedilmesini ve Mustafa Kemal Paşa’nın da Anadolu’dan aldırılmasını ister³⁷.

Anadolu’da, Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşa arasında işbirliği böyle başladı. Ankara’ya yerleşen Ali Fuat Paşa, Afyon’a kadar olan bölgenin güvenliğinden sorumlu bir komutan olarak görev yapıyor, oradaki eksik tümeni kuvvetlendirmeye uğraşıyordu. Tüm Batı Anadolu ile ilgili haberler de ondan soruluyordu. Demek ki, 20. Kolordu merkezi Ankara, Batı Anadolu’yu savunma, Batı Anadolu’dan ve başkent İstanbul’dan haber alıp Mustafa Kemal Paşa’ya ulaştırma vazifeleri üstlenmişti. Ulusal hareketin daha ilk günlerinde Ankara’nın ehemmiyet kazandığı dikkat çekiyordu. Bir diğer husus, Ankara konusunda baş gösteren Türk-İngiliz çekişmesidir³⁸.

Mustafa Kemal ile Ali Fuat Paşalar, 20. Kolorduyu bir an önce Ankara’ya kaydırmak, Ankara’yı bir “merkez”e dönüştürmeyi arzu ederler. İngilizler ise bunu engellemeye çalışırlar ve iki ay geciktirirler. Türk komutanlar, bir an evvel Ankara’yı ele geçirmek düşüncesindedirler. İngilizler, buna mâni olmaya çalışırlar. Her iki taraf da burasının stratejik durumunu, merkezi konumunu anlamıştır. Ankara üzerinde bir Türk-İngiliz mücadelesi başlamıştır. 20. Kolordu birliklerinin buraya taşınmasıyla kavga bitmeyecektir. İngilizler, daha sonra da “merkez” olmasına karşı direneceklerdir. Ankara’da ulusal hareket, Atatürk’ün Samsun’a çıktığı dönemde başladı. Ankara’nın öne çıkmasında, en baştan beri Mustafa Kemal Paşa’nın doğrudan katkısı olmuştur³⁹.

³⁷Bilâl N. Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C. 1, Ankara, 1973, s. 27-28.

³⁸Şimşir, **Ankara... Ankara Bir Başkentini Doğuşu**, s. 97-98.

³⁹Aynı yer.

İngiltere her konuda olduğu gibi, Ankara'nın merkez olmasına yönelik de tepkilerini her fırsatta ortaya koymuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüslerini de sürekli engellemeye çalışmıştır.

1.3. Mimari Dönemler

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve 1945 yılında çok partili hayata geçiş boyunca Türkiye iki ulusal mimari evreyi yaşadı. Mimarlıkta ulusal özellikleri arayan I. Millî Mimari Dönem 1908 yılından 1930 yılına kadar sürdü. Meşrutiyet'in ilânının hızlandırdığı milliyetçilik duyguları içinde belirginleşen bu akım, 1911-1922 yılları arasında savaş içinde kuvvetlenmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkçülük idealinin kuvvetli olduğu ideolojik ortamda da devam etmiştir. 1930'dan, hatta 1927'den itibaren yabancı mimarların Türk mimarisine damgasını vurduğu bir dönem başlayacaktır ki, bu dönemi 1940 yılına kadar devam eden bir geçiş dönemi olarak telakki etmek yanlış olmaz. 1940'dan itibaren II. Millî Mimari Dönem ortaya çıkacak, 1950'lere değin uzanacaktır⁴⁰.

Mimari dönemlerde Ankara'da icra edilen faaliyetlerde, gerek millî imkânlarla gerekse de millî olmayan imkânlarla yapılar inşâ edilmiş, bu yapılardan bir kısmı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

1.4. Ankara'nın İlk Planı ve Yapılan Okullar

Ali Cengizkan'ın incelemesi sonucunda, “*Ankara 1924-25 Lörcher Planı*”nın, tüm belgeleri ve kuşatıcı hususiyetleriyle, ‘*sıradan bir haritacılık çalışması ve ön altlık hazırlığı*’ veya ‘*yol istikamet planı basitliğinde bir kroki*’

⁴⁰Mehmet Sarıoğlu, *Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 107.

olmadığı meydana çıkarılmakta, Ankara'nın "*ilk planı*" olduğu ispatlanmaktadır⁴¹. Dolayısıyla elde mevcut kaynaklar incelendiğinde, Ankara'nın ilk planının oluşturulmasında Lörcher'in katkısının çok büyük olduğu tartışılmaz bir husustur.

Mimar Kemalettin Bey'in eseri olan Gazi Mustafa Kemal ile Latife Gazi Mustafa Kemal İlkokulları (1925), Anafartalar Caddesi üzerinde, Adliye binası yakınındadır. Şimdilerde bu okullarda eğitim-öğretim faaliyetleri icra edilmektedir. Musiki Muallim Mektebi (1927)'nin mimarı Ernest Egli'dir. Daha sonra Devlet Konservatuvarı oldu. Konservatuvarın müzik bölümünü büyük besteci Paul Hindemit kurdu. Dünyaca ünlü tiyatro adamı Karl Elbert ise tiyatro bölümünü idare etti. Devlet Konservatuvarı'nın Cebeci'deki bu binası şu anda Mamak Belediye Başkanlığı binası olarak hizmet vermekte, Devlet Konservatuvarı ise faaliyetlerini Beşevler'deki yeni binasında devam ettirmektedir. Ankara Ticaret Lisesi, Gazi Eğitim Enstitüsü (1929)'nün mimarı Kemalettin Bey; Ankara Kız Lisesi (1929)'nin mimarı ise Ernest Egli'dir⁴².

1.5. Kültürel Alanda Gelişmeler (1923-1938)

Yerli Ankaralılar Cumhuriyet'in ilk senelerinden beri kente gelen memurlarla uyum problemleri yaşamışlardır. Gündelik hayat pratikleri, ideolojik donanımlar ile kılık-kıyafetler arasındaki derin uçurumlar iki tarafı bazen birbirlerine karşı düşmanca düşünceler beslemeye, birbirlerini küçümsemeye yöneltmiştir. Memurlar yeni başkentte Batılı hayat şeklini olabildiğince devam ettirmeye uğraşırlarken, bunu

⁴¹Böylece şimdiye kadar araştırmacıların metinlerine ve dillerine yansıyan "*Ankara'nın bilinen ilk planı Jansen'indir.*" deyişi de, hem dilsel, hem de öz olarak terkedilmiş oluyor (Bkz. Ali Cengizkan, **Ankara'nın İlk Planı 1924-25 LÖRCHER PLANI**, Ankara Enstitüsü Vakfı, 1. bs., Ankara, Mayıs 2004, s. 7.).

⁴²Abdülkadir Paksoy v.d., **Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, I. Bölüm Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Genel Yapısı**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998, s. 143-145.

büyük ölçüde yeni rejimin yardımcıları sıfatıyla yerine getirmişlerdir. Eldeki olanaklar doğrultusunda gündelik yaşamı dönüştürmeye çalışmışlardır. Zaten kentteki varlıklarının nedenlerinden biri de budur⁴³.

Eğlence, yeme-içme alışkanlıkları, erkek-kadın rolleri ve tüketim kalıplarını Batılı düzgüler istikametinde dönüştürmek onlara bile zor gelirken, bu dönüşümü değil kabullenmek, gözlemlemek dahi Orta Anadolu kültürü ve İslam'ın yasaklarıyla biçimlenmiş yerli Ankaralıları için sarsıcı bir tecrübe olmuştur. Durum böyle olunca, iki taraf arasında zıtlama arasına had safhaya ulaşmış, bu zıtlama mekânsal ayrılmaya da sebep olmuştur. Başlangıçta ev sıkıntısından dolayı yerlilere kiracı olan, diğer bir deyişle ilkel meskenlerde sığıntı gibi yaşayan memurlar, imar faaliyetinin hızlanması ve kentin büyümesiyle beraber benzerleriyle birarada olabilecekleri mekânlarda, küçük cemaatler meydana getirmişlerdir. Bahçelievler Yapı Kooperatifi böyle bir teşebbüsün sonucudur⁴⁴.

1920'li senelerin henüz başlarında, şimdi “*Sıhhiye*” olarak adlandırdığımız bölge “*çukur bir ova bölümü ile hafif eğimli yamaçlardan*” meydana gelmekte ve hemen her gün üzerinde birçok Ankaralı'nın düşe kalka yürümeye gayret ettiği andezit kaldırımların detay bilmez bir umarsızlıkla kapladığı şekilsiz yüzeyler de, “*kısmen tarla ve otlak olarak*” kullanılmaktadır. Aynı senelerde “*İncesu Deresi'nin taşkın alanı içinde kalan bugünkü Yenışehir*”de ise bataklıklar bulunmaktadır ve “*Çankaya bağlarına değin boş bir alan*” olarak uzanmaktadır⁴⁵.

Türklerin son başkenti, gelecek asrı ülkenin ve hatta “*tüm İslam dünyasının ilk komple kentsel modernleşme projesi*” olarak selamlamakla kalmayacak, her bir

⁴³Şenol-Cantek, **a.g.m.**, s. 46-47.

⁴⁴Yerliler için gayrimenkul sahibi olmak statü ve zenginlik göstergesi olduğundan, harcama kalıpları dar da olsa, mülk zengini olmak onlar için övünç kaynağıdır. Bu sebeple, harcama kalıplarının daha geniş olması ve daha konforlu bir yaşam sürmelerine rağmen, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başkente yerleşen ve mülksüz olan memurlardan “*çıplak*” diye bahsetmek yerliler arasında yaygın bir eğilimdir (Bkz. Aynı yer).

⁴⁵Kıvanç Kılınç, “*Öncü Halk Sağlığı Projelerinin Kamusal Mekânı Olarak Sıhhiye*”, **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Der. Güven Arif Sargın), İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2009, s. 119-120.

bölgesinde yapılan modern kurumları ve dokuduğu yeni sosyal hayatla beraber bulunduğu coğrafyadan yaşlı kıtaya doğru söylenen en dikkat çekici sözlerden birisi durumuna da gelecektir⁴⁶.

Çünkü Ankara yalnızca, kendi içine kapalı, kendisi için önerilmiş bir örnek değildir. O, bir “modernleşme odağı” olarak diğer Türk şehirleri için de bir arketip olmaya adaydır. Tarık Şengül’ün de söylediği gibi, “Kemalist projenin kentsel ayağında modern ve batılı kentler yaratma isteği çarpıcı olarak belirginleşmektedir. Ancak bu proje basit bir kültürel öykünmenin ötesinde boyutlar taşımaktadır. Modern kent, aynı zamanda ulus devletinin inşâsının temel yapıtaşı olarak kurgulanmaktadır.” Dolayısıyla Ankara’yı, “Türkiye’de kentsel yaşam biçiminin modernleştiği ilk kent” olarak nitelemek ne kadar doğruysa, bu değişimin mutlak “biçimsel” düzlemde kalmadığını ifade etmek de bir o kadar gereklidir. Çünkü, Uğur Tanyeli’nin deyişiyle, “asıl modernleşme, geleneksel kentsel yaşam ritminin yerine başka bir yaşam ritminin geçişiyle gerçekleşir.” Ankara’nın başına gelen de, “kentsel yaşam ritmindeki” hızlı değişimden başkası değildir⁴⁷.

Kamusal yerlerin varlığı, yeni Cumhuriyet’in ideolojisi ve onun temsiliyeti için iki yönden önem kazanmaktadır. Birincisi, kamusal yerler, “Ankara’da hayatı bir taslak olmaktan çıkaracak” şehir unsurları olarak ele alınıyorlar. Demek oluyor ki, yeni Türkiye’nin başkenti de, diğer Avrupa başkentleri gibi modern sokakları, büyük bulvarları ve modern yurttaşlarıyla, yeni bir zamanı ve medeniyeti andıracaktır. Buna “biçimsel” sebep ismi verilebilir. Öteki ise, kamusal yerlerin ve kamu tesislerinin Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyo-kültürel ve toplumsal ölçekteki

⁴⁶Daha başka bir deyişle, “Türk Rönesansı’nı yöneten bin kadar enerjik insanın biriktiği” bu “konforsuz” sıtmadan ve kuru ayazdan kurulma küçük yerleşme, bir ülkenin kendi küllerinden doğuşunun sergilendiği kentsel bir mekân olarak biçimlenecektir artık. Bu kenti kuran, bir anlamda direnişin kendisidir. Ve direnişin kurak başkenti, modern sokakların birbirini kestiği, kamusalığın ve demokratik katılımın kentsel alanlarının birbiri ardına olduğu şaşırtıcı bir on beş-yirmi yıl geçirecektir. Ankara, el yordamıyla kotarılmaya çalışılan hızlı ve arzulu bir modernleşmenin öznesi olarak kentsel simgelerle donanacak, kent olmakla ilgili tüm sorunları da kendisiyle birlikte büyüterek hızla biçimlenecek, daha sonraları ateşi azalan devrime koşut olarak yıpranacak ve şimdilerde olduğu gibi, eski Ankara düşüncesinin (deyim yerindeyse eğer) geçkin bir hayaleti olarak yaşamaya devam edecektir (Bkz. Kılınç, **a.g.m.**, s. 120-121.).

⁴⁷**A.g.m.**, s. 121-122.

tasarılarıyla olan “*çağrimsal*”, daha doğrusu metaforik düzeydeki bağlantısıdır⁴⁸.

Kuruluş Dönemi’nde, Atatürk’ün liderliğindeki devrimci kadro tarafından eğitim sahasında ortaya konulan başlıca gelişmeler şöyledir:

-Eğitim Birliği Yasası (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) çıkarılarak eğitim devletin kontrolü altına alındı (3 Mart 1924).

-Medreseler kapatıldı (1924).

-“*Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun*”un kabul edilmesi ile eğitim faaliyetleri düzenlendi, ilk ve orta öğretimin esas yöntemleri belirlendi, ilkel dersler programlarından çıkarıldı (2 Mart 1926).

-Harf Devrimi yapıldı (Yeni Türk Harfleri Hakkında Kanun, 1 Kasım 1928).

-“*Millet Mektepleri*” açılarak eğitim halkla buluşturuldu (11 Ekim 1928).

-Türk Tarih Kurumu (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti) kuruldu (15 Nisan 1931).

-Türk Dil Kurumu (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) kurularak Dil Devrimi başlatıldı (12 Temmuz 1932).

-Eğitim ilimsel esaslara dayandırıldı ve laikleştirildi.

-Eğitimde cinsiyet ayrımı kaldırılarak karma eğitime başlandı.

-İlkel ve insan haklarına aykırı uygulamalar (dayak vb.) kaldırılarak eğitim demokratikleştirildi⁴⁹.

Cumhuriyet devrinin ilk lise programı olan 1924 yılı öğretim programına Türk Medeniyet Tarihi dersi ve İçtimaiyat (Sosyoloji) dersi dâhil edilmiştir. Bu programda 1920 yılında Fransa Eğitim Bakanlığı’nın öğretmen okulları için hazırladığı program model alınmıştır. Sosyoloji 1924 yılında “*İçtimaiyat*” ismiyle ve felsefenin yanısıra liselerle muallim mektepleri programına alınmış ve ortaöğretime

⁴⁸Bu noktada ortaya çıkan anahtar kavramsa “*sağlık*”. İlginç olan nokta şu ki, Sıhhiye’nin öyküsü de sağlık metaforu bağlamında anlam kazanıyor daha çok ve aslına bakılırsa, bunca tartışmaya değer bir konu haline geliyor. Çünkü Türk modernleşmesinin hedefi, yeni bir devlet kurmakla sınırlı değil. Makro ölçekli toplumsal projelerden en küçük toplumsal yapılanmaya, yâni aile kurumuna ve geleneksel aile yapısına müdahaleye değin uzanan kapsamlı, radikal bir projedir Kemalist devrim (Bkz. **A.g.m.**, s. 123-124.).

⁴⁹Paksoy v.d., **a.g.e.**, s. 111-112.

girmesinde Ziya Gökalp'in etkileri sezilmektedir. Ziya Gökalp, toplum biliminin tarih usûl ve konularını tanıtmak üzere çıkardığı İçtimaiyat Mecmuasında, Türk ve İslâm tarihlerini araştırmayı amaç edinen Millî Tettebbüler ve İslâm Mecmuasında, Yeni Mecmuada Durkheimci düşüncelerini Türk fikrî hayatına yaymıştır. Sosyolojinin “İçtimaiyat” ismiyle 1924 ortaöğretim programlarına alınmasının gerekçesi, Lise Müfredat Programı Esbabı Mucibe Layihası'nda şöyle belirtilmektedir:

“Felsefe derslerinde eski programla bu program arasındaki esaslı fark içtimaiyatın eklenmesi ve onbirinci sınıfın edebiyat şubesinde felsefî konular çerçevesinde çeşitli meselelerin öğretimine gerek gösterilmesidir. Programı düzenleyen kurul, ikinci devre öğrencisinin toplumsal sorunlar üzerine düşünmesini, onların birey üzerindeki etkilerinin bilinmesini ve evrim (tekamül) hakkında fikir edinmesini gerekli görmüştür. Daha önce dersler ayrı ayrı okutularak hukuksal ve ekonomik sorunların birbiriyle ilişkisi gösterilmezken şimdi bunların birer toplumsal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri özellikle gelişme evreleri, öğrenciye öğretilecek ve toplumun gelişimiyle birlikte bunların da değişimi hakkında yeterli fikir ve bilgi verilecektir.”⁵⁰

1935'te ise lise programında; programın dilinin, dersin isminin ve maksatlarının da değiştiği görülmektedir. “İçtimaiyat” “Sosyoloji” olmuş, “sosyoloji okutmanın başlıca ergesi” ise aşağıya çıkarılmıştır:

*“1. Gençleri sosyal vakıalar üzerine düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmak,
2. Gençleri Türk devriminin amaç bildiği ideallerin fikrî temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk sosyetesinin gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek.”⁵¹*

Bu programla gençler artık 1924 yılında olduğu gibi sadece toplumsal sonuçlar üzerinde düşünmeye değil, bunlar konusunda tavır takınmaya da yöneltilmektedir. Ayrıca, program devletin prensiplerini ifade etmek ve benimsetmek yönünden öğretmene aktif bir görev, aynı zamanda tarihsel, siyasal bilinçlendirme ve

⁵⁰Nalan Alican, **Ankara Liselerinde Sosyoloji Dersi Veren Sosyoloji Öğretmenlerinin Sosyoloji Dersleri ile İlgili Yaklaşımları: Ankara Liselerinde Sosyoloji Öğretiminde Karşılaşılan Çok Boyutlu Sorunlar**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 57-58.

⁵¹Alican, **a.g.e.**, s. 58-59.

vatandaşlık bilgisi kazandırma fonksiyonu yüklemektedir. Ortaöğretimdeki toplumbilim derslerimizin 1930'lu yılların ortalarında kazandığı bu hususiyet değişen ölçü ve vurgulamalarla şimdilere kadar gelmiştir⁵².

1927'de icra edilen nüfus sayımına göre 10,5 milyon nüfusumuzdan ancak bir milyon kadar vatandaş okuma-yazma bilmekteydi. 1935'te okur-yazar nüfus 2,5 milyonu geçmiş, okuma-yazma oranı %15,5 olmuştur. Aynı yıl Ankara'da ise okuma-yazma oranı %20,2'dir. Bu farkın meydana çıkmasında en büyük etken Ankara'nın başkent olması ve hızlı değişim göstermesidir⁵³.

Cumhuriyetin ilk senelerinde Ankara'da okul sayısında hızlı bir artış görülmüştür. Mesela, 1926-1927 öğretim yılına göre 1934-1935 öğretim yılında iki katından fazla olmuştur. 1939-1940 öğretim yılındaki artış ise 1934-1935 öğretim yılına göre iki buçuk kattır. İlerleyen senelerde bu hız azalmıştır ve genel olarak artış %10'lar civarındadır. Ankara'da çalışan erkek öğretmenlerin sayısı, 1926-1927 öğretim yılında kadın öğretmen sayısının üç katıdır⁵⁴.

Ankara'da 1923-1924 öğretim yılında resmî ortaöğretim seviyesinde birer adet olmak üzere erkek lisesi, ilköğretmen okulu, kız lisesi ve imam hatip okulu bulunmaktadır. 1925-1926 öğretim yılına gelindiğinde bu okullardan imam hatip okulu ile ilköğretmen okulu kapanmıştır⁵⁵.

⁵²Aynı yer.

⁵³Hasan Hüseyin Erdoğan v.d., **Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, II. Bölüm Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Okur-Yazarlık, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim (İlkokul) Alanında Gelişmeler**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998, s. 167-168.

⁵⁴Erdoğan v.d., **a.g.e.**, s. 186.

⁵⁵Ortaokullar sadece il merkezinde açılmamış, bu okulları 1934 yılında Hasanoğlan'daki Hasanoğlan Ortaokulu ile 1936'da Gölbaşı'nda açılan Karagedik Ortaokulu takip etmiştir. Ardından yine Ankara il merkezinde 1938 yılında Ankara Üçüncü Ortaokulu açılarak eğitim ve öğretime başlamıştır. Açılan bu okullar üzerinde durulmuş, işlevlerini yerine getirmeleri için girişimlerde bulunmuştur. Hâlen bu okullardan Ankara Birinci Ortaokulu Kurtuluş İlköğretim Okulu olarak, Ankara İkinci Ortaokulu Anafartalar Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, Ankara Üçüncü Ortaokulu ise Ulus İlköğretim Okulu olarak kullanılmaya devam etmektedir (Bkz. Akif Coşkun v.d., **Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, III. Bölüm Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretim**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998, s. 222-223.).

1927-1928 öğretim yılında ise ana ilköğretmen okulu faaliyete başlamış, ancak bu okul iki senelik bir sürenin bitiminde tekrar kapanmıştır. 1929-1930 öğretim yılında yalnız erkek öğrenci alan Ankara Birinci Ortaokulu ve 1930-1931 öğretim yılında yalnız kız öğrenci alan Ankara İkinci Ortaokulu açılmışlardır. Bu okullardan Ankara İkinci Ortaokulu 1934 yılında kapanmasından sonra 1935-1936 öğretim yılında karma hâle dönüştürülerek tekrar açılmıştır. Ankara Kız Lisesi, Ankara Erkek Lisesi ve 1932-1933 öğretim yılında açılan Ankara Gazi Lisesi dönemin önemli liseleridir⁵⁶. Özellikle I. Dünya Savaşı zamanında meydana çıkan teknik insan bulunmayışı ve savaşın yarattığı neticeler mesleki-teknik branşa ait tartışmaların sıkça yaşanmasına imkân vermiştir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk çeşitli konuşmalarında konuyu vurgulayarak eğitimin uygulamaya dayalı olmasını ve öğrencilerin okulları bitirdiklerinde bir iş yapabilecek seviyede yetiştirilmeleri gerektiğine değinmiştir. Ankara’da 1928 yılında İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nün açılışı, zamanla mesleki-teknik okul sayısının artması, bu okulların çağdaş bir donanıma ulaşmaları konuya olan hassasiyeti göstermektedir⁵⁷.

Güçlü bir nesil yetiştirmek, yeni hükümetin ana siyasetinin açık isteğiydi. Bu kuvvetli yeni nesil, okulunda yerel seçkinler için üretim yapan, evindeyse ailesini bu şekilde baştan yaratması beklenen genç kızlarla vücut bulacaktı. II. Dünya Savaşı yıllarına kadar bu okuldan mezun olan çok genç enstitülüler, aynı enstitülere öğretmen olarak dönüyor, öğrencilerle öğretmenler arasındaki yaş yakınlığı iletişimi kolaylaştırıyor, bu okulların ideolojik esaslarını güçlendiriyordu⁵⁸. Bu ideolojik esasların başında yeni Cumhuriyetin ideallerinin toplum içerisinde yerleşmesi gayesi vardı. Özellikle Ankara, neredeyse bir kasabadan başkente dönüşürken, ülkedeki genel dönüşümün bir simgesi haline geldi⁵⁹.

⁵⁶Aynı yer.

⁵⁷Coşkun v.d., **a.g.e.**, s. 234.

⁵⁸Elif Ekin Akşit, “Ankara’nın Kılıkları, 1930: Boydan Boya Bir Karşı Koyma”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006, s. 157.

⁵⁹Aynı yer.

1930’lu yıllarda kılık-kıyafetin usûlü, ulusal seçkinlerin ve ulusal fakat Avrupaî bir orta sınıfın meydana getirilmesi sürecini tamamlayan bir seyir izledi. Aslında yeni düzenin simgesi olan Atatürk Bulvarı’nda köylü kıyafetiyle dolaşılmasına mâni olan yasal bir düzenleme bulunmamasına rağmen, bu durum pek hoş karşılanmıyordu. Doğrusu âdetâ bir şehir efsanesine dönüşen, hem çeşitli kaynaklarda hem de sözlü görüşmelerde karşımıza çıkan bu “*yasak*”, bir kanuna değil, yeni bir anlayışı baz alıyordu. Millî Mücadele’de başarı kazanıp bağımsız bir Cumhuriyet kurmuş olan Cumhurbaşkanı’nın sözleri, özellikle yeni eğitim politikalarının uygulanmasında görev alan Ankaralılar için kanun değerindeydi⁶⁰.

Millî Eğitim Bakanlığı namına Cumhuriyet tarihinin ilk kazısı, Ankara’nın 14 km güneybatısında, Haymana yolu üzerindeki Ahlatlıbel’de gerçekleştirilmiştir. Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri ve Maarif Vekili Dr. Reşid Galip ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hamit Zübeyr Koşay tarafından 1933’te yapılmıştır. Atatürk’ün de bizzat kazı yerini gezmesi, ilk ulusal kazıya gösterilen yakın ilgi bakımından önemlidir. Eski Tunç Çağı eserlerinin bulunduğu bu kazı, Türk kazı tarihi bakımından oldukça önemli bir başlangıçtır⁶¹.

Şehir yeniden inşâ edilirken bir yandan da kendi kendini meydana getiren yazılı olmayan kanunları ortaya çıkartıyordu. Yazılı olmasa da bu kanunlar, Ankara şehrinin görünür kılınmak istenilen durumunu açık bir şekilde belirtiyordu⁶². 1925 Şapka Yasasından sonra, 1934 Kılık Kıyafet Yasası işçi ve köylüleri değil; fakat, memurları kesin kararlarla yeni bir düzene bağlamıştı (Kanun No: 2596, 1934)⁶³.

⁶⁰Akşit, **a.g.m.**, s. 164.

⁶¹Necati Yalçın, **Ankara Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in Açık hava Müzesi**, Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 53.

⁶²Akşit, **a.g.m.**, s. 166.

⁶³Beşinci maddesine göre Türkiye devleti nezdinde memur bulunanların kıyafetleri beynelmil mer’i âdetlere tabî idi. Sadece bir ideolojiyi değil, bu toplumsal piyesin tüm kıyafetlerini üretmesi beklenen enstitü kızları da bu düzenin askerleri olarak atölyelerde sabahladı. Amaç Avrupaî giyim tarzını norm haline getirmek ve böylece “(kıyafetleriyle) bizden başkasına benzeyen bizden değildir” hadisinin beslediği, Avrupalılarla Müslümanları ayıran yaklaşımı dönüştürmekti. Bu belki Avrupa’nın başını çektiği dünya sisteminin kenarında kalmamanın tek yoluydu. Avrupa’nın kendisi içinde tamamen eriyen bir Doğu coğrafyasına daha önce oryantalist/sömürgeci geleneğince biçimlenmiş olan burun kırıncı tavrını sergileyeceği kesindi ve görüntülerle biçimlenmiş olan ve zaten Avrupa’nın çoktan

Kültürel gelişmelerden biri de insanların o dönemde sürekli ziyaret edip gezdiği Gençlik Parkı'nın yapımıdır. Burcu Yılmaz'ın makalesinde belirttiği gibi; 1935 tarihli H. Jansen'e ait Ankara İmar Planında bulunan Gençlik Parkı'na, 1938 yılında başlanan yapımından evvelki son şeklini Theo Leveau verir. Jansen, hazırladığı raporda parkın bütün resmî törenlerin yapıldığı stadyuma ve şehir merkezine yakın olması üzerinde dikkatle durur. Park, aynı zamanda, o dönemde Ankara'nın diğer şehir ve ülkelerle tek bağlantı noktası olan tren garının hemen yanına konuşlandırılmış, başka yerlerden gelenlerin önce bu parkla karşılaşmaları sağlanmıştır⁶⁴. Parka Gençlik Parkı isminin verilmesi ve açılışının 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda yapılması da anlamlıdır. Genç nesile resmî ideolojinin aktarılması aşamasında da parka ayrı bir önem verilir. O dönemde sağlıklı bedenlere sahip olmaya olanak tanınması açısından gençlikten ayrı düşünülemeyen spor da “koşulları ağır” olan çağdaş yaşamın sürdürülebilmesi için temel bir değerdir⁶⁵.

Çağdaş yaşamın ihtiyaç duyduğu kuvvetli ve sağlıklı kuşakların yetişmesini sağlamanın yanısıra estetik ve Batılı görünüm bakımından da beden terbiyesi, gençlere verilen eğitimin en önemli branşı olan Beden Eğitimi ve Spor Kolunu meydana getirir. Daha sonraki yıllarda parka ilave edilecek olan Sağlık Müzesi de bu eğitimi vermeyi devam ettirecektir. Eğitim, geleceğin ideal vatandaşları olacak

Türkiye adını vermiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ysa, başka bir şey haline geldiğini, yine ancak görüntülerin dünyasında ispat edebilecekti (Bkz. **A.g.m.**, s. 166-167.).

⁶⁴Parka girildiğindeyse (Jansen'in raporunda “göl” olarak ifade ettiği) havuzun ardından görülen Ankara Kalesi manzarasıyla da eski şehirle temsili bir bağlantının kurulması amaçlanmıştır. Gençlik Parkının en dikkat çekici birimi olan büyük havuz, çoğu İstanbullu olan bürokratların su özlemine cevap vermenin yanı sıra, Ankara'nın rahatsızlık duyulan bozkır görüntüsünü yıkan ve yeni rejimin, su ve medeniyet ilişkisi dolayısıyla gücünü simgeleyen bir yapı arz eder. Leveau'nun planında ise bütün bunlara ek olarak parka beş “anamlı” noktadan giriş kapısı tasarlanır: Sergi Salonundan, Evkaf Apartmanlarından, Millet Meclisinden, 19 Mayıs Stadyumundan ve atla girmek isteyenler için Sergi Salonunun sağ tarafından. Bunların her biri Cumhuriyet'in temsili mekânları olarak ayrı birer önem taşır. Millet Meclisi yeni rejimi, sportif faaliyetlerin yanı sıra tüm resmî törenlerin de yapıldığı 19 Mayıs Stadyumu yeni rejim için sürekliliğin ve beden terbiyesinin önemini, Ankara'ya yeni yerleşen bürokratların aileleri için yapılan Evkaf Apartmanları yeni yaşam pratiklerini, Sergi Salonu ise Cumhuriyet'le sunulan olanakların teşhirinin önemini simgelemekte ve bu dört temsili mekân arasına konuşlandırılmış Gençlik Parkı da halk terbiyesi açısından bir başka önemli temsili mekân olarak ortaya çıkmaktadır (Bkz. Burcu Yılmaz, “Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006, s. 219-221.).

⁶⁵Aynı yer.

gençlik için hiç bitmeyecek bir süreçtir ve şarttır⁶⁶.

1936'da ise Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı kapatılarak Türk Spor Kurumu kurulmuş ve bu kurum Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlanmıştır. Bu gelişme, CHP örgütleri ve Halkevlerinin spor yönetimine etkin olarak katılmasını beraberinde getirmiştir. Halkevlerinin fonksiyonu, kurulu kulüplerin bulunduğu yerlerde bu kulüpleri kontrol etmek, kurulu kulüplerin bulunmadığı yerlerde '*İdman Yurdu*' isimli kulüpleri hayata geçirerek, sporun ülke çapında yayılmasını sağlamaya çalışmak olmuştur. Halkevlerinin bu örgüt yapısı bina programına da yansımıştır. Halkevlerinde; bahçe ve bazı halkevlerinde avlu önemli bir yer olmuş ve farklı fonksiyonlar için kullanılmıştır. Bahçe; temsiller, eğlenceler ve folklor çalışmalarının dışında, spor şubesi için antrenman alanı olarak da kullanılmıştır. Büyük halkevlerinde ise spor şubesine bağlı olarak kapalı spor ve jimnastik salonları yapının önemli bir bölümünü meydana getirmiştir⁶⁷.

1923-1938 yılları arasında, özellikle okuma-yazma oranı ile ilkokulların artırılmasına yönelik konulara ağırlık verilmiş, diğer birçok konuda da yenilik ve düzenlemeler yapılmıştır.

1.5.1. Ankara'da Basın Faaliyetleri

Gazeteler, yerel ve ulusal basın gündeminin bir numaralı takipçisi ve ileticisidirler. Yerel ve ulusal basın manşetleri genelde, siyasî olaylarla meşgul olmaktadırlar. Öyle ki basın Millî Mücadele yıllarında da faal bir durumda bulunmuş, bununla beraber Mustafa Kemal Paşa 27 Kasım 1919'da, Erzurum Heyeti-i Merkeziyesi'ne Teşkilat-ı Millîye'nin kurulması talebini bildirmiştir. Taşradan merkeze, merkezden taşraya haber akışını basın yayın organları ile yapmayı

⁶⁶Aynı yer.

⁶⁷Zahide Korkmaz, **Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kasım 2007, s. 11-12.

hedeflemiştir. Bu amacını gerçekleştirmek için de, önce Sivas'ta İrade-i Millîye, sonra Ankara'da Hâkimiyet-i Millîye gazeteleri çıkarılmış, ayrıca Ankara'da Anadolu Ajansı ile Matbuat Müdürlüğü de kurulmuştur⁶⁸.

Mustafa Kemal'in Sivas'a gelmesinden sonra 14 Eylül 1919'da çıkartılan İrade-i Millîye gazetesi, Sivas Kongresi kararlarını ve Mustafa Kemal'in düşüncelerini yaymakta faal bir görev üstlenmiştir. Bunun yanısıra, Millet Meclisi'ni toplamak üzere Ankara'ya gelen Mustafa Kemal burada da, 10 Ocak 1920 günü Hakimiyet-i Millîye gazetesinin yayınlanmasını temin etmiştir. Başlangıçta haftada iki gün çıkarılan gazete, daha sonra 1921 yılı Şubat ayından itibaren günlük olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Gazete, yazar ve düşünürlerin yardımıyla Cumhuriyet rejimini yaratan eylemin ana siyasal sözcüsü olmuştur⁶⁹.

1.6. Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler (1923-1938)

Bir şehrin sosyo-ekonomik yapısı ve problemleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Sosyo-ekonomik yapının anlaşılabilmesi için nüfus yapısının iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Sosyo-ekonomik yapı analizlerinde ise nüfusa dair göstergeler önemli bir yer tutar⁷⁰.

Cumhuriyetin ilânından 16 gün evvel, Ankara'yı devlet merkezi yapanlar arsının değerini kavramakta gecikmemişlerdir. Bu maksatla 1925'te çıkarılan ilk yasanın numarası 583, adı Ankara'da İnşaaı Mukarrer Yeni Mahalle için Muktazi Yerler ile Bataklık ve Mergazi Arazinin Şehremanetince İstimlaki Hakkında Kanun'dur. Yasanın başlığında ismi geçen mahalle şimdiki Yenişehir'dir. Ankara Şehremaneti bu yasayla 4 milyon metrekare kadar toprağa sahip olmuştur. 583 sayılı

⁶⁸Fatma Aydın, **Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basımına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950-1960)**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2014, s. 2-3.

⁶⁹M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Yayınları, İstanbul, 1982, s. 340.

⁷⁰Görmez, **a.g.e.**, s. 21.

yasa Ankara'nın imarı ve şehirciliğimiz bakımından çok önemlidir⁷¹.

Cumhuriyet'in ilânından 3,5 ay kadar sonra 16 Şubat 1924 tarihinde Ankara Belediyesi için özel bir kanun çıkarılmıştır: Ankara Şehremaneti Kanunu. Böylece Ankara Belediyesinin adı Ankara Şehremaneti olmuştur. 1930 yılına kadar da bu isim kullanılmıştır. O tarihte Ankara'nın nüfusu 22.000 idi. Söz konusu kanuna göre Ankara Belediye Başkanı'nı atama yetkisi hükümete verilmiştir. Ankara Belediyesi atanan başkan ve 24 üyeden oluşan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından idare edilecekti⁷².

1924 yılında ikinci anayasa yapılmış, Ankara Belediye Kanunu çıkarılmış, Köy Kanunu çıkarılmış, fakat Ankara dışındaki belediyeler için genel bir Belediyeler Kanunu ve yerel yönetimlerle ilgili diğer kanunlar hemen çıkarılmamıştır. Hatta çok uzun seneler çıkmayan bir kanun da vardır: İl Özel İdare Kanunu. Bu kanun 1987 yılında çıkarılmıştır. Bundan dolayı, 1987 yılına kadar il özel idareleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Meşrutiyet devrinde, 1913 yılında çıkarılan ve genel idare ile ilgili birinci kısmı yürürlükten kaldırılan Vilayet Genel İdaresi Geçici Kanunu'nun ikinci kısmıyla idare edilmiştir. 1924 yılında, Ankara Belediye Kanunu'nun ardından çıkarılan Köy Kanunu, tasarısından farklı şekilde yasalaşmıştır. Kanunun tasarısında “komünler” dörde ayrılıyor ve her birinin ayrı kanuna tabî olacağı belirtiliyordu⁷³.

⁷¹Yavuz, a.g.e., s. 67.

⁷²Ankara Belediyesi İstanbul Belediyesinin görev ve yetkilerine sahip olacak ve İstanbul'da uygulanmakta olan yasalar, yönetmelikler, talimatlar ve kararlardan Ankara'ya uygun olanları Ankara'da da uygulanacaktı. Ama İstanbul'a karşı farklılıklar da vardı. İstanbul Şehremaneti Kanununa göre Cemiyet-i Umumiye-i Belediyeye üye seçilmek için 250, üye seçmek için 100 kuruş vergi vermek gerekirken, Ankara'da vergi vermek gerekmiyordu. Belediye bütçesini onaylama yetkisi, kadroları düzenleme ve maaşları belirleme hakları İçişleri Bakanlığı'na aitti. Yani bazı önemli yetki ve sorumluluklar merkezî yönetime verilmişti. Üyelerin seçim dönemi İstanbul'dakinin yarısı kadardı. Ankara'da belediye zabıtasının görevi polise verilmiş ve bu fiilen uygulanmıştır. İstanbul için 1912'de benzeri bir yasa çıkarılmış ise de uygulanamamıştı (Bkz. Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Yayınları, 1. bs., İstanbul, Şubat 2008, s. 20-21.).

⁷³Nüfusu 3.000'den az olan yerleşimlere “köy”, nüfusu 3.000'den 20.000'e kadar olanlara “kasaba”, nüfusu 20.000'den 300.000'e kadar olanlara “şehir”, nüfusu 300.000'den fazla olanlara “büyükşehir” adı veriliyordu. Ama tasarı kanunlaşırken nüfusu 2.000'e kadar olanlara köy denilmiştir. Kasaba-şehir-büyükşehir ayrımına da gidilmemiştir. Şehir-büyükşehir ayrımı belediye örgütlenmesinde söz konusu tasarıdan 60 yıl sonra 1984'te gerçekleşmiştir (Bkz. Turan, a.g.e., s. 13-14.).

Kandemir'in de belirttiği gibi, Ankara, ziraî mahsulâtı itibariyle öteden beri memleketin iktisadî yaşamında değerli bir mevki almıştır. İktisadî Ankara'dan bahsederken öncelikle göz önüne gelen ticaret eşyası vilâyetin ihracaatını oluşturan arpa, buğday, pirinç ve sair hububat ile pamuk, tiftik gibi ürünlerden ibarettir. Bunlardan başka afyon, bal, deri, patates gibi şeyler de anılmaktaydı. Odaya kayıtlı tüccar adedi 650, küçük esnaf sayısı 1500'dür⁷⁴.

Sıhhiye, adını “*Ankara'mızın en asri binası*” olarak 1926'da konstrüksiyonuna başlanan “*Hudud ve Sevail-i Sıhhiye Umum Müdüriyeti*” yapısının “*kısaltılmış adından*” almıştır. Ankara'nın en erken çağdaş kamu binalarından birisi olan yapı, sonrasında Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti (Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığı) binası olarak hizmet verecektir. Biraz daha doğuya gidildiğinde, Hıfzısıhha Enstitüsü'nün Bakteriyoloji, Kimyahane, Lojman, Okul ve Serum bölümlerinden meydana gelen hizmet binaları görülecek, bunları da Numune Hastanesi'nin planlanması izleyecektir⁷⁵.

Ankara, Cumhuriyet'in kurulduğu günlerde 20 bin kadar nüfusa sahip bir Anadolu kasabasıydı. Başkent ilân edilmesinin hemen ardından hızlı bir nüfus artışına sahne olan Ankara'nın nüfusu, 1927'de 74 bine ulaştı. Türkiye'deki genel nüfus artışına göre çok yüksek sayılabilecek bu vaziyet, daha başlangıçta pek çok kentsel probleme yol açması bakımından önemlidir⁷⁶.

1927'de Ankara'da fert başına düşen belediye harcamaları Türkiye

⁷⁴Kazalarda köylüler kendilerine yarayacak derecede kilim ve keçe yaparlardı. Kilimlerin en iyisi Haymana civarındaki köylerde dokunmaktaydı. Çubuk, Bala, Haymana gibi kazalarda çiftçilikle uğraşırdı. Ayaş ve Beypazarı'nda eski Türk sanatlarından yemenicilik ve kunduracılık vardı. Bunlar ancak mahallî ihtiyaçları temin etmekteydi. Küçük Yozgat istasyonu yanında, demiryolu üzerinde “*Barıt ve Mevaddı İnfılâkiye Türk Anonim Şirketi*”nin bir fabrikası vardı. Eldelek ormanlarındaki kereste fabrikası ile şehrin batısındaki çimento fabrikası ve diğer bazı fabrikalar ile imalâtı harbiye müessese ve fabrikaları vilâyetin başlıca iktisadî unsurlarıydı. Vilâyet dâhilinde 550'ye yakın su değirmeni vardı. Ankara'ya kazalardan sebze, hububat, yağ, bal, tavuk, yumurta gibi şeyler gelirdi (Bkz. Seyyah Kandemir, **Ankara Vilâyeti**, (Ed. Ali Haydar), Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1932, s. 46-49.).

⁷⁵Kılınç, **a.g.m.**, s. 129-130.

⁷⁶Görmez, **a.g.e.**, s. 23.

ortalamasının 28 katıdır. Gelirler ise 15,5 kat fazladır. Bu değerlerin, 1927 yılının 74 bin nüfuslu bir kenti için hayli büyük olduğu görülür. Bu vaziyet, rejimin başkentine verdiği değeri kanıtlamaktadır. 1929'da Ankara Belediyesi'nin gider ve gelirleri birbirine eşittir. Aynı sene Nevzat Tandoğan'ın Ankara'ya Vali ve Belediye Başkanı olduğu bir senedir. Bu denkliği yeni göreve gelen Tandoğan'ın ekonomik politikalarında aramak gerekir. Ankara Belediyesi 1926-1927 yıllarında %90 oranında borçlanma yapmıştır. Böylece belediye harcamalarında Türkiye ortalamasından 28 kat fazla değere ulaşılabilmiştir⁷⁷. 1929-1932 yılları arasında Ankara Belediyesi'ne çok yüksek meblağda kanunda yazılı olmayan "*Teamüli Vergi ve Resimler*" kaleminden fon aktarılmıştır. Ankara Belediyesi yetkilileri 1930'da 2 milyon lira borcu 825 bin lira ile ödemek için alacaklılarla yaptığı özel anlaşmalarla, belediye itibarına ciddî gölgelerin düşmesine neden olmuşlardır⁷⁸.

1933 senesi Ankara Belediyesi'nin gelir yapısında bir dönüm noktası olarak algılanmalıdır. Belediye geliri içinde öz gelirlerin payı %60'ın üzerine çıkmakta ve bir kararlılık göstermektedir. Ankara Belediyesi'nin harcamalarının bilhassa 1925-1938 yılları arasında çok dalgalı bir görünüm içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu dalgalanma Ankara'da üretilecek hizmetlerin ne tür bir teşkilatlanma içinde yürütüleceği konusundaki kararsızlıktan doğmaktadır⁷⁹.

Fehmi Yavuz'a göre, Ankara İmar Planı için 1928'de açılan yarışmayı birincilikle kazanan Alman Şehirci Prof. Dr. Hermann Jansen, kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti başkentinin, dünya ölçüsünde bir başarı örneği ortaya çıkarmasını şu iki şarta bağlamıştır:

- Ankara imarının kuvvetli bir elde bulunması,
- Arsa spekülasyonunun önlenmesi.

⁷⁷Sarioğlu, **Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)**, s. 153-154.

⁷⁸Fehmi Yavuz, **Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966, s. 16.

⁷⁹Sarioğlu, **Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)**, s. 153-154.

Jansen'in iki şartından birincisi gerçekleşmiştir. İkincisi ise gerçekleşmediği için, XX. yüzyıl dünyasına başarılı bir şehircilik modeli hediye etmek fırsatını kaçırmış bulunuyoruz⁸⁰.

Hazine, 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu'ndan başlamak üzere mahalli idarelere, özellikle belediyelere türlü kanunlarla bedelsiz ya da sembolik bedelle taşınmaz mal vermiştir. Gecekondularla ilgili olanlar bunlar arasında önemli bir yer tutar. 6188 ve 7367 sayılı yasalarla sadece Ankara ve İstanbul Belediyeleri'ne 20 milyon metrekareye yakın arazi ve arsa verilmiştir. Yalnız 7367 sayılı yasayla tüm belediyelere devredilen 42 milyon metrekare hazine arazi ve arsasının yaklaşık olarak değeri 420 milyon liradır⁸¹.

Ankara Belediyesi 1928 yılı Mayıs ayında çıkarılan 1351 sayılı Ankara Şehri İmar Müdürlüğü Teşkilat ve Vezaifine Dair Kanun'dan ve öteki belediyelere de çeşitli olanaklar sağlayan genel yasalardan faydalanarak pek çok arsa edinmiştir. İhtiyaç sahiplerine arsalar metrekaresi bir liradan ve 10 yılda ödenmek üzere dağıtılmıştır. İhtiyaç sahibi olma niteliği 5218 sayılı yasada şöyle belirtilmiştir:

*“En az bir yıl belediye hudutları içinde oturmuş olmak, kendisinin, eşinin veya reşit olmayan çocuğunun Ankara'da meskeni veya mesken yapmaya elverişli arsası veya bir meskende en az yarı hissesi bulunmamak veya başkaca bir irat ve akar sahibi olmamak.”*⁸²

Yasada arsaların dağıtımını izleyen bir yıl içinde inşaaata başlanması, iki yılda da tesisin tamamlanması mecburiyeti yer almıştır. Yapı tiplerini de belediye tespit edecektir. 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti Emlak ve Kredi Bankası'ndan, bankaca tahmin edilen inşaat bedelinin %75'ine kadar ve

⁸⁰Yavuz, **a.g.e.**, s. 24.

⁸¹**A.g.e.**, s. 59.

⁸²Ankara'nın kuzey batısında, Ulus Meydanı'na 6-7 kilometre uzaklıkta bulunan Yenimahalle'nin çekirdeğini teşkil eden topraklar hazineden (460.419 metrekare), kooperatiften (150.000 metrekare) ve şahıslardan (450.000 metrekare) elde edilmiştir. Hazineden alınanlara 46 bin lira (metrekaresi 10 kuruş), ötekilere ferağ masrafı ile birlikte 118 bin lira ödenmiştir. Bu topraklardan belli nitelikteki ihtiyaç sahiplerine dağıtmak üzere elde edilen parsel sayısı 2900'dür (Bkz. **A.g.e.**, s. 68-70.).

faizi %5'i geçmemek üzere borç alma olanağı sağlanmıştır. Kısacası, Yenimahalle ucuz arsa, inşâ zorunluluğu, ucuz ve elverişli kredinin bir araya gelmesi ile doğmuş ve büyümüştür, diyebiliriz⁸³.

Emlak ve Kredi Bankası'nın yanısıra İller Bankası da, mahalli idarelerimizin, özellikle belediyelerin, finansman, kredi ve teknik yardım ihtiyaçlarını karşılamak açısından çok önemlidir. 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu'nun 131'inci maddesinde, İller Bankası'nın çekirdeği sayılabilecek olan şu hükmü buluyoruz:

“Her sene belediye bütçelerine mevzu varidatın safi miktarı hesap edilerek bu safi varidatın yüzde beşi işbu kanunun neşri tarihini takip eden mali sene iptidasından itibaren 20 sene müddetle aynı bütçeye ihtiyat akçesi olarak vazolunacak ve belediyelere mahsus bir banka tesis edilinceye kadar hükümetin irae edeceği bir bankaya aynı mali senenin nihayetinden evvel tediye edilecektir.”

Aynı yasanın 133'üncü maddesinde, belediyelerin ihtiyat akçesi karşılığında alabilecekleri avans gündeme getirilmiştir. Hemen 1933'te, yani 20 yılın 1/7'si kadar bir zaman geçtikten sonra, Belediyeler Bankası'nın, 15 milyon TL nominal sermayeyle kurulduğunu görüyoruz⁸⁴.

Kentin çağdaşlaşmasına paralel olarak, 1930'lu yıllarda Anafartalar Caddesi “asri” berberinden kürkçüsüne, şapkasından kuyumcusuna ve terzisine, halıcısına kadar her türlü mağazanın bulunduğu, İstanbul'dan gelen her türlü “asri” eşyanın

⁸³Aynı yer.

⁸⁴Belediyeler Bankası %5'lerden 3 yılda toplanabilen 1.576.000 lira ihtiyat akçesi ile işe başlamıştır. İhtiyaçların baskısı ile 1936'da, nüfusu 10 binden yukarı olan belediyelere, harita, imar planı, içme suyu, spor alanı ve kanalizasyon işlerinde teknik yardımda bulunmak üzere İçişleri Bakanının başkanlığında bir Belediyeler İmar Heyeti kurulmuştur. Belediyeler İmar Heyeti de yeterli olmamış ve 1945'de bankanın adı İller Bankasına çevrilerek, belediyeler açısından daha etkili olması sağlanmış, il özel idareleri ile köyler de bankanın hizmet alanına ve ortakları arasına girmişlerdir. İl özel idareleri gelir bütçelerinden %5 sermaye payı ödedikleri halde köy sermaye payı, bina ve arazi vergisi hasılatının %3'ü ve İller Bankası safi kârının %30'undan beslenir. 1948 yılında çıkarılan 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun sağladığı yeni imkânlarla, bankanın, nüfusu 50 binden az olan belediyelere, özellikle sayısı durmadan artan küçük belediyelere yaptığı teknik ve malî yardım hızla artmıştır. 1933'de 15 milyon olan nominal sermaye 1965'de çıkarılan 618 sayılı kanun gereğince 1 milyar 200 milyona yükseltilebilecektir. 1933'de 1 milyon 576 bin lira ile başlayan bankanın ödenmiş sermayesi 1964 sonunda 378 milyona yükselmiştir. Üç mahalli idare grubunun ödenmiş sermayedeki payları, belediyelerin 240 milyon, özel idarelerin 91 milyon ve köylerin 47 milyon TL'dir (Bkz. **A.g.e.**, s. 71-72.).

satıldığı günlük alışveriş merkezi durumuna gelmişti. Özellikle kıyafet devriminden sonra şapka satışından köşeyi dönenler bu caddede toplanmışlardı. Burada, Avrupa modasına uygun iskarpinler, tuvaletler, mantolar yanında mebus beyler ve üst düzey yöneticiler için smokinler, fraklar ile melon ve silindir şapkalar bulunurdu⁸⁵. Hatıra fotoğraflarını çekecek “asri” fotoğrafhaneler de buradaydı. Ankara’nın her yerinde “Asri Bakkaliye, Asri Kebap, Asri Pastahane, Asri Hamam, Asri Hela” adlı tabelalar görülmeye başlamıştı. Anafartalar’daki “Asri Helalar” öylesine nam kazanmıştı ki, adresler “Asri Helalar’ın şurasında, burasında” diye verilir olmuştu. Cadde’nin sağa dirsek yaparak dönüşünden sonra Adliye Sarayı gelirdi ki, buradaki apartman katlarının avukat yazihaneleri ile dolması bu sebeptendi⁸⁶.

1934 yılı Kasım ayının ilk haftasında Başvekil İsmet Paşa Sergi Evi’nin açılışını yaptı. Şevket Balmumcu’nun tasarımlarını çizdiği ve Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ankara’ya kazandırdığı bu binadaki ilk faaliyet, Yerli Mallar Sergisi idi. Serginin özelliği “Lozan’dan Evvel” ve “Lozan’dan Sonra” pavyonları ile tanıtılmaya çalışılan millî sanayimizdi. Sergiyi, ressam Refik Epikman’ın Beş Yıllık Sanayi Planı için çalışan işçileri gösteren tabloları süslüyordu. Burada açılan sergilerin pek çoğu büyük emeklerle hazırlanan gösterişli sergiler olurdu. Çoğu yine Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma hamlelerini yansıtan sergilerdi⁸⁷. Her yıl açılan “Devlet Resim ve Heykel Sergileri” geleneğinin esası da, Sergi Evi’nde açılan ilk sergiyle oldu. Devlet Konservatuarı’nın yetiştirdiği opera ve tiyatro sanatçılarının temsiller verebileceği bir opera sahnesi gereksinimi meydana çıkınca, konuk mimar Bonatz’a Sergi Evi’ni tiyatro binasına dönüştürme vazifesi verildi. “Büyük Tiyatro” 1949 yılı Ekim ayında hizmete girdi⁸⁸.

⁸⁵**Bir Zamanlar Ankara**, Haz. Ankara Büyükşehir Belediyesi, (Proje Sor. Demet Börtüçene ve Uzm. İpek Arman), Belya A.Ş., 3. bs., Ankara, 1998, s. 94.

⁸⁶Aynı yer.

⁸⁷Haz. Ankara Büyükşehir Belediyesi, **a.g.e.**, s. 106.

⁸⁸Aynı yer.

1934 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde başlatılan millî mimarlık seminerleri bu yılların geleneksel mimarlığın yaşatılması yolunda önemli bir girişim olarak kabul edilir. Seminer faaliyetlerinde görevlendirilen öğrenciler İstanbul'daki Türk evlerinin rölelerini çıkararak mimarlık tarihi açısından faydalı belgeler toplamışlardır. Bu çalışmalar II. Millî Mimarlık Döneminde geleneksel Türk sivil mimarlığına gösterilen ilginin başlangıcını meydana getirmiştir. Bu gelişmelere II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yeni şartların ve diğer dış etkenlerin de katılmasıyla 1940-1950 yılları arasında sürececek olan ikinci bir millî mimarlık akımı doğmuştur. Ulusal bir mimarlığın bulunması yolundaki arzu ve gayretler 1942'de yoğunlaşmış, savaşın sona erdiği 1945 yılına dek aynı güçle devam etmiştir⁸⁹.

1944'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, *“Büyük milletler, tarihlerinin farklı devirlerini özel bir mimari ile belirtmişlerdir. Asırlar içindeki anıtlarımızı bu anlayışla arıyor, seviyoruz. Cumhuriyetin yapıcı ruhunun, engin tarihimizin yeni devrini güzel mimari anıtları ile canlandırmasını özliyoruz.”* derken bu ulusal mimari arayışını dillendiriyordu⁹⁰.

Bu dönemde, nüfus zamanla artmış, yeni iş yerleri açılmış ve belediye tarafından inşaat faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.

1.7. 1938-1950 Yılları Arasında Kültürel Alanda Gelişmeler

1930'lu yılların Kızılay'ı, hükümet inşaatlarının faaliyete geçtiği, Bulvar üzerindeki villaların yerlerini 3-4 katlı apartmanlara bıraktığı ve Kızılay Parkı çevresinde canlı bir atmosferin geliştiği bir ortamdır⁹¹.

⁸⁹Mehmet Sarıoğlu, **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. 134.

⁹⁰Sarıoğlu, **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, s. 135.

⁹¹Radyo ve sinemanın da katılımıyla kamusal hayat gelişmeye başlamış, öncelikle Ulus'ta olmak üzere ilk sinemalar ve kitabeveleri hizmete açılmıştır. Yenişehir'de açılan ilk sinema bugünkü Soysal Pasajı'nın yerinde 1938-1939 yıllarında hizmete giren Ulus Sineması olacak; onu 1944 yılında Sıhhiye'de açılan Ankara Sineması ve 1949 yılında orduevinin karşısında açılan Büyük Sinema takip

1930'ların sonu ve 1940'ların ilk yarısında Kızılay temiz, düzenli ve yeşili bol bir mevkîdir; Yenişehir sâkinlerinin en tipik faaliyeti akşam üzeri iş çıkış saatlerinde bulvar boyunca yürüyüş yapmak, kafelerde yahut Kızılay Parkı'nda oturup dinlenmektir. Diğer yandan, yine aynı dönemde gecekondu olgusu ilk kez kentin çeperlerinde ve gazete sayfalarında kendini göstermektedir. Ulus-devletin sembolik odağı ve Yenişehir burjuvasının sosyal mekânı olmaktan öte Kızılay, artık kente yeni taşınan gecekondu sâkinleri için de kente katılmanın ve belli bir hayat standartının uzaktan bakılan ve arzulanan sembolü olacaktır⁹². Bu dönemde;

-Eğitimle ülke kalkınması uyumlu bir duruma getirildi (Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940).

-Eğitimin niceliği de nitelikle paralel olarak gelişti.

-Mesleki ve Teknik Öğretim Örgütü kuruldu.

-Sanat eğitiminde Batı ile boy ölçüşülür bir seviyeye gelindi ve tüm dünyada tanınan sanatçılar yetişti.

-Batı ile Doğu klasikleri Türkçe'ye çevrilerek tüm dünyanın edebiyat ve düşünce sistemleri tanındı⁹³.

1935-1945 yılları arasında okuryazar nüfusumuz 4,6 milyona çıkmıştır. Bu dönem ile 1928-1935 yılları arasındaki dönemi karşılaştırdığımızda okuma yazma sayısının artışında azalma olduğu görülmektedir. 1935-1945 yılları arası on yıl olmasına rağmen 2,1 milyonluk nüfus okuryazar olmuştur. Bu azalmanın sebebi

edecektir. Bu arada kültürel gelişmenin aracısı olması beklenen Halkevi, hem kurumsal hem de mekânsal olarak, ilgi çekici bir odak oluşturur. Yerli halk ile Yenişehir burjuvasının karşılaşacağı ve etkileşeceği yer olarak Halkevi, coğrafi olarak da bu gerilimi yansıtır şekilde eski ve yeni şehirler arasında, ortada bir noktaya yerleşmiştir. Buna koşut olarak Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında, üç ayrı mekânda birden balolar düzenlenmektedir: Ankara Palas'ta düzenlenen baloya milletvekilleri, yüksek düzey bürokratlar ve diplomatik görevliler katılırken, yerel halk Cumhuriyet'in kuruluşunu Halkevi'nde kutlamakta, bir üçüncü balo ise yüksek düzey kurumların katılımıyla Sıhhiye'deki Orduevi'nde düzenlenmektedir (Bkz. Bülent Batuman, "*Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı*", **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Der. Güven Arif Sargın), İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2009, s. 53-54.).

⁹²Batuman, **a.g.m.**, s. 54-55.

⁹³Paksoy v.d., **a.g.e.**, s. 112.

olarak aşağıdaki hususlar ileri sürülebilir:

- Okuma yazma seferberliğinin ilk hızının düşmesi,
- Atatürk'ten sonra gelen kadroların, Atatürk dönemi heyecanını kaybetmeleri,
- Bu dönemin II. Dünya Savaşı yıllarına rastlaması⁹⁴.

İlköğretim okulu mezunu öğrencilerin öğrenimlerini sürdürdüğü ve klasik orta öğrenim anlayışının ikinci devresini oluşturan okullar genel liselerdir. Genel liselerde 1950'lere kadar önemli sayılabilecek bir değişim yaşanmamış ve durağanlık Ankara'daki genel liselerin sayısına da yansımıştır. Bu durum değişik temel eğitim problemleriyle uğraşmak zorunda kalan ülkemizin, dönemin ileri düzeyde eğitimi veren liseler üzerine fazlasıyla eğilememesinden kaynaklanmıştır. Cumhuriyet'in ilânından çok partili hayata geçişe kadar lise seviyesindeki eğitim, belli bir kesimin çocuklarının öğrenim gördükleri ayrıcalıklı okullar olma özelliğindedir⁹⁵.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1945'te, TBMM yedinci döneminin üçüncü toplantı yılını açarken söylevinde⁹⁶, geniş ve uzun tartışmalardan sonra, Toprak Kanunu'nun kabul edilmesinden bahsetmiş, çiftçinin işleyeceği toprağın kendi malı olması ilkesinin, ülke için uzun zamandan beri değerli bir hayal olduğunu ifade etmiştir. *“Toprak Kanunu adaletli, vukufly ve mümkün olduğu kadar çabuk tatbiki ile bu kıymetli hayalin memleketi yükselten bir gerçek olduğu anlaşılacağı günleri ümitle bekliyoruz.”* diyen İnönü beklenti ve mutluluğunu paylaşmıştır. Ayrıca, bu dönem içerisinde hayvanlara karşı iyi davranmayı desteklemek, halk arasında, özellikle çocuklar arasında hayvanlara karşı *“iyi muamele”* duygularını aşmak,

⁹⁴1945 yılında toplam okuryazar nüfus, okuma çağındaki nüfusun %30,2'si olmuştur. 1945 yılından on yıl sonra yapılan nüfus sayımında okuryazar nüfusun 7,7 milyona ulaştığı görülmektedir. 1935-1945 arasındaki on yıllık dönemde Ankara'da okuma yazma oranı %43,2 olmuştur. Aynı dönemde Türkiye genelinde okuma yazma oranındaki artış %15 iken, Ankara'da ise yaklaşık %23 olmuştur. 1945 yılında Ankara'daki nüfus artışı ise %7 olarak gerçekleşmiştir (Erdoğan v.d., a.g.e., s. 168,170.).

⁹⁵Coşkun v.d., a.g.e., s. 228-229.

⁹⁶**Resmî Gazete**, *“Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi Yedinci Döneminin Üçüncü Toplantı Yılına Açarken Kamutay'daki Söylevleri”*, Tarih: 02.11.1945, Sayı: 6147; Savaş Volkan Genç, **Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri**, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 23.

hayvanları koruyan Türk kanunlarının tamamen uygulanmasını sağlamak maksadıyla 7 Kasım 1945 tarihinde “Ankara Hayvanları Sevme ve Yardım Cemiyeti” kurulmuştur⁹⁷.

1945’ten sonra özellikle Ulus gazetesinde kendine geniş yer bulan fotoğraflı haberler, yerini gazinoların program duyurularına bırakmaya başlar. 1948’de Belediye, Gençlik Parkı’nın sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu tarihten sonra sosyal uygulamaların farklılaşması ve ticari endişelerle parkın sosyo-kültürel yapısı da değişir ve yeni anlamlar üretilmeye başlanır. Bu sıralarda Türkiye de, tarihinde büyük önem taşıyan bir değişim sürecinden geçmektedir⁹⁸.

İlk yıllarda Ulus’ta yayımlanan fotoğraflar dışında, parkın gündelik hayattaki yerine dair bir bilgiye ulaşmak güçtür. Bu fotoğraflara göre Gençlik Parkı, kuruluşuyla halkta büyük coşku yaratan, dönemin hükümeti tarafından çokça desteklenen spor müsabakalarının düzenlendiği, havuzda sandal gezintilerinin ve “*plaj safaları*”nın yapıldığı, yeni açılan Gençlik Parkı gazinosunda “*mükemmel müzik caz ve dans eğlenceleriyle*” bütün yorgunlukların atıldığı bir mekân olarak sunulur. Fotoğrafların en önemli figürleri ise kürek ve yüzme müsabakalarında yer alan veya havuzdaki köprüden manzarayı seyreden modern giyimli kadınlardır⁹⁹.

Kısacası; okuma-yazma oranında azalma olmasına rağmen, eğitim ve sanat alanlarında yapılan yenilikler ve düzenlemeler göze çarpmakta ve kültürel anlamda insanların rahat edebileceği, dinlenebileceği ve gezebileceği ortamlar yaratılmıştır.

1.7.1. Basının Durumu

CHP iktidarının sonuna doğru yaklaşan Türkiye’de basın alanında da önemli farklılıklar göze çarpmıştır. Tüm gazetecileri örgüt içinde toplamak maksadıyla

⁹⁷Resmî Gazete, “Ankara Hayvanları Sevme ve Yardım Cemiyeti Nizamnamesi”, Tarih: 26.12.1945, Sayı: 6190; Savaş Volkan Genç, a.g.e., s. 23.

⁹⁸B. Yılmaz, a.g.m., s. 221-223.

⁹⁹A.g.m., s. 221.

CHP'nin parlamentodan farklı bir kanun çıkararak 1939'da kurduğu Basın Birliği, 1946 yılı Haziran ayında kaldırılmıştır. İstanbul gazetecileri, Gazeteciler Cemiyeti'ni, Ankara gazetecileri de Ankara Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Bunun yanısıra Mehmet Ali Aybar'ın Zincirli Hürriyet'i, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in Makro Paşa ve Orhan Veli Kanık'ın Yaprak adlı dergileri yayın hayatına başlamışlardır. Haftalık 50-60 bin sayılarına yaklaşan bu dergiler kısa ömürlü olmuşlardır¹⁰⁰.

Bu yıllarda Vatan, Cumhuriyet, Zafer ve Tasvir gazeteleri Demokrat Parti'yi desteklemekteydiler. Akşam tarafsız bir yayın ilkesi devam ettirmeye çalışmaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi ise yayın organı olan Ulus gazetesiyle bu yayınlara cevap vermekteydi. Zafer ve Ulus gazeteleri arasında büyük bir mücadele yaşanmış ve bu durum sonraki yıllarda da sürmüştür. Vatan gazetesi yazarlarından Sadun Tanju, bu dönemi şöyle anlatmıştır:

“1946-1950 yılları arasında basın manzarası şuydu: Zaman ilerledikçe muhalefeti destekleyen gazetelerin sayısı gittikçe artıyordu. Artmamasına da sebep yoktu. Zira muhalefet, düşüncede ve eylemde her şeyin mükemmelini öne sürüyordu. Genellikle aydınlar demokrasinin bütün nimetlerinin elde dileceği hayali ile etkilenmişlerdi. Halk ise adalet ve eşitlik çığlıkları arasında, sigaranın beş kuruşa içileceği, şekerin ucuzaya yeneceği günleri düşünmeye başlamıştı. Muhalefete çok geniş bir kredi açılmıştı. İktidara ise o ölçüde hassas davranılıyordu. Basın halkı coşturuyor, düşünmeye değil bilmeye, habere önem veriyordu. İki seçim arasındaki dört yıl bitmez tükenmez bir seçim kampanyası olarak devam etti. Basın halkın heyecanını daima taze tuttu.”¹⁰¹

Özellikle 1945-1950 yılları arasında Türkiye bir değişim yaşamaya başlamıştır. Bu değişimle beraber siyasi rejim ve demokraside gözle görülen bir geçiş dönemi yaşanmış, basın yayın ve organlarına daha önceki dönemlere göre daha fazla özgürlükler vaadedilmiştir. Bu süreçte bazı gazete ve dergiler basın yayın hayatına atılmışlardır. Hürriyet gazetesi de bunlardan birisidir.

¹⁰⁰Ali Gevgili, “Türkiye Basını”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 222.

¹⁰¹Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 193.

1.8. 1938-1950 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler

1935'e gelindiğinde Ankara'ya 50.000 kişi gelip yerleşmiş ve şehrin nüfusu 120 bini geçmiştir. 1935-1945 yılları arasında yıllık artış %26,7 olacaktır. Dolayısıyla Ankara, en hızlı nüfus artışına sahne olan ve en hızlı şehirleşme hareketi yaşayan şehrimizdir. Diğer taraftan, 1935 yılı sonrası dönem, Dünya Ekonomik Buhranı'nın memleketimizde en fazla hissedildiği ve devletçilik uygulamalarının kabul gördüğü bir dönemdir. Bu nedenle memleketin ihtiyaç duyduğu imar faaliyetleri buhrandan dolayı gerilemiştir. Karaborsacılar ve stokçular malzeme fiyatlarını yükseltmişler, imarı negatif yönde etkilemişlerdir. İstatistiki bilgiler harp içinde inşaat işlerinin Ankara'da büyük ölçüde azaldığını göstermektedir. Buhran devam etse dahi memleketimizde inşaat işlerinin mutlaka devamı gereği üzerinde durulmuştur¹⁰².

Bu arada Ankara Radyosu inşaatına 1937'de başlanmış, 1939'da bitirilmişti. 327.000 lirası binaya ait olmak üzere, Etimesgut verici istasyonu ve hatlar için Marconi firmasına 1.683.399 lira verilmişti. Finansman için İstanbul Telefon Şirketi devletleştirilip, onun geliri kullanıldı¹⁰³.

Yine 1937 yılından itibaren Genel Bütçeden memur meskenleri yaptırmak için ödenek ayrılmaya başlanmıştır. Memur meskenleri probleminin giderek önem kazanması üzerine 1944'te 4626 sayılı Memur Konutları Yasası çıkarılmış ve bu yasa ile Bayındırlık Bakanlığı gerekli görülen yerlerde, 25 milyon lirayı geçmemek ve gelecek yıllara da uzanmak üzere, memur konutu yaptırmak için girişimlerde bulunmaya yetkili kılınmıştır. Bu ödeneğin büyük bir bölümü Ankara'da memur konutları yaptırmaya ayrılmıştır. Çünkü yasada Ankara'ya öncelik verilmesini öngören bir karar bulunmaktaydı. Bundan faydalanılarak yaptırılan konutlardan sadece Genel Bütçe içinde kalan dairelerin geçici olmayan kadrolarındaki subaylar, memurlar ve askerî memurlar yararlanmışlardır. 434 memur konutunu içine alan

¹⁰²Sarioğlu, *Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)*, s. 96.

¹⁰³Haz. Ankara Büyükşehir Belediyesi, *a.g.e.*, s. 113.

Saraçoğlu Mahallesi de bu yasanın verdiği yetkiye dayanılarak aynı yıllarda kurulmuştur¹⁰⁴.

Hükümet savaş sonrasında soruna çözüm bulmak maksadıyla 1948 yılında 5218 sayılı yasayı çıkarır. Bu yasa Ankara Belediyesi'ni konutsuz halka ucuz konut yaptırmak üzere görevlendirmiştir. Yasaya göre belediyenin, kendi mülkiyetinde olan veya mülkiyetine geçecek arsa ve araziden İhale Kanunu hükümlerine tabî olmaksızın vatandaşlara uygun arsa tahsis ve teslim etme, konut yaptıрма, binalar yapıldıktan sonra da vatandaşların bu konutları mülkiyetlerine geçirmelerini sağlama yetkisi vardır. Bu yasaya uygun olarak merkezî ve yerel yönetimin ortak gerçekleştirdikleri ilk uygulama modeli “Yenimahalle”dir¹⁰⁵.

1940'lı yıllarda Ankara'da mesken sıkıntısı had safhaya ulaşmışken ve şehre tayin olan “dışarıklı” memurlar ahırdan bozma evlere yüksek meblağlarla kiracı olarak yerleşirlerken, şehrin dışındaki bazı arsaların boş durduğu fark edilecektir. Bunlardan biri de, şimdiki Yenimahalle semtinde, Atatürk Orman Çiftliği'nin karşısında bulunan Pamuklar Çiftliği'nin arazisidir. Başkent'in o dönemki pahalılığı göz önünde bulundurularak “Ucuz Arsalar” olarak isimlendirilen bu yeni yerleşim sahası, sonradan Yenimahalle ismini alacak semtin ilk mesken sahası olacaktır. Semte çoğunluğu ikişer katlı olan üç bin civarında ev yapılmıştır. Boş araziye Ankara'nın bir uzantısı haline dönüştürmek konusunda ilk adımı atan Ragıp Tüzün de unutulmayarak, semtin ortasından geçen trolleybus hattının yer aldığı caddeye onun ismi verilmiştir¹⁰⁶.

¹⁰⁴Bu konutların ve üzerinde buldukları toprağın hazinenin elinden çıkarılmış olması gerçek bir kazanç sayılmalıdır. Memurlara konut yapma konusu halledilmeye çalışılırken 1940'lı yıllarda Ankara'ya yeni gelenlerle şehrin nüfusu 157 bine ulaşmıştır (Bkz. Sarioğlu, **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, s. 97.).

¹⁰⁵Aynı yer.

¹⁰⁶1948-1950 arasında Ankara Belediye Başkanlığı yapan Ragıp Tüzün bu çiftliği satın almış, altyapı çalışmalarını tamamladıktan sonra, metrekaresi 1 liradan, konut yapılmak üzere parselleyip satmıştır. En büyük parsel 300 metrekaREDİR. Dolayısıyla, satış fiyatı 300 TL olmaktadır. Dönemin ortalama memur maaşının 200 TL olduğu düşünülürse, arsaların bedeli ödemelerin taksite bağlanmasına bile gerek duyulmayacak kadar düşüktür. Buna rağmen, Emekli Sandığı üyelerine üç maaş tutarında, 2 sene süreli ve %5 faizle kredi sağlamıştır. 3500 aileyi ev sahibi yapacak olan bu girişim, uzun vadeli ödeme koşulları ve Tüzün'ün arsalara ev yapmak isteyenlere kredi bulmasıyla küçük memurların yaşam koşullarını kolaylaştırmıştır (Bkz. Funda Şenol Cantek, “*Sel Gider, Kum Kalır; 1957 Sel*”).

1948-1964 yılları arasında nüfusu 50 binden az olan belediyelere fon, harita, plan, elektrik, su ve proje vb. işleri için 779 milyon lira yardım yapılmıştır. Üç grup mahalli idarelerimizin İller Bankası'nın verdiği kredilerden faydalanma oranı, belediyelerin %94.7, il özel idarelerinin %5 ve köylerin %0.3'tür. Bu oranlar belediyelerin İller Bankası ile ne kadar yakından ilgili olduğunu gösteriyor. Çeşitli belediyelerin faydalanmasındaki dengesizlik, kaynakların yetersizliği ve politik etkiler nedeniyle İller Bankası'nın durumu her zaman tartışma konusu olmuştur. 1945 yılına kadar bankanın sermayesi, her yıl belediye gelir bütçelerinden kesilen %5'lerden oluşmuştur. 1945 yılından sonra il özel idarelerinin gelir bütçelerinden de %5'lerin kesilmesine başlanmıştır. Köylerin de 1945'den sonra, ortaklar arasına girdiğini görüyoruz. Fakat, köy bütçelerinden herhangi bir sermaye payı kesilmemektedir¹⁰⁷.

Mesken meselesine bakacak olursak; gerek yasama seviyesinde ve gerekse uygulama seviyesinde yapılan teşebbüsler önemlidir ve çözüme yönelik önemli aşamaları anlatırlar. Fakat, ortaya çıkan toplu konut veya lojmanlara rağmen Ankara'da ev kiralari daima yüksek olmuştur. 1939 yılında çıkarılan Millî Korunma Kanunu ile kiralar dondurulmuş, kiralar 1955 yılına kadar bu kanunla kontrol edilmiştir. 1935-1950 yılları arasında imar faaliyetlerini yakından izleme fırsatı bulduğumuz Karınca dergisinde mesken meselesinin Cumhuriyet Türkleri'nin en hassas meselesi olduğu, 'en yüksek medeniyete namzet olan Atatürk Türklerinin' hâlâ dünyanın en kötü konutlarında oturdukları dile getirilmiştir. Türk milletine hakettiği meskeni yapı kooperatifleri kurabilir ve bunlar da devletin yardımı olmaksızın gelişemezler, denilmektedir. Gerçekten de devlet yapı kooperatifleri ilişkileri bakımından devletin kooperatiflere büyük katkıları olduğu kuşkusuzdur. Bahçelievler Yapı Kooperatifleri belki de buna en iyi örneklerden birisidir¹⁰⁸.

Felaketzedelerinin Mamak'tan Yenimahalle'ye Uzanan Hayat Çizgileri", Sanki Viran Ankara, İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006, s. 43-44.).

¹⁰⁷Yavuz, a.g.e., s. 72-73.

¹⁰⁸Sarıoğlu, *Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)*, s. 97-100; *Karınca*, Sayı 34-36, Mayıs 1937, s. 36-37.

Göçlerin ve şehirleşme hızının artmasıyla konut yapımına ve kooperatif inşâsına önem verilmiş, vatandaşın konut sahibi olabilmesi için kolaylıklar sağlanmıştır.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ANKARA (1950-1960)

2.1. Demokrat Partinin Oluşumu

2.1.1. Dörtlü Takrir

Türkiye’de çok partili demokratik yaşama geçişle alâkalı olarak kaydedilen önemli gelişmelerden birisi de, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945 tarihindeki konuşmasıdır¹⁰⁹.

İnönü konuşmasında, “*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir*” diyordu. İnönü’nün bu sözleri sarfettiği anda San Fransisco Konferansı sürüyordu¹¹⁰.

Bu konuşmadan cesaretlenen parti içi muhalefetin 21 Mayıs 1945’te başlayan bütçe ile alâkalı görüşmelerinde kendisini gösterdiği görülecektir¹¹¹.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında 17. ile 21. maddelere muhalefet eden¹¹² İzmir milletvekili Celal Bayar¹¹³, Aydın milletvekili Adnan Menderes¹¹⁴, İçel

¹⁰⁹Necdet Aysal, **Türkiye’de İslami Düşüncenin Örgütlenmesi ve Hedefleri (31 Mart Olayı’ndan DP’nin İktidara Gelişine Kadar, 1909-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 428.

¹¹⁰Fehmi Akın, **Türkiye’de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 53.

¹¹¹Aysal, **a.g.e.**, s. 428.

¹¹²Murat Yıldız, **Demokrat Parti Dönemi Türkiye’de Sanayi Politikaları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 46.

¹¹³Siyasal yaşamına İttihat ve Terakki ile başlayan Celal Bayar, son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde bulundu, İstanbul’un işgalini izleyen günlerde de Ankara’ya gelerek ulusal kurtuluş kadrosuna katıldı.

milletvekili Refik Koraltan ile Kars milletvekili Fuat Köprülü¹¹⁵,nün beraber sundukları önerge tarihe “*dörtlü takrir*” olarak geçmiştir. Bu önergeyle “*Millî hâkimiyetin tek tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisi’nde hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu takyit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını*”

BMM Hükümetleri döneminde bir ara İktisat Vekilliği yaptı. 1924 yılında da Mübadele, İmar ve İskan Vekili oldu. Aynı yıl İş Bankası’nı kurdu ve uzun yıllar bu bankanın Genel Müdürlüğünü yaptı. Bayar, 1932 yılında görevden alınan Mustafa Şeref Bey’in yerine İktisat Vekilliği’ne getirildi, 1937 yılında da İnönü’nün yerine Başvekil oldu. İktisadi bakımdan görüşleri İnönü’den çok ayrıydı ancak ona cephe almadı. Hatta Atatürk öldüğünde onun cumhurbaşkanlığını engellemek bir yana destekledi. İnönü Cumhurbaşkanı olduktan sonra Bayar’ı yeniden kabineyi kurmakla görevlendirdi. Bayar’ın ikinci başvekilliği kısa sürdü. 1943’te yenilenen seçimlerden sonra Bayar, sade bir milletvekili olarak yaşamını sürdürdü. 1944 bütçesine verdiği kırmızı oya değin Bayar muhalefet sahnesinde pek görünmez. Ardından 1945 bütçesine ve hükümetin güven isteğine de “*hayır*” oyu kullandı. Bundan sonraki çıkışı da “*Dörtlü Takrir*”le oldu. Bayar’ın, oğlu Refii Bayar’ın (1942 yılında çalıştığı Fransız Sigorta Şirketi’nde yaşanan bir yolsuzluk nedeniyle yargılanmış ve bir süre sonra da kalp rahatsızlığından ölmüştür.) ölümünden İnönü’yü sorumlu tuttuğu söylenir. Cihad Baban, iktidarı döneminde Bayar’ın İnönü’ye kızgınlığını şu sözlerle dile getirdiğini aktarıyor: “*Evladımızın hayatıyla oynadı, affettik... Benimle oynadı, kusuruna bakmadık... Şimdi memleketle oynuyor... Bu kadarı fazla... aklını başına alsın, çünkü ben kuzusam onu evvela asarım, sonra muhakeme ettirim...*”. Bayar’ın “*Dörtler*”in diğer üyeleriyle ilişkisi ise şöyle olmuştur: T. R. Aras ile Menderes arasındaki akrabalık bağından (Menderes’in kayınvalidesi Aras’ın baldızıydı. Bu yüzden Aras’ın Menderes’ten “damadım” diye söz ettiği söylenir.) dolayı bu ikili sık sık bir araya geliyorlardı. Büyük olasılıkla Menderes’le Bayar bu toplantılarda dostluklarını ilerlettiler. Bu toplantılarda Menderes’in yanında Fuat Köprülü de boy gösteriyordu. Toker’in anlattığına göre, Bayar, Menderes’le Köprülü’nün karşısında yalnız kalmamak için yanına Koraltan’ı almış (Bkz. Akın, **a.g.e.**, s. 57-58.).

¹¹⁴“*Dörtler*”in içinde Bayar’dan sonraki en önemli adam Adnan Menderes’tir. Menderes’in babası, hukuk öğrenimi görmüş, o yılların toplumsal koşullarına göre iyi yetişmiş, İzmirli Kâtipzadeler’den İbrahim Ethem Bey’dir. Annesi, Abdülhamit döneminin miri-miran paşalarından büyük toprak sahibi, zengin, Hacı Ali Paşa’nın kızı Tefrika Hanım’dır. Menderes, küçük yaşta annesini, babasını ve ablasını kaybetmiş, İzmir’de oturan büyükannesi tarafından büyütülmüştür. Menderes siyasi yaşamına SCF ile başlamış ve bu partinin Aydın İl Başkanlığı’nı yapmıştır. Menderes, Aydın’da Çakırbeyli çiftliği diye bilinen büyük bir çiftliğe ve geniş topraklara sahipti. Menderes SCF’nin Aydın İl Başkanı iken, bölgeye yaptığı bir ziyaret sırasında Atatürk’ün dikkatini çekmiştir. 1931’de henüz 32 yaşındayken Meclis’e girmiş, milletvekili iken Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Menderes, partinin taşra müfettişliklerinde bulunmuş ve meclis komisyonlarında çalışmıştır. Baban, Menderes’in idealinin Tarım Bakanı olmak olduğunu söylüyor. Menderes’in muhalif olmasında bu idealinin gerçekleşmeyişinin rolü olduğu düşünülebilir (Bkz. Akın, **a.g.e.**, s. 58-59.).

¹¹⁵Tarih profesörü olan Fuat Köprülü ise, uzun yıllar tek parti yönetimi ile uyumlu bir biçimde çalışmış ve milletvekilliği yapmıştır. Hırslı bir kişiliği vardı. Menderes’e benzer şekilde Köprülü’nün de bakan yapılmayışına duyduğu öfkeyle muhalefet saflarına kaydığı söylenmektedir. Bozdağ’a göre, Köprülü, kendisi yerine öğrencisi H. Ali Yücel’in Millî Eğitim Bakanı yapılmasını bir türlü içine sindiremezmiş. “*Dörtler*”in son üyesi Refik Koraltan Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında BMM’deki Halk Zümresi üyelerindedir. Daha sonra Türkiye Komünist Fırkası’na girmiştir. 1923’te İstiklâl Mahkemesi üyeliği yapmış ve bir süre Halk Fırkası Heyet-i İdare üyesi olmuştur. Tek parti döneminde valilik ve milletvekilliği yapmıştır. Rejime olan bağlılığına karşın partide ya da hükümette önemli bir konuma getirilmeyişin onu muhalefete ittiği anlaşılıyor (Bkz. Akın, **a.g.e.**, s. 59.).

istemekteydiler. Ayrıca, gerek yasalarda gerekse parti tüzüğünde yer alan demokratik görmedikleri kararların kaldırılmasını istiyorlardı¹¹⁶.

Bu maksatla “*demokratik müesseselerden*” kastedilen partilerin kurulabilmesi, seçimlerin serbestçe icra edilebilmesi ve muhalefet yapılabilmesi için bazı yasalarda değişiklik isteniyordu. O zamanki koşulların tabî bir neticesi olarak dörtlü takrir mecliste kabul edilmedi. Bunun ardından giderek artan muhalefet adımları kendini gazetelerde yazılan yazılara da aksettirdi. Adnan Menderes ile Fuat Köprülü Vatan gazetesinde yazdıkları yazılarla muhalefetin tonunu gitgide artırmaktaydılar. Bu yazılardan dolayı ikili, 21 Eylül 1945 tarihinde partiden ihraç edildiler. Bunu Refik Koraltan’ın ihracı izledi. Hemen arkasından Celal Bayar bu duruma tepki olarak önce milletvekilliğinden, ardından da partisinden istifa ederek tepkisini dile getirdi. Böylece Demokrat Parti’nin kuruluşu için gereken muhalif ortam oluştu¹¹⁷.

Çok partili hayata geçme girişimleri, iktidardayken önemli mevkîlere gelememe ve bazı kanun maddelerindeki hükümlerin değiştirilmek istenmesi neticesinde Dörtlü Takrir’in oluştuğu söylenebilir.

2.1.2. Demokrat Parti’nin Kuruluşu

Partinin ismi konusunda, Cumhuriyetçi Parti, Millî Demokrat Parti, Demokrat Halk Partisi gibi fikirler ön plana çıkarılmış, akabinde de Ahmet Emin Yalman’ın ABD’de liberal görüş yanlılarınının 1825 senesinde kurdukları partinin “*Demokrat Parti*” ismini taşıdığını belirten yazısından da esinlenerek, kurucular tarafından “*Demokrat Parti*” ismi kabul görmüştür¹¹⁸. Demokrat Parti’nin kuruluş gayesi, parti programınının 1. maddesinde şöyle açıklanmaktadır:

¹¹⁶M. Yıldız, **a.g.e.**, s. 46.

¹¹⁷Aynı yer.

¹¹⁸Aysal, **a.g.e.**, s. 432.

*“Siyasî hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.”*¹¹⁹

Demokrat Parti 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ile Refik Koraltan tarafından kurulmuştur¹²⁰.

Demokrat Parti’nin genel merkezi olarak, Cemal Tunca’nın Ankara’da Sümer Sokak’ta bulunan dairesi kararlaştırılmış ve parti genel sekreterliğine de Basri Aktaş getirilmiştir. Parti kurucuları, 7 Ocak 1946 tarihinde gazetecileri parti genel merkezine davet ederek bir basın toplantısı icra etmişlerdir¹²¹.

1946’da çok partili döneme girilmiş, 1950 yılındaysa Demokrat Parti hükümeti iktidara gelmiş ve hızlı bir liberalleşme süreci başlamıştır. Bu yıllar aynı zamanda Ankara’nın nüfusunun arttığı yıllardır¹²².

Cem Eroğul’a göre; Demokrat Parti, hâkim sınıfları iktidara tam manasıyla kavuşturmak amacıyla kurulmuştur. Türkiye’deki durum icabı, bunu ancak halka dayanarak gerçekleştirebilirdi¹²³.

¹¹⁹Aynı yer.

¹²⁰Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, 1. bs., Ankara, Mart 2011, s. 115, 129.

¹²¹Bu toplantıda, 88 maddelik parti program ve tüzüğünü gazetecilere dağıtan kurucular, amaçlarını ve yapmak istedikleri değişiklikleri kamuoyu ile paylaşmışlardır. Bu toplantı ile ilgili olarak yayınlanan haberler ise, 8 Ocak tarihli gazetelerin birinci sayfasında yer almış ve Demokrat Parti’nin kuruluşu geniş halk kitlelerine ulaşmıştır. Basının da büyük ölçüde yardımıyla geniş bir örgütlenme çalışması içine giren Demokrat Parti, kuruluşunu takip eden bir buçuk ay içinde, 16 il ve 36 ilçede teşkilatlanmayı başarmıştır. Demokrat Parti, tüm yurtta kapılarını herkese açarken yoğun bir ilgi ile karşılaşmış ve parti saflarına kurucularla fikir birliği içinde olanlardan başka, Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı olanlar da büyük bir hızla katılmıştır. Kısa süre içerisinde örgütlenme aşamasını tamamlayan Demokrat Parti’nin, TBMM’nde bir muhalefet partisi olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin karşısında yerini aldığı görülmektedir (Bkz. Aysal, **a.g.e.**, s. 432-433.).

¹²²B. Yılmaz, **a.g.m.**, s. 223.

¹²³Cem Eroğul, “*Demokrat Parti (1946-1960) (Tarihi ve İdeolojisi)*”, Doktora Tez Özeti, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 2, 1969, s. 186.

14 Mayıs 1950 tarihindeki seçim, demokrasi tarihimizde önemli bir dönüm noktasıdır. O gün halkımız sandıklara koşarak, özgür iradesiyle CHP iktidarına son vermiştir. 1950 seçimi seçmenin serbest iradesinin, oyunun, tercihinin sandığa yansıdığı ilk seçim olarak tarihimizde yer almıştır¹²⁴.

14 Mayıs 1950 tarihindeki seçimlerinde DP 4.241.393 rey alırken, CHP 3.176.561 rey aldı. Seçime katılım oranının %89.3 olduğu bu seçimde, yürürlükte olan liste usulü çoğunluk seçim sisteminin de katkısıyla, reylerin %52.7'sini alan DP 415 milletvekilliği kazanırken, reylerin %39.4'ünü alan CHP yalnızca 69 milletvekili çıkarabilmişti. CHP %39.4 rey oranıyla milletvekilliklerinin %14.2'sini alırken, DP %52.7'lik rey oranıyla milletvekilliklerinin %85.2'sine sahip olmuştu¹²⁵.

DP'nin kuruluşunu ele aldığımız bu devre dair her iki Parti hakkında bir karşılaştırma yapılacak olursa, DP'li milletvekillerinin daha genç (DP'de 48,9 olan yaş ortalaması; CHP'de 53.2'dir) ve dikkat çekici oranda daha deneyimsiz (CHP'lilerin %65'i önceki dönemlerde en azından bir kez olsun milletvekilliği yapmışlarken, DP'liler arasında bu oran yalnızca %17'dir.) oldukları görülmektedir. DP'liler arasında Marmara veya Ege kökenlilerin oranı %45 iken, CHP'lilerde bu oran %36'dır; DP'lilerde üniversite mezunu oranı CHP'lilerden biraz daha azdır (%69'a karşı %74); ancak üniversite eğitimi alan DP'lilerin hukuk üzerine yoğunlaştıkları (%48'e karşı %32); CHP'lilere göre daha az mülkî ve askerî okul mezunu oldukları görülmektedir (Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunlarının, DP'deki bütün üniversite mezunlarına oranı %8'ken, CHP'de bu oran %18'dir. Üniversite mezunu CHP'lilerden %18'inin askerî okul mezunu olmalarına karşın, DP'liler arasında askerî okul mezunu yoktur)¹²⁶.

¹²⁴Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, 4. bs., Ankara, Eylül 2008, s. 13.

¹²⁵Tanel Demirel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. bs., İstanbul, Mayıs 2011, s. 99.

¹²⁶Ömer İnan Koçak, **Türkiye'de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş Süreci**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 90.

Dörtlü Takrir'in oluşumuna sebep olan hususlar ile CHP'nin son zamanlarda yaptığı icraatlara karşı halkın tepkisi Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

2.2. Anıtkabir İnşâsının Tamamlanması ve Atatürk'ün Naaşının Nakli

Menderes hükümetinin iktidarda bulunduğu zaman meydana gelen önemli bir gelişme Anıtkabir'in inşâsı meselesidir. 10 Kasım 1938 günü saat 09.05'te ebediyete intikal eden Atatürk'ün naaşı 19 Kasım 1938 tarihine kadar Dolmabahçe Sarayı'nda katafalkta kalmıştır. 19 Kasım 1938'de top arabasına konarak Sarayburnu'na, oradan da Zafer Torpidosu ile Yavuz Zırhlısı'na nakledilmiş, İzmit'in Mayın İskelesi'ne, oradan Beyaz Trenle hareket ederek 20 Kasım 1938 tarihinde Ankara'ya ulaştırılmıştır. Önce TBMM önünde hazırlanmış olan katafalka konan Atatürk, daha sonra 21 Kasım 1938'de Etnografya Müzesi'ndeki katafalka yerleştirilmiştir¹²⁷.

Atatürk'ün ölümünden sonra gömüleceği yerin seçimi ile ilgili çalışmak üzere özel bir komisyon kurulmuştur. Sonrasında kesinleşen kararı vermek üzere TBMM'nde 15 milletvekilinden oluşan Büyük Komisyon oluşturulmuş, 5 Ocak 1939'da gerçekleşen ilk toplantıda komisyon, önerilen 9 yerin raporlarını incelemeye almıştır. 17 Ocak 1939'daki son toplantıda Anıtkabir'in yapılabileceği en uygun bölgenin Rasattepe olacağına dair karara varılmıştır. İnşâsına 4 Ekim 1944 tarihinde başlanmış olan Anıtkabir, 1 Eylül 1953'te bitirilmiştir. 10 Kasım 1953 tarihinde Atatürk'ün naaşı yurdun dört bir yanından getirilmiş olan topraklarla Anıtkabir'e defnedilmiştir¹²⁸.

Tüm okullarla üniversitelerde ve bazı sinema salonlarında, CHP ve DP ilçe, bucak merkezlerinde anma törenleri yapılmıştır¹²⁹.

¹²⁷Sevgi Kocaçimen, **Demokrat Parti Döneminde TBMM'nde Laiklik Tartışmaları**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 1. bs., Antalya, Ocak 2008, s. 61-64.

¹²⁸Aynı yer.

¹²⁹**Cumhuriyet**, 11 Kasım 1953.

2.3. Ankara’da Esen Değişim Rüzgârları ve Şehircilik Anlayışı

Cumhuriyetin ilk senelerinde Atatürk tarafından çevre, şehircilik, ağaçlandırma ve hayvan besleme gibi kavramlarla ilgili bilinç oluşturulmaya çalışıldıysa da Türkiye’de çevre kavramı, 1950’li yıllarda Ankara’da yaşamı etkilemeye başlayan hava kirlenmesiyle gündeme gelmiş; fakat yeterince algılanamamıştır. Ne var ki, insanların bilinçaltılarında dönemin başbakanının ifadesiyle “*Hava çamaşır mı kirlensin?*” düşüncesi bulunuyordu. Ancak hava kirlenmesinin giderek yaygınlaşması ve diğer illerde de ortaya çıkmaya başlaması neticesinde havanın bir çamaşır gibi kirlenebileceğini akla getirmiştir. Fakat, hiçbir tedbir işlerlik kazanamamıştır; çünkü, çevre kavramı, demokrasi kültürünün toplumca özümsemiği ülkelerde anlam kazanıyordu¹³⁰.

1950 yılına kadarki dönemde düşük yoğunluklu yeşil arazilere sahip caddelerde görkemli kurumsal yapılar egemendi. Sonradan Bulvar üzerinde bulunan ağaçlar, yolu genişletmek ve trafik yükünü ferahlatmak gerekçesiyle kesildi. Bakanlıklar ile Çankaya arasında bulunan bol ağaçlıklı parsellere blok apartmanlar yapılmaya başlandı¹³¹.

Ulus Meydanı’nda süregelen değişimlerin devamında, Vekaletler Mahallesi ile park ve meydanların inşâları tamamlandıktan sonra, sinema, pastane, otel, kitapçı ve restoranlar da Bulvar’a taşınmaya başladı. Bu süreç 1950’lerde hızlanırken, 1961’de yeni TBMM binasının açılışı ve meclisin Ulus’tan taşınmasıyla tamamlanmıştır.

¹³⁰Türkiye’de ulusal politikalar geliştirilmesi gereği ve düşüncesi, ilk defa 1972 yılında düzenlenen ve Avrupa Birliği çevre politikasının da oluşmasında önemli rol oynayan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu konferansın etkisiyle Türkiye’nin ulusal çevre politikası ilk kez 1973-1977 dönemini kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde “*Çevrenin korunmasına ilişkin tedbirlerin ekonomik kalkınmayı engellemeksizin mevzuata dâhil edilmesi şartıyla*” resmî metne yansıtılmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye’de ulusal bir çevre bilinci ve bu bilince bağlı bir politika gelişmeye başlamıştır (Bkz. Mehmet Ruhi Gökmoğol, **Ankara Ticaret Borsası Mezbaha İşletmesinde Çevre Yönetim Sistemleri Uygulamasına Göre Ankara ve İlçelerinde Çevre Kirliliği Yaratın Kimi Mezbaha Atıklarının Geri Kazanımı Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 49-50.).

¹³¹Suavi Aydın v.d., **Küçük Asya’nın Bin Yüzü: ANKARA**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1. bs., Temmuz 2005, s. 543.

1950 senesinden sonra Ankara Palas eski önemini yitirmişti. Bunun nedeniyse iktidarın gözünde bu mekân CHP ile özdeşleşmişti. Yatak sayısı çok düşük, salonu balo ve törenler için düşünülmüş olan Ankara Palas, fazla kâr getirmediğinden işletilmeye uygun değildi. Bir süre daha otel olarak kullanıldıktan sonra giderleri toparlayamayarak kapanmış, devamında el değiştirerek tekrar otel olarak faaliyete girmiştir. Mali sorunlar yeniden kapanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Daha sonraki senelerde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na teslim edilmiş, nihayetinde devlet konuk evi olmak üzere restore edilmiştir¹³².

1950'den sonra Karpıç de değişime uğrayan yerler arasında yerini almıştır. 10 Ekim 1953'te Karpıç'in ölümü ile işletmeyi yeğeni Tamara Mihailof devralmıştır. Karpıç'in yanında çalışan, asıl adı Serge Homya olan Süreyya ve aşçısı Bekir, Yenişehir'de birer lokanta açmışlar ve buralar artık yeni iktidara gelen DP'lilerin yeni mekânı olmuştur. 1951 senesinde Kızılay'a alışveriş merkezleri açma izni verildikten sonra üst gelir seviyesine sahip gruplar için cazibesini yitiren Ulus'ta yeni adres Ulus İşhanı olmuştur. 1947'de yanan, Millî Eğitim Bakanlığı olarak kullanılan Darülmualim binasının yerine 1955'te Amerikan tarzına uyumlu bir şekilde mimarlar Orhan Bolak, Orhan Bozkurt ve Gazanfer Beken tarafından Ulus İşhanı inşa edilmiştir¹³³.

Ankara'nın 1950'lerde bir memur kentinden adım adım gerçek bir kente doğru evrimleşmesinin en kapsamlı sembollerinden biridir. Tırmanan yeni ticari büro ve alışveriş mekânı gereksinmesini karşılamak amacıyla inşa edilmiştir. Bu sırada Ulus Meydanı'ndaki heykel de bu kompleksle ilişkili yeni bir konuma yerleştirilmiştir¹³⁴.

¹³²Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 544.

¹³³**A.g.e.**, s. 545.

¹³⁴Aydın Balamir v.d., **Ankara 1910-2003**, (Ed. Ersin Altın), Boyut Yayınları Mimarlık ve Kent Dizisi 8, İstanbul, Mayıs 2003, s. 53.

Ulus'ta 1950'li yıllarda Millet Bahçesi'nin bakımsız bırakılarak çevresine salaş dükkanlar yapılması, burayı yok eden ve Ulus'a ciddî bir darbe indiren son teşebbüs olmuştur. Jansen planına göre geniş bahçeli, az katlı evler ve yaya yolları ile kesişmeyen ağaçlıklı bulvarıyla tanımlanan Vekaletler Mahallesi'nin konut cephesini meydana getiren Kızılay ve çevresi, Güven Parkı, Kızılay'ın halka açık bahçesi, Zafer Parkı ile yeşili bol olan bir alanken, pastane, sinema ve kitapçıların açılışıyla alışveriş bölgesine dönüşmeye başlamıştır. İlk başlarda dükkan açma izni zor alınırken zamanla kolay hale geldi ve 1951 senesinde bitişik apartmanların yapımına izin verildikten sonra, zemin ve bodrum katları pasaj olarak düşünülmüş apartmanlar yükselmeye başladı. Yap-sat işleyişinin de etkisiyle binalar birkaç kez yıkılıp daha da yükseltilmeye başlandı. Tüketiciliğin yerleşmesi ile otel, banka, seyahat acenteleri ve lokantalar da buralara taşındı. Bundan böyle Kızılay mesire türü bir gezme alanı değil, şehrin en gösterişli alışveriş merkezi olmuştur¹³⁵.

Bu yeni merkeze yeni anlayış tarzının göstergesi bazı yapıların inşası da kaçınılmaz olmuştur. Yenişehir'de bu anlayışın iki sembolü, Kocatepe Camî ve Emek İşhanı'dır. Yenişehir'de camî inşası için ilk atılımlar 1947'de gerçekleşmiştir. 1956'da Menderes'in tahsis ettiği arsaya yapılacak olan camî için Osman Yüksel Serdengeçti, "*Mabetsiz Şehir*" isimli kitabında Ankara'ya her yerden görülebilen bir camînin şart olduğundan bahsetmiştir. 1957'de açılan proje yarışmasını Vedat Dalokay ve Nejat Tekelioğlu'nun projeleri kazanmış ve temeli atılmışken yeterince "*İslami*" olmadığı gerekçesi ile vazgeçilmiştir. Daha ileriki dönemde Kocatepe Camî, Hüsrev Tayla ile Fatih Uluergin'in projesiyle inşâ edilmiştir¹³⁶. 1954-1959 yılları arasında inşâ edilen diğer bir camî de mimar Recai Akçay'ın tasarladığı Maltepe Camîsidir¹³⁷.

¹³⁵ Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 545.

¹³⁶ **A.g.e.**, s. 546.

¹³⁷ Günsel Renda v.d., **Ankara Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi**, (Ed. M. S. Akpolat, E. Eser), Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1. bs., Ankara, Mayıs 2004, s. 223.

1950'li yıllar Türkiye'de kentleşme hızının arttığı yıllardır. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, dolayısı ile çok partili düzene geçiş ve Modernleşme Projesi'nin içeriğinin değiştiği, Halkçılık ilkesinin “popülizm” kavramı ile değiştirildiği bir ortam oluşturmuştur. 1952 yılında çıkarılan belediye yasası ile birlikte Ankara'nın iş merkezi olarak kabul edilen Kızılay'da, zemin ve bodrum katları daha sonraki yıllarda pasaj olarak düzenlenecek, bitişik nizam apartmanların yapımına izin verilecektir. Demokrat Parti'nin ideolojisi paralelinde Kızılay bölgesi için kurgulanan iki önemli projeden biri, ideolojinin popülist yönünü karşılayacak olan Kocatepe Camî, diğeri ise sermayenin gücünü anlatmak ve modernite düşüncesinin teknolojik boyutunu karşılamak için tasarlanan Ankara'nın ilk yüksek yapısı olan Emek İşhanıdır¹³⁸.

Dönemin en büyük binalarından biri olacak olan bu işhanı o zamanlarda kendinden uzun süre söz ettirmeyi bilecektir.

Emek İşhanı, eski devrin geride kalıp yeni bir devrin başladığını simgelercesine, kuleli villasının önüne inşâ edilmiştir. Türkiye'nin ilk gökdelenine örnek gösterilecek yapı, altı alışveriş merkezi üstü bürolardan oluşan yapısıyla yükselen burjuvaziyi temsil eder, fakat sahibi Emekli Sandığıdır. Enver Tokay'ın bu projesi 1959-1965 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1959 yılında İmar İdare Heyeti'nin verdiği izin ile Sosyal Apartmanı önünde bulunan Kantin Cevat'ın Kızılay Meydanı'ndaki buluşma yeri kimliği, yerini gökdelendeki Set Kafeterya'ya bırakmıştır¹³⁹. Yine birçok uğrak alışveriş merkezleri ve sosyal mekânlar yerini

¹³⁸Gamze Belli, Esin Boyacıoğlu, “Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara “14 Mayıs Evleri””, **Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, No.: 4, Ankara, 2007, s. 718.

¹³⁹Ankara'nın iki merkezliliğe yönelişi, 1954'te Ulus ve Kızılay'daki işyerleri sayısından göze çarpmaktadır. Ulus merkez bölgesi, 3.651 işyeri sayısı ile işyerlerinin %65.4'ünü (1.365'i Ulus, Hal ve Anafartalar'da), Kızılay merkez bölgesi ise 693 işyeri ile %12.4'ünü (325'i Atatürk Bulvarı'nda, Meşrutiyet'te) oluşturmaktadır. Şehre hızlı göçün sonucunda, Ulus çevresi düşük gelir grupları için alışveriş merkezi özelliğini korurken, prestijli hizmet ve ticaret faaliyetleri Yenışehir'e kaymakta, kamu yatırımları ile üst gelir tabakasına mensup gruplar da Çankaya hattına yerleşmektedir. 1955 yılına gelindiğinde Ankara denetim dışı gelişmiş, büyümüş ve yarım milyona yaklaşan nüfusuyla yeniden planlanması zorunlu bir kent olmuştu. Yeni planın elde edilmesi için uluslararası bir yarışma düzenlendi. Yarışmayı kazanan Nihat Yücel ve Raşit Uybadin'in, kentin 2000 yılında 750.000 nüfusa ulaşacağını varsayarak hazırladıkları plan 1957 yılında onanarak yürürlüğe girdi. Yücel-Uybadin Planı, Jansen Planı ile bir bütünlük sağlama çabası içindeydi. Kentin kuzey-güney ve doğu-batı

işhanındaki mekânlara terketmiştir.

Nüfus artışı ve faaliyetlerin, yapılaşmanın gelişimi, ulaşımı da ciddi ölçüde etkilemiştir. 1959 senesinde Belediye ruhsatına bağılı olarak çalışan 330 minibüs, Aydınlık-Çankaya, Bahçeli-Dörtüol hatlarında hizmet vermektedir. 1961’de minibüslerin trafiğı aksattığı gerekçesi ile şehir merkezine sokulmaması karara bağlanmış ve “*asri dolmuş*” denen Amerikan markası arabalar devreye girmiştir¹⁴⁰.

DP iktidarının güç kaybettiğı 1959 senesinde, İmar İdare Heyeti belediyenin Çankaya ile Köşk arasında bulunan aralarda başlayan Yıldızevler Kooperatifi inşaatlarının imar planına uygun parselasyon çalışması talebi üzerine, iskân sahası haricinde kalan yerlerin imar alanı içerisine alınamayacağını beyan ederek bu isteğı geri çevirmiştir¹⁴¹.

Ankara’nın şimdilerde meşhur ve yaşanılabilir semtlerinden biri olan Gaziosmanpaşa bölgesi ise 1950’li yıllara kadar, Ankara’da bağların bulunduğu bölge konumunda olmuştur. Dolayısıyla yalnız bağılı alanlar ve bağı evleri bölgede yer almıştır. 1930’lu yıllarda Çankaya Köşkü ve Büyükelçiliklerin yapılması ile, konut yoğunluğu artmaya başlamış, gerekli alışveriş işlevi ve sosyal yaşama karşılık vermek üzere, Tunalı Hilmi Caddesi ve çevresi bir semt merkezini oluşturan ilk belirleyiciler olarak biçimlenmişlerdir. Özellikle 1950 yılı seçimlerinden sonra, meclisteki milletvekillerin büyük çoğunluğu değışince Ankara’da zaten var olan

gelişme doğrultuları korunuyor; kentteki doğal vadiler ve dere yatakları yapılaşmaya açılmıyor; kentin doğal hava akımları kesilmiyordu. Jansen planına göre daha yüksek yoğunluklu bir yerleşme öngören bu plan, uygulamaya girişinden birkaç yıl sonra, 1960’ların başında köklü biçimde değıştirilerek, yapılardaki kat sayısı 2-3 kat artırıldı ve kentin çok daha yoğun bir yerleşmeye dönüşmesinin yolu açıldı. Bu değışikliğin sonucunda, tüm konut alanları yap-sat ve yık-yap-sat piyasasının çalışma anlayışı ve beğeni düzeyine göre biçimlendi. Cumhuriyetin başlangıç dönemini anımsatacak sivil mimarlık örnekleri "*kitlesel*" biçimde yok edildi. Bu gelişme Ankara’nın tarihsel belleğinde önemli bir boşluk yarattı. Planda yapılan değışiklikle hızlanan apartmanlaşma 1960’larda, özellikle kış aylarında kentin yoğun bir hava kirliliğı yaşamasına yol açtı. 1970’lerde Ankaralı için en büyük sorun bu ölümcül hava kirliliğıydi (Bkz. H. Cengiz Türksoy, "**Ankara Gerçeğı**" **Başlıklı Sempozyumun Açılış Bildirisi**, Ankara Kent Konseyi, 13 Mart 1999.).

¹⁴⁰Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 551.

¹⁴¹**A.g.e.**, s. 534.

konut eksikliği kendisini bu kez üst seviyede iyice hissettirmeye başlamıştır. Büyük çoğunluğu başkente yabancı olan yeni milletvekilleri, Ankara'nın kısıtlı konut arzı, kiraların maaşlara oranla yüksekliği gibi problemler karşısında konut edinme arayışına geçmiş, bu sorunu çözmeye yönelik kooperatifler oluşturmuşlardır¹⁴².

GOP Mahallesi'nde bulunan ve üyelerinin büyük bir bölümünü iktidarda olan Demokrat Parti milletvekilleri ile üst düzey bürokratların oluşturduğu; planlama, projelendirme ve inşaat uygulama kontrolörlüğünü, daha önce Holzmeister'in ekibinde TBMM'nin projelendirilmesinde de yer alan, Y. Mimar Muhittin Güreli'nin yaptığı; ismini o dönemde iktidarda olan Demokrat Parti'nin seçimleri kazanma tarihinden alan 14 Mayıs Yapı Kooperatifi, 1951 yılında kurulmuş ve 1953 yılında evlerde oturmaya başlanmıştır. İki kısımdan oluşan 160 civarında konutluk kooperatifin ilk bölümü şimdiki Arjantin Caddesi ve Filistin Sokağı arasındaki alanda yapılmış, daha sonra 1958-1959 yıllarında yukarılara, Reşit Galip ve Nene Hatun caddelerine doğru ikinci etap konutlar gerçekleştirilmiştir¹⁴³.

14 Mayıs Evleri Kooperatifi'nde konutlar plan şemaları açısından, topoğrafyaya uyum endişesi ile farklılaşmış olan tek bir model de göz önüne alınırsa üç tipte üretilmiştir. Tip 1a, arsa olarak çukurda kaldığı gerekçesiyle, Tip 1'in kat ilave edilerek elde edilmiştir. Kooperatifin ikinci etabı olan, Nene Hatun Caddesi, Reşit Galip Caddesi ve Kırılgaç Sokak civarında yer alan ve iki katlı olarak tasarlanmış olan Tip 2 konutları, bulunduğu yerin topoğrafyasına göre bodrum katlı olabilmektedir. Bu konut tipi farklı iki haneyi içermesi ile apartmanlaşmaya doğru gelişen değişimi ortaya koymakta ve apartmanlaşmanın hızlandığı bir döneme girilmiş olduğunu göstermektedir¹⁴⁴.

¹⁴² Aynı yer.

¹⁴³“14 Mayıs Mahallesi” adı, 1960 askerî darbesinden sonra, ihtilal öncesi sokak hareketleri sırasında söylenen marştan esinlenerek “Gaziosmanpaşa” olarak değiştirilmiştir. 1970'li yıllarda, yerleşmenin ana bağlantılarından olan “Bölük Caddesi” ise “Arjantin Caddesi”ne dönüşmüştür (Bkz. Aynı yer).

¹⁴⁴Kooperatifin devam ettiği sürede, bu apartmanlaşma olgusu tasarıma yansımış ve ikinci etap konutlar apartmanlaşma eğilimi paralelinde tasarımlanmışlardır. Yapım tarihleri arasındaki iki-üç yıl farka rağmen konutlardaki bu değişim, Türkiye'de 1950 sonrasında ekonomide ve kentleşmede yaşanan değişimin yansımasıdır (Bkz. Belli, Boyacıoğlu, **a.g.e.**, s. 718.).

Yine bu dönemde ABD ile sürdürülen ilişkiler sonucu Ortadoğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur. ODTÜ Türkiye'nin mimarlık alanında önemli etkiler yapmıştır. 1955'te KTÜ'nün kurulmasına dair yasa çıkmıştır. Mimarlığın kurumsallaşması anlamında diğer önemli bir gelişme ise, 1952 yılında 'Mimarlık ve Şehircilik Müsabakalarına Ait Yönetmelik'in yürürlüğe girmiş olmasıdır. Böylece bağımsız büroların yarışmalara katılma oranı büyümüştür. Bu dönem, belki de serbest mimarlık bürolarının, ilk defa ortaya çıkışına ve devlet memuru mimardan serbest mimara geçişe tanıklık etmektedir. Kurumsal gelişmeler anlamında bir başka önemli olay da, 1954 yılında "Türk Mühendis ve Mimar Odaları"nın kurulmasıdır. 1950'li yılların, eğitim örgütlenme, tasarım ve uygulama alanında ortaya çıkan tüm bu gelişmelere karşın genelde bir biçimsel aktarmanın gerçekleştiği, Türk Mimarlığının dış yayınlar ve etkilerle beslendiği bir devre olduğu ve toplumsal konulara gerektiği kadar yer verilmediği türünden eleştirilere hedef olduğunun da altının çizilmesi gerekir¹⁴⁵.

1957'de merkezden ayrılarak ilçe haline gelen Yenimahalle, Cumhuriyet tarihinin ilk planlı ilçelerindedir. Dönemin Ankara Belediyesi Zatişleri Müdür Muavini olan Mehmet Uğur Yenimahalle'nin kuruluş nedenlerini 3 başlıkta toplamaktadır: 1. Kaçak inşaatı önlemek; 2. Plansız mahalleleri imar planına göre tanzim etmek; 3. Ucuz ve sağlıklı konut inşâsını kolaylaştırmak ve hızlandırmak¹⁴⁶.

Semte Yenimahalle adının verilmesi, basit bir isimlendirme girişimi değildir. Mahalle'nin başına konan "yeni" ibaresi, yeni bir düzen anlayışını da yansıtmaktadır. Cumhuriyet rejimini temsil eder hale gelmesi niyetiyle imar faaliyetlerinden nasibini alan birçok şehirdeki birçok Yenimahalle de aynı anlayışın ürünüdür. İlk bakışta, karıştırdan, yani eskiden kopuşa, yenilenmeye işaret ediyor görünmektedir. Tıpkı yirmiler ve otuzlar Ankara'sının Yenişehir'i gibi... Fakat, Yenimahalle'nin yeniliği, başkent vitrini Yenişehir'inki kadar iddialı ve göz alıcı bir yenilik değildir. Şehrin

¹⁴⁵İlker Fatih Özorhon, Türkan Ulusu Uraz, "1950-60 Arası Türkiye Mimarlığı'nda Özgünlük Arayışları", **İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım**, Cilt: 8, Sayı: 2, İstanbul, Eylül 2009, s. 95.

¹⁴⁶Şenol-Cantek, **a.g.m.**, s. 44.

gecekondu semtleri ile eski ve köhne mahallelerinden daha modern ve varsıl görünümlüdür. Sakinleri ağırlıkla konut sıkıntısı yaşayan memurlardır. Kerpiç ve ahşap evler yerine beton, birkaç katlı veya müstakil, bahçeli evlerde yaşamaktadırlar, ama devletin orta üst ve üst düzey memurları, bürokratları veya milletvekilleri, bakanları kadar yüksek bir refah seviyesine, canlı ve sosyal bir yaşama sahip değillerdir¹⁴⁷.

Belediye Yenimahalle’de arsa dağıtımını yaparken bir noktanın üzerinde özellikle durmuştur, arsa talep edenlerin “*kanun ve nizamla saygı göstermeleri*”. Yani, gecekondu sahibi olmamaları. 1948 tarihinde alınan bu karar, başkentte gecekondu semtlerinin, dönemin popüler tabiriyle “3. Ankara’nın¹⁴⁸” ortaya çıkmasının sonucudur. Yönetici seçkinlere göre, gecekondu sahipleri, şehrin imar düzenini bozmak ve yasadışı bir eylemde bulunmanın yanında, bizatihi varlıklarıyla rahatsızlık yaratan bir kesimdir. Yenimahalle’de bütünüyle yeni ve modern bir sosyal çevre yaratmayı amaçlayan belediye, bu kararla aslında taşralı ve alt sınıftan aileleri ve onların kültürlerini bu yeni yerleşimin sınırları dışında tutmayı hedeflemiş görünmektedir. Yenimahalle’de arsa sahibi olanların ezici çoğunluğu memurlardır. Tokman, bunların Ankara’nın yerlisi olmamaları nedeniyle memur maaşı haricinde gelirleri bulunmadığını söyler¹⁴⁹.

Merkeze uzaklığı yaratan unsur, yerleşimi kentin iç bölümlerinden ayıran karayolu düzenidir. Kentten kopuk konumu, Yenimahalle’nin kendine yeterli bir ticaret yaşamı olmasını sağlamıştır. 5. durak semtin hâlen en canlı ve muteber ticaret merkezi ve “*piyasa*” mekânıdır. Kamu binaları ve bankalar da bu cadde üzerindedir. Şehir merkezinden gelen otobüslerin 5. durağına denk düştüğünden cadde bu adı

¹⁴⁷Aynı yer.

¹⁴⁸Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara’sı, otuzlardan itibaren belirginleşen görünmez bir sınır çizgisiyle ikiye bölünmüştür. Sıhhiye Köprüsü’nün batısında kalan eski Ankara ile ters istikamette filizlenen Yenişehir dışında, bir gecekondu yerleşimi de belirmeye başlamıştır. 1932’den itibaren başlayan göç dalgası, 1939’a kadar başkentte hatırı sayılır bir göçmen kitlesi oluşturmuştur. Öyle ki, 1934’te Meclis’te bir konuşma yapan dönemin İçişleri Bakanı “3. Ankara”dan bahseder (Bkz. Şenol-Cantek, **a.g.m.**, akt. Tankut, 2001: 13, s. 45-46).

¹⁴⁹Şenol-Cantek, **a.g.m.**, s. 45-46.

almıştır. Yenimahalle'nin yeni yeni inşâ ve imar edilmeye başlandığı yıllar DP iktidarı dönemine rastlar¹⁵⁰.

II. Dünya Savaşı sonrasında kentleşme hızlanmış, büyük şehirlerde, gecekondu bölgeleri oluşmuştur. Sanayide çalışan nüfusun oranı yükselmiş, ekonominin yapısında hızlı dönüşümler başlamıştır. Çok partili siyasal hayata geçilmesi, Dernekler Yasası'ndaki bir değişiklikle sendikalar kurulmasına yol açılması, 1958'de İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması bu dönemin önemli özellikleridir. Bunların, konut politikaları üzerinde önemli etkiler yaptığı söylenebilir¹⁵¹.

1950-1960 yılları arasında kentin alanı daha da genişletildi. Yeni semtler kuruldu (Yenimahalle, Aydınlıkevler, Gazi Mahallesi, Anıttepe); ayrıca eski bağların yerine sürekli yerleşmeler yapıldı¹⁵².

1960'ların başına değin kentin iş merkezi olan Ulus'a alternatif olarak bu yıllarda Kızılay gelişmeye başladı ve kent çift merkezli bir görünüm aldı¹⁵³.

Görüldüğü gibi, Ankara'da kentleşme hızının artmasıyla bina ve gecekondu sayılarının artışı doğru orantılı bir seyir izlemiştir.

¹⁵⁰ **A.g.m.**, s. 50-51.

¹⁵¹ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 12. bs., Ankara, Şubat 2012, s. 460-461.

¹⁵² 1960-1970 yılları arasında yoğun bir yapı çalışmasına girilerek Kavaklıdere, Çankaya ve Ayrancı kalabalıklaştı. Yenimahalle'ye, Karşıyaka, Demetevler gibi yeni semtler eklendi ve bu kesim ile Atatürk Orman Çiftliği arasındaki boşluklar hızla doldu. (Bkz. http://www.ankarakalesi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=3).

¹⁵³ 1970'lerde bu iki merkez arasında bir fonksiyonel değişim oluştu. Ancak, Kızılay'ın batı ve doğu yönündeki gelişimi Ulus'un uzantılarıyla birleşerek, günümüzde Ankara yine tek ve çok büyük merkezli bir kente dönüştü. Bu süreçte, Yeni, Büyük, Ata ve Demir Sanayi Çarşıları, Mobilyacılar Sitesi ve Ostim kuruldu. Ankara artık yalnızca bir yönetsel ve eğitim/kültür merkezi olmanın da ötesinde sanayileşmeye başlayan bir kent durumuna geldi (Bkz. H. Cengiz Türksöy, "**Ankara Gerçeği**" Başlıklı Sempozyumun Açılış Bildirisi, Ankara Kent Konseyi, 13 Mart 1999.).

2.4. Kültürel Alanda Gelişmeler

2.4.1. Eğitim

Çok partili dönemde, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısındaki değişimler eğitime de yansımıştır. Bu dönem eğitimi, pek çok yönü ile Kurtuluş ve Kuruluş dönemleri ile farklılıklar gösterir. 1946'dan günümüze, okul, öğretmen, öğrenci sayılarında büyük artışlar görülür; ancak, eğitimin niteliği için aynı saptamayı yapmak mümkün değildir. Bu dönemde, Kurtuluş ve Kuruluş dönemlerine egemen olan eğitim felsefesi aynı kararlılıkla savunulmamış, Cumhuriyet eğitiminin genel niteliklerinden yavaş yavaş ödünler verilmiştir¹⁵⁴.

Yeni iktidarın üç yıl içinde açtığı ilk okullar:

1950-1951 ders yılında 970, 1951-1952 yılında 636, 1952-1953 yılında 1238 ilk okul açılmıştır. İlk okullarda 1950-1951 ders yılında 58.422, 1951-1952 yılında 24.547, 1952-1953 yılında da 51.328 öğrenci artışı kaydedilmiştir¹⁵⁵.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet'in 34'üncü yaşında Ulus'taki yazısında:

“Atatürk Onuncu Cumhuriyet Bayramı Nutkunda <<On yıllar birbiri ardısıra ebediyete doğru akıp gittikçe>> diye bir tabir kullanmıştı. Bu söz, diğer bütün sözleri gibi, şimdi, gözle görülür bir gerçek hâline girmiştir. O emsalsiz devlet kurucusu ebediyete göçeli yirmi yılı bulmak üzeredir. İnşâ ettiği bina ise, mimarının elinden daha dün çıkmış gibi duruyor. Son zamanlarda o büyük inkılâpçının bir çok eserlerine lâzım gelen saygıyı göstermekte kusur eder olduk. Bari, bu ana eseri üstüne dikkat ve ihtimamla titremesini bilelim.”¹⁵⁶

demıştır.

¹⁵⁴Paksoy v.d., a.g.e., s. 145.

¹⁵⁵BCA, 030.01/14.81.11

¹⁵⁶Ulus, 29 Ekim 1957.

Yahya Akyüz, 1945’li yıllardan sonrası için şu değerlendirmeyi yapıyor:

“-1945’lerden itibaren eğitim bilimlerindeki gelişmeler, kara Avrupası’nın etkisinden çıkarak ABD’deki eğitim görüşleri ve uygulamalarının etkisine girmiştir.

-Öğrencileri yetenekleri doğrultusunda ve ülkenin gerçekten ihtiyacı olan mesleklere ve teknik eğitime yönlendirici bir örgün eğitim sistemi kurulamamıştır.

-Eğitim öğretimde şekilsel tutum ve davranışlara fazla yer verilmiş, bu da bazen özü unutturmuştur.

-Zaman zaman hükümetler kendi partilerinin isteklerini eğitime aşırı ölçüde yansıtmışlar, bu nedenle istikrarlı bir millî eğitim politikası izlenememiştir.

-Çok partili rejime geçildikten sonra, mahalli seçmeni tatmin etmek için, gerçek ihtiyaç hiç düşünülmeden, çeşitli yerlerde pek çok okul açılmıştır.

-Öğretmen yetiştirmede, zaman zaman nitelik gözetilmemiş, bunun da başlıca iki olumsuz sonucu olmuştur:

a) Genel eğitim ve öğretim bundan zarar görmüştür.

b) Öğretmenlik mesleği toplumda layık olduğu düzeye yükselememiştir.

-Kitle iletişim araçları (basın, radyo, TV, sinema, video filmleri vs.) eğitim ve öğretime yeterli destek ve katkıda bulunmamış, hatta zaman zaman olumsuz değerler yayıp okul ve öğretmenlerin etkisini yıpratmışlardır.

-Siyasal etkenler, bozuk kentleşme, kaynak yetersizliği, umursamazlık, şekle önem verme vs. gibi nedenlerle eğitimde nitelik yeterince sağlanamamıştır.

-Öğretim yöntemleri ve öğrenci disiplini konusunda geçmişten gelen etkiler kısmen sürüp gitmiştir (ezbercilik, vs.).

-Türk eğitim tarihinin geniş tecrübe ve fikir birikiminden asıl günümüzde ders alınması gerekirken, ilgililerde ve aydınlarda bu konuda yeterince bilinçlenme ve çaba görülmemektedir.”¹⁵⁷

¹⁵⁷Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (Akt. Abdülkadir Paksoy), Kültür Koleji Yayınları, 1994, s. 284-285.

Necdet Sakaoğlu'na göre,

“...Eğitim, 1950'ye değin, ilköğretim ve okuma-yazma ağırlıklı, halkın gönenmesine dönüktü. Oysa 1950-1960 arasında kalitesiz orta öğretime, 1960'tan sonra da yüksek öğrenime yönelinmiştir. Bir başka açıdan bakılınca ilk dönemde, eğitimin tabana yayılması ve laiklik; Hasan Ali Yücel döneminde (1938-1946) işe dönük eğitim, yeni hayat-yeni insan; çok partili yaşama geçilince de ödüllük ve prensipsizlik politikaları yakalanmaktadır. 1970'ten sonra ise, genç nüfus patlaması ve çok yönlü çalkantılar sonucu, kontrol ve disiplin mekanizmalarının zayıfladığı görülebiliyor.

Çok partili yaşam sürecine girildikten sonra ilkelerin, içtenliklerin, ödünsüz uygulamaların bırakıldığını, 1984'te Ankara'da biraraya gelen eski Millî Eğitim Bakanları itiraf etmişlerdir...”¹⁵⁸

1950 yılında Türkiye'de okuma yazma oranı %32,3 iken Ankara'da %45 olmuştur. 1945 yılına göre sadece %2 kadar bir artış olması Ankara'da, Türkiye genelinde olduğu gibi okuma yazma hızının azaldığını göstermektedir. Aynı yılda Ankara'nın 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus artışı ise 1945 yılına göre %26,8 olmuştur. 1945 yılından on yıl sonra yapılan nüfus sayımında okuryazar nüfusun 7,7 milyona ulaştığı görülmektedir. 1955 yılında Türkiye genelinde okuryazar oranı nüfusun %40'ı iken Ankara'da bu oran %52,7 olmuştur. 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus artışı %30'lara ulaşırken, okuma yazma oranındaki artış %7,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu bilgiler bu yıllarda Ankara'ya dış göçlerin arttığını göstermektedir. 1955-1960 arasında Ankara'da 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus artışı %19,2 olurken, okuma yazma oranındaki artış %2 artarak %55 olmuştur. Aynı yıllar arasında Türkiye genelinde ise %39,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllarda hem Türkiye genelinde hem de Ankara'da okuma yazma alanındaki gelişmenin yavaşladığı görülmektedir¹⁵⁹.

Hususî ihtimama muhtaç çocuklar:

Tahsil ve terbiyelerinin normal programlarla yürütülmesi mümkün olmayan

¹⁵⁸Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, (Akt. Abdülkadir Paksoy), İletişim Yayınları, 1993, s. 8-9.

¹⁵⁹Erdoğan v.d., **a.g.e.**, s. 169-170.

çocuklar, üç kısma ayrılırlar:

- 1- Duygu organlarında ve bedenlerinde sakatlık olanlar (Körler, sağır, felçliler, kemik veremliler),
- 2- Zekâ ve özel istidat bakımından normalden aşağı olan çocuklar,
- 3- Sosyal zorlukları bulunan çocuklar (Kimsesiz, korunmaya muhtaç, ihmal edilmiş ve suçlu çocuklar).

Bu türlü çocuklara mütehasıs öğretmen yetiştirmek için, ilk kez olarak Gazi Eğitim Enstitüsünde özel bir şube açılmış, buraya Amerika'dan iki mütehasıs getirilmiştir. İzmir'deki Sağır ve Körler Okulu ikiye ayrılarak körler Ankara'da açılan okula nakledilmiş, yine Ankara'da bir Sağır Okulu kurulmuştur. İstanbul'daki Sağır Okulu bir Vekâlete bağlanmıştır¹⁶⁰.

Korunmaya muhtaç çocuklar ve yetiştirme yurtları:

Bu çocuklar hakkındaki 5387 sayılı yasanın tatbikatı lâyük olduğu önemle ele alınmış, 1950-1951 ders yılında 4 tane olan yetiştirme yurtları 1951-1952'de 10'a, 1952-1953'de 17'ye çıkarılmıştır. Bu müesseselerdeki çocukların sayısı 1789'dur. Mahkemelerden korunma ilâmı almış da anası babası bulunmayan bütün çocuklar bu yurtlara alınmıştır. Bu işte incelemeler yapmaları için 2 ilk öğretim müfettişi ile 15 öğretmen İngiltere, Almanya, Hollanda'ya gönderilmiştir. Birleşik Milletlerin sağladığı üç burs ile de üç yurt müdürü yabancı memleketlere izam edilmiştir¹⁶¹.

Çok partili hayata geçişle birlikte lise sayılarında gözle görülebilir bir artış yaşanmış, zamanla lise seviyesinde yeni okul türleri de ortaya çıkmıştır¹⁶².

DP döneminde, 1952-1953 eğitim-öğretim yılında liselerin 4 yıla çıkarılmasına dair CHP iktidarı döneminde alınmış olan karar uygulamaya konmuştu. Ancak verilecek bir yıllık fazla eğitimden elde edilecek sonuçların, çekilecek zorluklara değmeyeceği gerekçesi ile 14 Şubat 1953'te toplanan Millî

¹⁶⁰BCA, 030.01/14.81.11

¹⁶¹BCA, 030.01/14.81.11

¹⁶²Coşkun v.d., a.g.e., s. 229.

Eğitim Őurasi'nda alınan karar gereğince 6đretmen okullarından başlanarak liselerde 6đrenim sũresi tekrar 3 yıla indirilmiřti¹⁶³.

1950-1951 yılında 23, 1951-1952 yılında 37, 1952-1953 yılında 34 olmak ũzere 3 yıl içinde 94 orta okul ve 5 lise aılmıřtır¹⁶⁴.

Ankara ili genel liselerinin sayısı 1926-1927 6đretim yılında 2 iken, 1954-1955 yılında sadece 6 olmuřtur¹⁶⁵.

1934-1935 ders yılında hâlâ Cumhuriyetin ilk içtimaiyat programı uygulanmaktadır. Bu programın ilk programdan tek farkı yeni harflere çevrilirken çok az da olsa sadeleştirilmiş olan dildir. Buna karşılık T.C. Kũltür Bakanlığının 31.8.1935 tarih ve 153 sayılı kararıyla kabul edilen sosyoloji programı tũmũyle farklı bir anlayışa dayanmaktadır. Tũrkiye Cumhuriyeti'nin sendikacılık, kooperatifçilik, sanayileşme, kabotaj ve demiryolu, tekelcilik, bankacılık, 6zel mũlkiyet, devletçilik, aile hukuku, kadın-erkek eşitliği, dil kũltür ideal birliği, sosyal yardım, ulusal egemenlik, cumhuriyetçilik, laiklik ilkeleri ayrıntılı bir biçimde programda 6zũmsenmiřtir. 6đretmenden bu prensiplerin doğruluğu, verimini, faydalarını, 6nemini g6stermesi istenmektedir. 1952 sosyoloji programı dũzenlenmesi farklı yeni bir programdır. Programı oluşturan ũ ana b6lũm “*Cemiyet Olayları, Sitelere kadar Cemiyetler ve İlerlemiş Cemiyetler*” başlıklarını taşımaktadır. Ayrıca, programın toplumbilim anlayışı farklıdır. Toplumbilimin 6tekilerden ayrı, başlı başına bir bilim olma 6zelliği sosyolojinin b6lũmleri ve sosyoloji okumanın bize neler kazandıracadı ayrı ayrı alt b6lũmler halinde yer verilmesiyle ilk kez açık seçik programa girmektedir¹⁶⁶.

¹⁶³Tesfire Gũneř, **Demokrat Parti D6nemi Atatũrk İmajı (1950-1960)**, Marmara ũniversitesi Tũrkiyat Araştırmaları Enstitũsũ Yũksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 177.

¹⁶⁴BCA, 030.01/14.81.11

¹⁶⁵Cořkun v.d., **a.g.e.**, s. 232.

¹⁶⁶Alican, **a.g.e.**, s. 59.

Demokrat Parti'nin programında din eğitimi konusu ile bu eğitimi yaptıracak kurumların oluşturulması ve üniversite içinde yer alacak özerk niteliğe sahip bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulması savunulmuştu. Parti programının, Millî Eğitim ile ilgili bölümünde ise, öğretim ve eğitim birliği, mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması, ilkokul öğretmenleri arasındaki farklılığın giderilmesi, üniversitelerin özerk olması; müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar ve konservatuvarlar açılarak ciddî yayınlar yapılması; dilin, bilimin ve sanatın her türlü siyasi karışmalardan uzak tutulması; Doğu bölgelerinde fakülte ve her derecede okullar açılması gibi konulara yer verilmişti. Parti programında çok önem verilen eğitim konusuna hükümet programlarında aynı derecede önem verilmediği anlaşılmaktadır. Birinci Menderes Hükümeti programında, eğitimin daha çok “*millî ve ahlaki*” yanları üzerinde durularak, şu görüşlere yer verilmişti:

“Maddî bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, millî ve ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevî kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bu günkü karışık dünya şartları içinde kötü akibetlere sürükleneceği tabîdir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini millî karakterine ve ananelerine göre manevî ve insani kıymetlerle teçhiz edemiyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz...”¹⁶⁷

Böyle bir ortamda, bu tür beklentilerle ezici bir çoğunlukla iktidara gelen DP, muhalefet yıllarındayken gizlediği din siyasetini ortaya koymuş, ilk olarak ezan üzerindeki Arapça yasağını kaldırmıştır. Yasağın kaldırılmasıyla birlikte, DP ile dinci kesim arasında çok sıcak bir yakınlık kurulmuş, DP “*dini kurtaran parti*” sanımı almıştır. Ezanla ilgili düzenlemenin olumlu karşılandığını gören DP, gelenekçi kesime dönük ödünlerini artırarak devam ettirmiştir. Bu çerçevede ilkokullarda okutulan din dersleri program içine alınmış, İmam Hatip Okulları açılmış, hacca gidenlere döviz tahsis edilmiş, radyoda Kur'an okutulmuştur¹⁶⁸.

¹⁶⁷Mustafa Albayrak, **Türk Siyasî Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, 1. bs., Ankara, Eylül 2004, s. 367.

¹⁶⁸Sabahattin Nal, “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, Sayı: 3, 2005, s. 168.

DP'nin yaptığı ilk icraatların başında Arapça ezan yasağının kaldırılması gelmektedir. DP'lilerce, demokratik olmayan yasaların arasında bulunan ve Arapça ezan okunmasını yasaklayan Türk Ceza Yasası'nın 526'ncı maddesinin kaldırılacağına dair ilk sinyaller iktidara gelmeden önce vermeye başlamıştır. 16 Haziran 1950 tarihinde DP ve CHP milletvekillerinin rey birliğiyle kabul ettiği Arapça ezan yasağına ilişkin Türk Ceza Yasasının 526. maddesi 5665 sayılı yasa ile değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile Arapça ezan ve kamet yasağı kaldırıldı¹⁶⁹.

İkinci Menderes Hükümeti Programında da; “*Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin tek bir umumi maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna giril (diği)...*” belirtilerek, bu şekilde eğitim kurumlarının “*ahenkli bir şekilde gelişmelerinin sağlanacağı*”, teknik okullara önem verileceği, köy okulları eksik bulunan Doğu illerine öncelik tanınacağı, Doğu'da bir üniversite açılacağı ve ilkökul öğretmenlerinin yetiştirilmesine özen gösterileceği gibi konular üzerinde durulmuştu. Bu programdan, hükümetin eğitim konusunda daha merkezîyetçi bir politika izleyeceği anlaşılıyordu. Fakat, ilerleyen yıllarda kurulan ve sayıları üçü bulan Menderes Hükümetleri'nde ise, eğitim konusu âdeta unutulmuş gibidir. Üçüncü Menderes Hükümeti, üniversite özerkliğinden duyduğu rahatsızlığı açıkça ortaya koyarken; eğitim konusuna 1950 yılında 197 milyon lira ayrıldığı halde, bunun 1954 yılında 116 milyon artırılarak, 313 milyon liraya çıkarıldığı görülmektedir. Dördüncü ve Beşinci Menderes Hükümetleri ise, eğitim konusuna “*bir tek sözcük bile*” ayırmamışlardır. Eğitim sorunları, bu iki hükümet dönemindeki ekonomik ve siyasî sorunlar içinde önemli bir yer oluşturmayacaktı¹⁷⁰.

Eğitim programlarının çok kısa sürede değiştirilmesi uygulamaya konulacak kararların sonuçlarının neler getireceğine dair bir araştırma yapılmamış olması, alınan kararların yine aynı iktidar sırasında hatalı bulunarak değiştirilmesi eğitimde istikrarsızlığa sebep olmuştur. Sık sık değişen eğitim politikaları yarardan çok zarar getirmiş, başta ortaöğretim olmak üzere giderek eğitimin kalitesi düşmüştür. Eğitim

¹⁶⁹F. Aydın, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁷⁰Albayrak, **a.g.e.**, s. 367-368.

anlayışında etkili olan unsurlardan biri de ABD ile olan siyasî ilişkilerdir. Türkiye'ye gelen bu yabancı uzmanların ileri sürdükleri fikirlerin yerinde uygulanışını görmek için birçok Türk eğitimci ve eğitim yöneticisi de ABD'ye inceleme gezilerine gitmişlerdir¹⁷¹.

Filbright anlaşmasına göre 1951 yılında iki profesör, 2 ilmî araştırmacı, 7 öğretmen ile 23 öğrenci; 1952 yılında 9 ilmî araştırmacı, 5 öğretmen ve 29 öğrenci Türkiye'den Amerika'ya gittiği gibi Amerika'dan da bize 1951 yılında 10 profesör, 1 ilmî araştırmacı, 7 öğretmen ile 4 doktora öğrencisi, 1952 yılında 12 profesör, 6 öğretmen ve 3 doktora öğrencisi gelmiştir¹⁷².

Bu trafik sonucu ülkeye yeni kavramlar ve projeler getirilmiştir. “*Program geliştirme*”, “*beslenme eğitimi*”, “*deneme lisesi*” ve “*fen lisesi*” bunlardan bazılarıdır. Bu projeler ABD eğitim sisteminin Türkiye'ye taşınmasına sebep olmuştur. Türkiye'de ABD modelinde açılan deneme okullarına örnek olarak ise ortaöğretimde yabancı dilde eğitim veren Maarif Kolejleri, yükseköğretimde Atatürk ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri verilebilir. Görüyoruz ki DP'nin eğitim politikası Türk Eğitim Sisteminin kuruluş dönemindeki eğitim politikası olma özelliğini tamamen yitirmiş, ABD etkisinde yeniden şekillendirilmiştir¹⁷³.

Son yıllarda her alanda artan makineleşme, makine işlerinden anlayanlara ihtiyaç gösterdiğinden çok sayıda teknisyen ve tekniker yetiştirmek üzere Ankara'da İkinci Sanat Enstitüsünde Elektrik, Ankara ve İstanbul Yapı Enstitülerinde İnşaat, İzmir Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsünde Makine-Motor Tekniker okulları açılmıştır¹⁷⁴.

¹⁷¹Zehra Taşdöven, **Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013, s. 100.

¹⁷²BCA, 030.01/14.81.11

¹⁷³Taşdöven, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁷⁴BCA, 030.01/14.81.11

Çünkü Türkiye, gelişen dünyaya ayak uydurmak zorundaydı. Özellikle sanayi ile tarım sektöründe ihtiyaç duyulan nitelikli elemanı yetiştirmek için yeni okullar açılmış, fakat ne yazık ki yeni açılan bu okulların teknik ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanamaması öğrencilerin yeterli mesleki eğitimi alamadan mezun olmalarına sebep olmuş ve bu durum mesleki ve teknik öğretimde büyük sıkıntıya yol açmıştır¹⁷⁵.

DP'ye kadar öğretmen yetiştirme görevini yerine getiren Köy Enstitülerinin kapatılmasından sonra öğretmen okullarından istenilen netice alınamamıştır. Bu yüzden yeni yetişen ilkökul öğretmenlerinin sayısında azalma olmuştur. Ortaöğretim de ise DP öğretmen yetiştirmekte büyük sıkıntı çekmiştir. Eğitim Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu açmasına rağmen ortaöğretimin öğretmen ihtiyacı karşılanamamıştır. Bu durum üzerine üniversitelerin fen ve edebiyat fakültelerinden mezun olanlar öğretmenliğe alınarak açık kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak yeterli pedagojik eğitimleri olmayan üniversite mezunu öğretmenler istenilen verimi sağlayamayarak eğitimin kalitesinin düşmesine neden olmuşlardır¹⁷⁶.

Çok partili hayata geçiş döneminde DP'ye en çok desteği öğretim üyelerinin verdiği ve iktidara gelince de bu iyi ilişkilerin devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunun sebebi ise DP'nin iktidara gelmeden önce üniversite özerkliğini savunan demeçler vermiş olmasıdır, fakat bu durum ilerleyen dönemlerde DP'nin artık farklı bir politika izlemesi nedeniyle değişmiştir. Üniversitelere karşı bakış açısının değişmesi sonucunda DP, öğretim üyelerinin desteğini de kaybetmiştir ve DP'nin öğretim

¹⁷⁵Taşdöven, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁷⁶DP'nin üniversiteler ile fikir ayrılığına düşmesi DP'nin sonunu hazırlayan en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Üniversiteyi kontrol altına almak için yapılan çalışmalar, aydınların muhalefet dozunu arttırmasına hatta DP'nin en büyük rakibi olan CHP'ye katılmalarına sebep olmuş, bu durum DP'ye güç kaybettirmiştir. Bunların devamında DP'nin üniversiteye kısıtlama getirmek istemesi üniversite öğrencileriyle de arasını açmıştır. Öğrencileri kontrol altında tutmak isteyen DP, bu konuda çok başarılı olamamış, Öğrenci Birlikleri CHP ile DP arasında çekişme konusu olmuştur ki bu bir ilktir. Üniversite öğrencilerinin arasındaki bölünmelerin temeli atılmıştır. Özellikle 1956 sonrası öğrenciler iktidar karşıtı pek çok gösteriler düzenlemişlerdir. DP belki de ihtilalin ilk belirtilerini gördüğü öğrenci olaylarını göz ardı ederek kendi sonunu hazırlamıştır. Hükümetin, iktidarının ilk yıllarında söyledikleri ile daha sonra uyguladıklarının farklı olması ortamı gerginleştirmiş ve hükümetin bu gerginlik karşısında çözümsüz kalışı ülke problemlerinin artmasına sebep olmuştur (Bkz. Taşdöven, **a.g.e.**, s. 101.).

üyelerini karşısına almasında Tahkikat Komisyonunun oluşturulmasının etkisi büyüktür. İşte bu durum 27 Mayıs ihtilâline giden yolda önemli nedenlerden birini meydana getirmiştir¹⁷⁷.

Bu dönemde öğretmen, öğrenci ve okul sayılarında artış görülmüştür. Bu artış eğitimin kalitesinin artmasına değil, eğitim sisteminin gerilemesine sebep olmuştur. Ayrıca, okuma yazma artış oranı düşmüştür. Eğitim sisteminin ABD'den gelen eğitim uzmanlarının yönlendirmelerinden dolayı değiştiğine şahit olunmuştur. İmam Hatip Okullarının sayısındaki artışlar da dikkat çekmiştir.

2.4.2. Dernekler

1949'da 5373 sayılı Esnaf Dernekleri ile Esnaf Dernekleri Birlikleri Kanunu, Cemiyetler Kanununa göre kurulan esnaf örgütlenmesinin yenilenmesini hedef alıyordu. CHP tek parti döneminde elinde bulundurduğu örgütlenmeler üzerindeki denetim hakkı için sonraları DP ile mücadeleye girdiği dönemde korporatist anlayış değişerek cemiyetler, siyasî partiler ve sendikalar da örgütlenirken, hukuk ve denetim mücadelesi artmıştı. Bunun devamında çıkarılan yasayla, 1950 yılında Ankara'da 7 Esnaf Derneği, Şoförler Cemiyeti, Kuyumcular, Kasaplar, Berberler, Fırıncılar, Arabacılar ve Madeni İşler Sanatkârları Dernekleri birleşerek Ankara Esnaf Dernekleri Birliğini kurdu. 1953'e gelindiğinde dernek sayısı 37, üye sayısı ise 20.000'i bulmuştu. Ahi geleneği ile şekillenmekte olan şehirde, başkent olduktan sonra ve hızla modernleşmenin ardından yeni örgütlenmeler böylece başlamıştı¹⁷⁸.

Ankara Kulübü, 27 Aralık 1932 tarihinde, fiilen Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle, O'nu 27 Aralık 1919 günü Ankara'ya gelişlerinde karşılayan Ankaralılar ve Seymenler tarafından kuruldu. 31 Ağustos 1947 tarihinde Dernek olarak tescil edilen Ankara Kulübü, DP döneminde de varlığını sürdürdü ve 3 Ekim

¹⁷⁷Aynı yer.

¹⁷⁸Aydın v.d., a.g.e., s. 555.

1990 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla "*Kamuya Yararlı Dernek*" sayıldı. Ankara'nın tarihine, kültürüne, gelenek-göreneklerine ve folklörüne sahip çıkan, ortak bir Ankara kültürüne ve Ankaralılık bilinci geliştirilmesine çalışan, eski bir Oğuz töresi olan Seymenlik geleneğini yaşatan, Ankara'nın en köklü sivil temsilcisi olan Ankara Kulübü Derneği, geçmişin kültürünü gelecek nesillere aktarmanın, ara nesiller için önemli bir görev olduğu bilinciyle Seymen oyunlarını ve Seymenlik geleneğini, geleneğe uygun olarak özgün özellikleriyle sürdürmek ve yaymak konusunda yoğun gayret sarfetmektedir¹⁷⁹.

DP döneminde esnaflarla ilgili düzenlemeler yapılmış ve değişik alanlarda dernekler kurularak sayıları artırılmıştır.

2.4.3. Parklar

1951 yılında İstanbul'a gelmiş olan İtalyan lunaparkının, Ankara'ya Gençlik Parkına çağrılması neticesinde çok beğenilmesi üzerine 1952 yılında yerli lunapark kurulmuştur. Çocukların akın etmesi ile aile çay bahçeleri, daha sonra gazinolarla dolmuştur¹⁸⁰.

1950'li yılların ortalarından itibaren plansız gelişmiş izlenimi bırakan ve hızlı nüfus artışına maruz kalan başkent için yeni bir imar planı yapılması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle 1955 yılında uluslararası bir yarışma açılmış ve yarışmayı kazanan Yücel-Uybadin planı 1957 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planda "*yayılma yoluyla değil de yerinde yükselerek*" yani kat artışı öngörerek kentin büyümesi önerilmektedir. Ayrıca Vekaletler Mahallesi'nde yeni fonksiyon ve ihtiyaçların yer bulamaması nedeniyle bu alana yakın bir alanı bu yerleşkeye dahil etmişlerdir. Planın uygulamaları çerçevesinde artan trafik yükünü karşılayabilmek

¹⁷⁹Metin Özasan, "*Ankara Kulübü Derneği ve Seymenlik Geleneği*", **Bilge Dergisi**'nin 35'inci (Kış 2002) Sayısı.

¹⁸⁰Coşkun v.d., **a.g.e.**, s. 556.

maksadıyla Atatürk Bulvarı'nın ve Ziya Gökalp Caddesi'nin genişletilmesi ile Kızılay Parkı küçük bir kurum bahçesi niteliği kazanmış, Güvenpark alanından da kayıplar olmuştur. Ayrıca uygulamaya koyulan bu imar çerçevesinde Güvenpark ile çevresindeki yapı yüksekliğinin ve yoğunluğunun artmasına izin verilmiştir¹⁸¹.

Demokrat Parti dönemiyle ortaya çıkan değişimin Gençlik Parkı'nda gözlemlenebildiği yıllar müzikli eğlence hizmeti sağlayan gazinoların kurulduğu, restoranların ve büfelerin açıldığı 1950'li yılların ortalarına denk gelir. Parkın üstlendiği “*halkı eğitme*” misyonu bırakılmış, bu kez de mekân tamamen ticari bir eğlence yerine dönüşmüştür. Parkın ziyaretçileri açısından, örmeğin Sağlık Müzesi de çok ilgi çekmemektedir artık. Parkta değişen anlamlar eski eğlence alternatiflerinin artık geçersizleşmesinin yanı sıra, yeni kurulan mekânlarla da fark edilecektir¹⁸².

Parkın ticarileşmesi giderek artan rant sorunlarını da gündeme getirir. Demokrat Parti döneminin de sonuna gelinmiştir ve 1959 yılı sonunda Gençlik Parkı'nda restoran ile büfelerin azaltılması, parkın estetik ve görsel anlamda değer kazanması için yeniden bir yapılandırma faaliyeti içine girilecektir. 1950'li yılların sonundan itibaren bu faaliyetleri meşrulaştıran birçok habere rastlamak olasıdır.

¹⁸¹Bu kararlar birlikte zaten anlamını yitiren bir bölge olma durumuna gelen park ve çevresi daha da algılanamaz hale gelme ve yüksek yapılar arasında ‘landmark’ olma özelliğini yitirme süreci hızlanmıştır. Park çevresinde hızla yükselen yapılar ve değişen kullanıcı kitlesi ile parkın kullanım biçimi değişmiştir. Artık yeni sosyal ve mekânsal pratiklerin geliştiği parkın ilk yıllarındaki anlamı da değişmiş, üzerine yüklenen simgesel anlamı daha fazla sürdürmemiştir (Bkz. Gözde Çelik, **Kentsel Mekân, İdeoloji ve Temsiliyet Bağlamında Güvenpark Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Temmuz 2013, s. 105-106.).

¹⁸²Gazino, restoran, çay bahçeleri gibi yerlerin dışında, 1952 yılında parka, “*çarşıyan otolar, basketbol, tayyare, döner dolap, uçan sandalyeler, bugi bugi, motor, minyatür atlı karıncalar, manto manto, sihirli aynalar, çocuk sekolinasi, minyatür taksi Can Amca, atış pavyonları ve elektrikli hedeflerden müteşekkil*” bir lunapark yerleştirilir. 1956 yılından itibaren başlayan parkı yeniden canlandırma faaliyeti, yeni açılan gazino restoran, büfe gibi yerlere elektrik sağlama ve diğer altyapı sorunlarını gündeme getirmiş; ayrıca, parka giriş de ücrete tabî tutulmuştur. Fakat tüm bu sorunlara rağmen Gençlik Parkı, 1956 yılında, parkın hemen yanındaki Sergi Salonunda o yıl açılan (ve üç yıl boyunca da devam edecek olan) Ankara Sergisinin katkısıyla, “*rekor*” denilebilecek olan bir ziyaretçi sayısına ulaşır (yaklaşık 2,5 milyon kişi). Hem ekonomik gerekçelerle hem de artan nüfusu yaratılan eğlence olanaklarıyla tanıştırmayı amaçlayarak açılan Ankara Sergisi bu amacına ulaşmış olur. Ayrıca, park içinde de güzellik yarışmaları, Gazeteciler Festivali gibi etkinlikler de düzenlenerek mekân, bir çekim merkezi haline getirilmeye çalışılır (Bkz. B. Yılmaz, **a.g.m.**, s. 223-224.).

İlerleyen yıllarda güvenlik, ahlâk gibi sorunların sürekli gündeme gelmesi ve sözü edilen yapılandırma faaliyetleri, Gençlik Parkı için bir rutin durumuna gelecektir¹⁸³.

1959 yazında canlanan ilgiyle beraber, park yönetimi haftalık olarak Gençlik Parkı adında bir gazete çıkarmaya başlar¹⁸⁴.

1950-1960 yılları arasında Ankara'nın farklı köşelerinde park yapımına önem verilerek vatandaşların yaşam alanları çoğaltılmıştır.

2.4.4. Basın

Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer gazetesi 17 Mayıs 1950 sabahı "*Demokrat Parti 434 milletvekili ile kat'i ve eşsiz bir zafer kazandı*"¹⁸⁵ manşeti ile bu başarıyı okurlarına duyurdu. 2,5 ay hapiste kalan Zafer gazetesinin başyazarı Mümtaz Faik Fenik ise Ankara'dan Demokrat Parti milletvekili seçilmiş ve hapisneden çıkmıştır. 19 Mayıs 1950 tarihinde Zafer gazetesindeki baş makalesinde muhalif basının da dile getirdiği halk "*Demokrat Parti'yi istediğinden*

¹⁸³A.g.m., s. 227-228.

¹⁸⁴Yeni açılan gazinolarla birlikte İstanbul'dan programa gelen ünlü sanatçılara dair magazin haberlerin, "*en beğenilen sanatkârlar*" anketlerinin, aşk hikayelerinin yayımlandığı; tiyatro afişlerinin ve sinema haberlerinin yer aldığı; arka sayfasıyla tamamen spora ayrılmış bir magazin dergisidir Gençlik Parkı. Fakat ayrıca "*İslam dininde iftira ve dedikodu*" konulu yazılara da rastlamak mümkündür. Bunun dışındaki bölümlerle parkla ilgili haber ve tanıtımlara ayrılmıştır. Bu haberlerin büyük bir kısmında, park için bir milat olarak kabul edilen 1956 yılından bu yana Gençlik Parkı için yapılanlar aktarılır. Her hafta yayımlanan "*Parktan Portreler*" bölümünde, park içindeki bir işletmeci tanıtılır: "*Çok iyi kalplidir. Hayatta en çok sevdiği şey partisi uğruna çalışmaktır*" (Demokrat Parti kastediliyor). Bu işletmecilerin açtığı yeni tesisler, 20 Haziran tarihli habere göre; "*belediyenin tesisleri dağıtarken kâr gayesi gütmeyerek bunları ehil kimselere vermekle ne kadar isabetli hareket ettiğini*" göstermektedir. İşinin ehli işletmecilerin aynı zamanda partisi uğruna zevkle çalışıyor olması, Demokrat Parti tarafından tesis dağıtım gelirlerinden öte bir kâr gayesinin güdüldüğünü ortaya koyar. Parkın parti için aynı zamanda siyasî bir rant alanı haline geldiğini gösteren başka haberlere de rastlamak mümkündür. Örneğin Albayrak çayhanesinde nargilelerini içen milletvekilleri de "*Mütevazı Milletvekili*" başlıklı bir haberde olduğu gibi, âdetâ Demokrat Parti'nin resmî bir yayın organı gibi hizmet veren gazete sayfalarına konu olur. Çayhanede nargile içen bir milletvekilini "*mütevazı*" yaparsa 1950'li yıllarda parka eklenmeye başlanan gazinolarla çay bahçeleri müşterilerinin harcama olanakları nedeniyle farklılaşmasıdır. Gelir düzeyi park girişinde sorun olmasa da, park içindeki farklı mekânlar farklı kesimlere farklı hizmet sunmaktadır (Bkz. A.g.m., s. 224-226.).

¹⁸⁵Zafer, 17 Mayıs 1950.

değil CHP gitsin de kim gelirse gelsin” dediğinden dolayı seçti diyenlere karşılık bu düşüncenin yanlış olduğunu, eğer dedikleri gibi ise Demokrat Parti’den başka iki partinin daha seçimlere girdiğini ve halkın Demokrat Parti’yi seçtiğini okurlarıyla paylaşmıştır¹⁸⁶.

Hürriyet gazetesi ılımlı bir yol takip ediyordu. 21 Mayıs 1950’de “*Değişen Nöbet*” başlıklı yazısında Sedat Simavi seçim sonuçlarını değerlendirirken ister Demokrat, isterse Halk Partili olsun bu seçim sonuçlarından aşırı bir sevinç duyulma ya da ümitsizliğe kapılmanın yanlış olacağını ifade etmiş ve gidenin de gelenin de bu ülkenin evladı olduğunu söylemiştir. Daha sonra CHP’nin tek parti döneminde halktan koptuğunu ve halkın isteklerine kulak kapattığını beyan etmiş ve ülkenin babadan kalma bir çiftlik olarak yönetildiğini söyleyen Simavi, bu zaman içerisinde basının da ağzına kilit vurularak yıllarca atıl bırakıldığını ifade etmiştir¹⁸⁷.

DP döneminde Lozan Barış Antlaşmasının yıldönümleri artık devletin üst kademesinde rağbet görmemiştir. 24 Temmuz tarihlerinde Lozan’la ilgili olarak Cumhurbaşkanı ve Başbakan herhangi bir mesaj yayımlamamıştır. Aslında tek parti döneminde de benimsenmiş olan II. Meşrutiyet’in ilânının yıldönümleri kimi zaman Cumhurbaşkanı ile Başbakanın, kimi zaman da Vali ile Emniyet Müdürlerinin katılımıyla kutlanmıştır. Yine Hatay’ın anavatana katılımının yıldönümüyle, basında sansürün kalkışının yıldönümü ve Muharipler Günü de unutulmamıştır¹⁸⁸.

Çok partili sisteme geçildiği dönemde DP, temel hak ve hürriyetlerin engellenmemesi gerektiğini beyan edip ezanı serbest bırakacaklarını vaat etmiştir. DP’liler iktidara gelir gelmez bu yasağın kaldırılmasını gündemlerine aldılar. 4 Haziran 1950 tarihinde bir basın toplantısında konuşan Adnan Menderes özetle cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesinin öncelikli koşulunun taassup

¹⁸⁶Zafer, 19 Mayıs 1950.

¹⁸⁷Hürriyet, 21 Mayıs 1950.

¹⁸⁸Ahmet Gülen, “*Demokrat Parti Dönemi’nde Lozan Algısı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013, s. 98.

zihniyetinin yıkılmasına bağı olduğunu beyan etmiştir. Zafer gazetesinde Arapça ezan yasağının kaldırılacağına yönelik haberlerin yer alması bazı basın yayın organları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin Ulus gazetesi yazarlarından olan Zeki Gençosman, gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında yapılan bu açıklamaların Atatürk devrimlerinin didiklenmesi anlamını taşıdığı ve bu durumun kendisinde bir ümitsizlik oluşturduğunu belirtmiştir¹⁸⁹.

Yine Ulus gazetesinden Yunus Abadan ise yapılan bu açıklamaların laik zihniyete karşı gelmekle eşdeğer olduğunu beyan etmiştir¹⁹⁰. Adnan Menderes'in yaptığı açıklamaların kendisini dehşete düşürdüğünü belirten Akşam gazetesinden Safa Coşkun ise Arapça ezan ile vicdan özgürlüğünün bir alâkasının olmadığını öne sürmüş ve bunun ateşle oynamak olduğunu yazmıştır¹⁹¹. Milliyet gazetesinde Ali Naci Karacan'a göre ise ezan Türkçe okunursa camîlerde daha çok kalabalık olacaktır¹⁹². Ahmet Emin Yalman ise, bu konuda herhangi bir itirazlarının olmadığını, ancak Arapça'yı anlamadığını, getirilen bu serbestliğe rağmen kendi ana dilini kullanmayı tercih edenlerin daha çok olacağını söylemiştir¹⁹³.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle CHP yerini DP'ye bırakmış, seçim neticeleriyle meydana gelen ortamda basın da yeni yasasına kavuşmuştu. Yeni hükümet kuruluşundan çok kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1950 tarihinde Cumhuriyet tarihinin ilk basın yasası olan 1931 Matbuat Kanununu ve değişikliklerini yürürlükten kaldırmıştı. Yeni Basın Kanununun bu kadar hızlı çıkmasında, CHP'nin daha önce bu yönde yaptığı çalışmaların da önemli bir etkisi vardı¹⁹⁴.

¹⁸⁹Ulus, 6 Haziran 1950.

¹⁹⁰Ulus, 7 Haziran 1950.

¹⁹¹Akşam Postası, 6 Haziran 1950.

¹⁹²Milliyet, 7 Haziran 1950.

¹⁹³Vatan, 8 Haziran 1950.

¹⁹⁴Nuran Dağlı, Belma Aktürk, **Hükümetler ve Programları (1920-1960)**, TBMM Yayınları, Ankara, 1988, s. 148.

Bu basın kanununun getirdiği başlıca yenilikler şunlardır:

-“Gazete ve Dergi çıkarmak için artık hükümetin izin veya ruhsat vermesi gerekmez, bir bildiri yeterlidir.

-“Kötü Ünlü” kişilerin gazetecilik yapmalarını yasaklayan ve her türlü yoruma elverişli eski maddeler yeni kanuna girmemiştir.

-Basın suçlarının yargılanmasından özel mahkemeler sorumlu olmuşlardır. Böylece gazeteciler yıllarca süren davalardan kurtulmuş olacaktı.

-Cevap hakkı yeniden düzenlenmiş ve gazetelere gönderilen her çeşit cevap ve düzeltme yazılarının anlamsız ve gülünç bir şekilde basılmasını önlemek amacıyla mahkemelere bazı yetkiler tanınmıştır.

-Gazete sahipleri cezai sorumluluklardan kurtulmuşlardır. Yani, suç sayılan bir yazıdan yazar ve yazı işleri müdürü sorumlulardır. Ancak yazar yazısını imzasız veya rümuşlu imza ile yayınlamışsa “anonimlik hakkı” ile sorumluluktan kurtulabilecekti. Gazete sahibinin hukuki ve malî sorumluluğu vardır.”¹⁹⁵

1954 yılı seçimlerinden kısa süre önce, 27 Ocak 1954 tarihinde Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla 1948’de DP’den ayrılan milletvekillerince kurulan Millet Partisi, “din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan bir dernek” sayılarak kapatılmıştır. Mahkeme, partiyi kapatırken 1936 tarihli Cemiyetler Kanununun “Amaçları kanuna, ahlâka ve adaba aykırı cemiyetler kapatılır” şeklindeki 33. maddesi hükmüne dayanmıştır. Söz konusu maddenin demokratik rejimi tehdit edici karakteri dikkat çekicidir. CHP’den sonraki en önemli muhalefet partisi olan bu partinin kolayca kapatılması, dönemin demokrasi anlayışının önemli bir göstergesi olup; çoğunluğun hiçbir sınır tanımadan egemen oldukları siyasî rejimlerde, böyle hareketlerin olabirirliğini göstermesi bakımından anlamlıdır¹⁹⁶.

Yine seçimlerden bir süre önce çıkarılan 09.03.1954 tarih ve 6334 sayılı Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun’un 2. maddesi ile, gazete, dergi ya da radyo yayınında bir kimsenin itibarını kırarak yayın yapılması hâlinde takibat yapılması şikayete bağlı olmaktan çıkarılmıştır. Aynı tarih ve 6337 sayılı Basın Kanunu’nun 36. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanunun 1.

¹⁹⁵Sulhi Dönmezer, **Basın Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1964, s. 166-175.

¹⁹⁶Koçak, **a.g.e.**, s. 106-107.

maddesi ile basın yoluyla işlenen suçlarda Asliye Ceza Mahkemeleri'nin yanında Ağır Ceza Mahkemeleri de görevli kılınmıştır¹⁹⁷.

Türkiye'de siyaset kuram ve pratiğinin köktenci değişimi 1946'da çok partili yaşama geçiş veya 1950 yılı ile başlayan DP tek parti iktidarıyla değil, 27 Mayıs 1960 hareketi sonrasında başlamıştır. 1950'lerden itibaren, ulusal pazarın genişlemesi, şehirleşmenin hızlanması gibi süreçlerle Türkiye'de yazar halklaştığı gibi, basın-yayın hayatı da yenileşecektir. Dergilerin geniş kitlelerle sokak ve sokaktaki siyasetle doğrudan yeni bir ilişki kurması Ankara'da yayınlanan dergilerle oldu. Yeni dergiciliğin öncüsü Akis'ti. 15 Mayıs 1954'te haftalık haber-siyaset dergilerinin ilki olarak Metin Toker tarafından yayınlanmaya başlanan dergi, yayın hayatına DP'yi destekleyerek başladı. 1954 seçimlerinden sonra muhalefete başladı ve geniş kitlelere ulaştı. Derginin yazar ve yöneticileri tutuklandı ve mahkûm edildi, dergi Tahkikat Komisyonu tarafından kapatıldı. 27 Mayıs 1960'ta yeniden açılarak büyük tiraja ulaşan dergi kısa süre sonra eski okuyucu kitlesini kaybetti ve 31 Aralık 1967 yılında kapandı¹⁹⁸.

Kıbrıs meselesinin tartışıldığı bir sırada 5 Eylül 1955'te Selanik'te Atatürk'ün evi ile Türk Konsolosluğu arasında bir bomba patlamıştır. İstanbul Ekspres gazetesi 6 Eylül 1955'te ikinci baskıya giderek büyük puntolar ile verdiği kışkırtma amaçlı "*Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı*" manşeti ile birlikte Ankara, İzmir ve İstanbul'da çeşitli olaylar meydana gelmiştir¹⁹⁹.

1959-1960 yılları arasında Türk basınını daha da güç durumda bırakan olaylardan bir tanesi de Pulliam davaları olarak bilinen olaydır. Amerika'da üç büyük gazetenin (Indianapolis Star, News ve Arizona Republic) sahibi olan Eugene Pulliam, 1958 yılında önemli boyutlar kazanmış olan Ortadoğu olayları ile ilgili konularda bir yazı dizisi hazırlamak istiyordu. Bu amaçla Ortadoğu ülkelerinin

¹⁹⁷ **A.g.e.**, s. 107.

¹⁹⁸ Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 570-571.

¹⁹⁹ **İstanbul Ekspres**, 06 Eylül 1955.

yetkilileriyle görüşüp materyal sağlamak istiyordu. Bu düşünceyle gezisinin ilk durağı olarak Türkiye'yi tercih etmiştir. Türkiye'ye gelir gelmez, İstanbul Basın Yayın Müdürü'nü arayarak, Başbakanla görüşme isteğini bildirmiştir. Kendisine de çok kısa bir zaman içerisinde başbakanla görüşebileceği yanıtı verilmiştir. Fakat bu zaman bir türlü gelmemiştir. Bu sırada, Menderes'in Ege gezisine çıkması üzerine, Basın Yayın Müdürü, Pulliam'ı da bu geziye davet etmiştir. Fakat bu gezi sırasında da görüşmenin olmaması üzerine Türkiye'den küskün ayrılmıştır²⁰⁰.

Ülkesine döndükten sonra gazetesi Indianapolis Star'da, "*Türkiye İçin Saat 11.30'a Gelmişti*" başlıklı yazısında, Demokrat Parti iktidarının bir iflasa doğru gittiğini savunuyor bunu da şu gözlemlerle ortaya koymaktaydı; Menderes Hükümeti'nin yanlış ekonomi politikası, dış politikadaki davranışı, basın ve muhalefet üzerindeki kurmaya çalıştığı şiddet rejimi, etrafını saran yetkililerin "*evet efendimci*" davranışları yüzünden Menderes'in objektif davranmaktan uzaklaşmış olmasını sert bir dille eleştirmiştir. Bu yazı Amerika'da yetmiş iki gazete tarafından yayınlanmıştı. Pulliam'ın aynı gazetede çıkan "*Türkiye Hakkındaki Rapor*" başlığı altındaki makalesinde ise; Amerikan Yardımının, Menderes'in siyasî nüfuzunu artırmak için kullanıldığı vurgulanıyor ve büyük paralar harcanarak yapılan yatırımların yarım bırakıldığı, tamamlananların da çeşitli sebeplerle iyi işletilmediğinden bahsedilmekteydi. Pulliam'ın makalesinden alıntılar yaparak yayınlayan Vatan, Ulus, Dünya ve Kervan Gazeteleri ile Akis ve Kim Dergisi hakkında soruşturmalar açılmıştır. Bu soruşturmalar neticesinde Ulus iki ay, Akis bir ay kapatıldı. Vatan gazetesi ve Dünya gazetesi sorumlularına ise bir çok ceza verilmiştir. Pulliam davaları olarak anılan bu gelişme, 1959-1960 yıllarında Türk basınına meşgul eden önemli olaylardan bir tanesi olmuştur²⁰¹.

DP ve onun genel başkanı Adnan Menderes, iktidarlardı süresince basından yararlanarak kamuoyunun desteğini kazanmak istemişlerdi. Fakat "demokrasi"

²⁰⁰Mustafa Tokmak, **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 89.

²⁰¹Tokmak, **a.g.e.**, s. 89-90.

bayrağı altında seçimleri kazanmasına rağmen ekonomik ve toplumsal vaatlerini gerçekleştiremeyip, toplumsal kriz yükseldikçe basının muhalefeti de artmıştı. Bunun üzerine Menderes tarihi yanlışlarından birini yaşayarak baskıcı yasal düzenlemeler ve yöntemlerle basını susturma yoluna gitmiş, DP yanlısı basını da resmi ilânlar, kâğıt ve arsa tahsisi yöntemlerle desteklemiştir²⁰².

Bunun yanısıra, Demokrat Parti, iktidara gelirken geniş desteğini aldıkları aydınlar arasında başgösteren eleştiri dalgasına karşı da, giderek zoru seçmeye başlamıştır. Bu süreçteki çarpıcı bir örnek, 1950 yılındaki seçimle iktidara geldiklerinde kendilerine methiyeler sunan Necip Fazıl Kısakürek'in gittikçe Demokrat Parti'yi eleştiren yazılar yazması neticesinde, Necip Fazıl'ın mahkûm olması ve başyazarı olduğu Büyük Doğu gazetesinin kapatılmasıdır²⁰³.

Ankara'da yayımlanmakta olan gazetelerin aldığı pay dikkat çekicidir. Korkmaz Alemdar'ın belirttiğine göre, 1950 yılında İstanbul'da yayımlanmakta olan 22 gazeteye 480 bin lira ilân verilirken, Ankara'da yayımlanan 4 gazeteye 540 bin lira ilân, İzmir'de yayımlanan 7 gazeteye ise 150 bin liralık ilân verilir. Ankara gazetelerine dağıtılan ilânlarında %50.74'ünü alır. Zafer gazetesi 1957 yılında ülke genelinde toplam ilânların %12.34, 1958'de %10.46, 1959'da %11.4'ünü almıştır. 1950-1960 yılları arasında verilen ilânların tutarlarının gazetelere dağılımı: Zafer/ Zafer Akşam Postası 7.114.330 TL, Cumhuriyet 2.633.704 TL, Milliyet 2.271.437 TL, Hürriyet 2.269.643 TL, Son Posta 2.145.394 TL, Yeni İstanbul 1.817.612 TL,

²⁰²Nuran Yıldız, “*Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, s. 505.

²⁰³Bu eksenle Üniversiteler Kanununda da değişiklik yapılması gerektiğini belirten Menderes, bunların üniversite muhtariyetini yanlış anladıklarını vurgulayarak, üniversitenin siyasetle uğraşmasını men edici hükümlerin konması gerektiğini belirterek, üniversitelerden kendilerine yükselen muhalefeti dizginlemeye çalışmışlardır. Bu yönde 25 yılını dolduran Yargıtay, Danıştay ve üniversite profesörlerinin re'sen emekliliğe sevkedilmelerinin koşulları hazırlanmış ve hükümete tüm memurlar için genel azil yetkisi verilmiştir. Bu yetkinin içeriğine göre, hükümet görevi ne olursa olsun, istediği memuru, altı aylık bir bekleme döneminden sonra işten atabilecektir. Üstelik bu işlemlere karşı, ne yargı ne de başka itiraz yolu tanınmamıştır. Üniversitelerden sonra siyasal partiler de Demokrat Parti'nin baskı politikasından nasibini almıştır. İslami tabanına karşı en büyük rakip olarak gördüğü Millet Partisi de, dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle kapatılmıştır (Bkz. Pınar Kaya Özçelik, “*Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 3, 2010, s. 178-179.).

Vatan 1.641.145 TL'dir²⁰⁴.

1950-1960 yılları arasında 867 gazetecinin mahkûmiyetiyle sonuçlanan 2.300 basın davası açılmıştır. 1956-1960 yılları arasındaki dört yılda gazetecilere tam 57 yıllık hapis cezası verilmişti. Tüm bu baskıcı yöndeki değişmelere rağmen dönemin ilginç özelliklerinden birisi, siyaset adamlarının kendine yakın gazete ve dergilerde makaleler yazması, düşüncelerini bu şekilde iletme yoluna gitmesidir. Örneğin İnönü ve Nihat Erim'in Ulus'ta, Celal Bayar ve Menderes'in Vatan ve Zafer'de, Fuat Köprülü'nün Kudret'te makaleleri yayımlanmıştır. 1950-1960 arasındaki iktidar-basın ilişkisindeki tüm gerilime rağmen bu dönem, bugün hâlâ etkililiğini sürdüren Milliyet, Hürriyet gibi gazetelerin de içinde bulunduğu pekçok gazetenin yayımlanmaya başladığı, baskı teknikleri ve yeni gazetecilik anlayışlarıyla tirajların özellikle 1955 yılından sonra 100 binin üzerine çıktığı bir dönem olmuştur. Bu durum DP'nin yanısıra başka bir sosyo-ekonomik çalışmanın konusunu oluşturan (geleneksel yapının kırılması, pazar ekonomisinin gelişmesi vb.) sebeplerin de neticesidir²⁰⁵.

DP döneminde başlangıçta her ne kadar basın yayın organlarına vaatlerde bulunulmuşsa da Ankara'da çıkan gazete ve dergilerden²⁰⁶ bir kısmı taraflı, bir kısmı da tarafsız olarak yayın hayatında önemli veya önemsiz sayılabilecek konulara yer vermiş, kimi yayın hayatına devam etmiş, kimi de kapatılmış ya da varlığını sürdürememiştir.

²⁰⁴Onur Öztürk, **Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 70.

²⁰⁵N. Yıldız, **a.g.m.**, s. 504-505.

²⁰⁶DP dönemi Türkiye'de çıkan gazete ve dergilerden Ankara'da basılanlar ile ilgili belgeler Ekler'de sunulmuştur (**CBA**, 3/6-29.3151-1; **CBA**, 3/6-29.3151-2; **CBA**, 3/6-29.3151-3; **CBA**, 3/6-29.3151-4).

2.4.5. Sanat ve Eğlence

Türk sanatını dünyaya tanıtmak maksadıyla Fransız Hükümeti ile mutabık kalınarak Paris’te Louvre Müzesinin Marsan pavyonunda 16 Ocak 1953 tarihinde “*Eski Türk Sanatları Sergisi*” açılmıştır. Bu sergide Topkapı Sarayı Müzesinden 404, Ankara Etnografya Müzesinden 2, Konya Müzesinden 4 eser ile Türk mimari tarihini ifade eden başlıca anıtların rölöve ve fotoğrafları teşhir edilmiştir. Sergi açık kaldığı süre içinde büyük bir ilgi görmüş, bu hususta bütün dünya matbuatında sitayişli yayınlar yapılmıştır²⁰⁷.

1950 yılında Türkiye’de 21 film çekilmiş, 1952 yılında gelindiğinde ise bu sayı 40’a yükselmiştir. 1953 yılında 51, 1954 yılında 53, 1955 yılında 68 yerli film beyaz perdede yerini almıştır. Türkiye 1958 ve 1959 mevsiminde ise meydana getirdiği 108 filmle dünyada en çok film üreten sekizinci ülke olmuştur. Eğlence rüsum indirimi ile kolay kazanç elde etme yöntemi olarak görünen sinema, görülmemiş bayağılıkların film adı altında piyasaya sürülmesine de yol açtı. Üretilen filmlerin çoğu yalnızca ticaret amacı taşımış ve film senaryolarına uygulanan sansür kurallarına göre şekil almıştır. 1950-1960 yılları arasında büyük para kazanmak için sinemaya giren yapımcılar, din ve çıplaklık gibi hiç yan yana gelmeyecek bu iki kavramı istismar ederek kullanmış ve Anadolu’da büyük gişeler elde etmişlerdir. Dönemde çekilen filmlerde ezan, mevlit okuma sahneleri, camî ve minareler, dua sahnelerine sık sık yer verildiği görülmektedir. Oysaki sansür uygulamasının dördüncü maddesine göre çekilen filmlerde dini propaganda yapmak yasaktı. Buna dair 1955 yılında Sahne ve Perde adlı dergide yer alan, “*Sansür Heyeti Bazı Filmlere Müsamaha Mı Gösteriyor?*” başlıklı yazı oldukça dikkat çekicidir²⁰⁸.

Kentte eğlence yerleri nüfus artışına oranla çok gelişmiş değildi. 1953 yılında toplam 8.809 kişilik 10 sinema vardı. Bunların içinde en büyükleri Yenişehir’de

²⁰⁷BCA, 030.01/14.81.11

²⁰⁸Hande Yılmaz, **Demokrat Parti Zamanında Sanat Anlayışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014, s. 50-52.

Büyük Sinema (1.552 kişilik), Cebeci Sineması (1.282 kişilik) ve Ulus'ta Yeni Sinema (1.152 kişilik) idi. Ulus yakınlarında Park, Sus, Sümer sinemaları, Dışkapı'da Nur Sineması, Opera Meydanı yakınında Türk Ocağı Sineması, Sıhhiye'de Ankara Sineması ve Kızılay Meydanı'nda da Ulus Sineması vardı. Kentte Büyük Tiyatro ve Küçük Tiyatro adlarıyla iki tiyatro faaliyette idi, 1956 yılında Üçüncü Tiyatro ve Oda Tiyatroları açıldı. Kentte ayrıca 12 adet gazino türü eğlence yeri vardı. Kentin lüks otelleri, Ziya Gökalp Caddesi üzerinde Modern Palas, Atatürk Bulvarı üzerinde Bulvar Palas ve İzmir Caddesi üzerinde Balin Oteli (inşâ halinde) idi²⁰⁹.

Demokrat Parti döneminde, Türk tiyatrosu adına yaşanan önemli gelişmelerden biri özel tiyatroların azar azar ortaya çıkmaya başlamış olmasıdır. Devlet tiyatrolarının yanı sıra, özel tiyatroların açılışı, Türk tiyatrosunun gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. *“Açılan her yeni sanat tiyatrosu geriliğe karşı kazanılmış bir savaştır.”* diyen Vedat Nedim Tör, özel tiyatroların önemine, Türk kültür yaşamına katkılarını vurgulamaktadır. 1951 yılında Yapı ve Kredi Bankası'nın desteğiyle özel ödenekli Küçük Sahne kuruldu. Devlet Tiyatrosundan istifa eden Muhsin Ertuğrul'un başına geçtiği bu topluluk genç yetenekleri sahneye buluşturma olanağı tanımıştır. Küçük Sahne, sahneye koyduğu hemen hemen her eserde büyük övgüler toplamıştır. Ancak Muhsin Ertuğrul 1954 yılında bu topluluktan ayrılarak Devlet Tiyatrosu genel müdürü olmuştur. Kurum 1959 yılında yaşamış olduğu maddî sıkıntılar nedeniyle Fransa'dan destek almıştır. 1954 yılında İzmir Şehir Tiyatrosu'nun kurucusu Avni Dilligil, Mümtaz Enver'le Çığır Sahneyi kurdu. 1955 yılına gelindiğinde ise Amerika'da aldığı tiyatro öğrenimini bitirip Türkiye'ye dönen Haldun Dormen, kendisi gibi sanata susamış arkadaşlarını bir çatı altına toplamış ve Cep Tiyatrosu faaliyete geçirmiştir. Yine aynı yıl kurulan Karaca Tiyatrosu ve 1956 yılında kurulan Oda Tiyatrosu, Türk tiyatrosunun gelişimi adına önemli adımlar olmuştur. Aynı yıl Beşinci Tiyatro adıyla Ankara'da özel bir tiyatro daha kuruldu²¹⁰.

²⁰⁹Tansı Şenyapılı, **“Baraka”dan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960**, İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2004, s. 238.

²¹⁰H. Yılmaz, **a.g.e.**, s. 98-100.

Devlet Tiyatro ve operasında sanatkârlar sınıflandırılmış, derecelerine göre terfi ve terfihleri sağlanmıştır. Devlet Tiyatrosunda 1950-1951 yıllarında 2 opera, 8 tiyatro piyesi, 2 çocuk tiyatrosu ve 21 konser verilmiştir. Bunları seyre gelenlerin sayısı 146.153'ü bulmuştur²¹¹.

Ankara 1960'lerden itibaren Türkiye'nin sanat ve bilim başkenti olmuştur. Bu merkezilik, siyasetin kitleselleşmesiyle at başı gider. Bu gelişimi, kısaca Altındağ Tiyatrosu ve Altındağ Sosyal Dayanışma Derneği ve Halkevi'nin tanıklıklarıyla özetleyebiliriz. Altındağ Tiyatrosu 27 Mart 1964'de açıldı²¹².

Memur şehri Ankara'da, II. Dünya Savaşının şartlarında, henüz üst düzey bürokratların da edebiyata, daha geniş ifadesiyle bilime ve okuma yazmaya ilgi duyduğu dönemde, Millî Eğitim Bakanlığı'nın çeviri bürosu ve Tercüme Dergisinden başlayarak birçok yazar Ankara'dadır²¹³.

DP zamanında sinema ve tiyatro sayıları geçmiş yıllara oranla artırılmış, ancak konusu itibarıyla çekilen filmler ve sahnelenen oyunlar dönem dönem tartışma ortamı yaratmıştır.

²¹¹BCA, 030.01/14.81.11

²¹²Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 568.

²¹³Garip akımının şairleri Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet Ankara'dadır ve Yaprak burada çıkar. Cumhuriyet'in yeni şair kuşağı Ankara'da yetişir. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Türk Edebiyatında Cereyanlar" makalesinde, 1959'da, "*Ankara'nın hükümet merkezi olması ise edebiyatımızın gerek dil, gerek zihniyet bakımından değişmesine sebep olur. Edebiyatımıza bugün hakim olan Anadolu realizm ve halkçılık mistiğinin başlıca âmillerinden biri de bu hadisedir. Bugünkü Türk şiirinin mühim bir sayısını Ankaralı şairler yapar. (...) İyi bir dikkat bu edebiyatın mevzu itibarıyla hemen hemen bütün memleket coğrafyasına dağıldığını bize gösterir*" diyerek, Ankara'nın etkisini ortaya koyar. Yeni edebiyatın en etkin eleştirmeni Nurullah Ataç da Ankara'da Ulus gazetesinde yazmaktadır. DTCF olaylarının yaşandığı dönemde öğrenci olan ve 40 kuşağı olarak edebiyatımıza geçen Enver Gökçe ve Mehmed Kemal de fakültenin öğrencisidirler. Ahmet Hamdi Tanpınar, Tahsin Banguoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Meserret Diriöz, Ahmet Kutsi Tecer, Vasfi Mahir Kocatürk, Nihat Sami Banarlı, Cahit Külebi, Kemal Demiray, Adnan Binyazar, Emin Özdemir Ankara'da hocadırlar (Bkz. **A.g.e.**, s. 570.).

2.5. Sosyo-Ekonomik Alanda Gelişmeler

2.5.1. Nüfus

Cumhuriyetin ilânından 1960 yılına kadar olan dönemde kurulan siyasi partiler arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden sonra en etkin rolü oynayan ve 1950-1960 yılları arasında 10 yıl süre ile memleketin kaderinde söz sahibi olan Demokrat Parti'nin nüfus artışını sağlama politikasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin fikrini paylaştığı söylenebilir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti programında nüfusu artırma politikasına ilişkin aşağıdaki esaslar yer almış bulunuyordu:

“Nüfusumuzun ve istihsal kudretimizin çoğalması davasında büyük bir âmil olan umumi sağlık işlerimiz artan bir hızla ve planla yürütülmek ihtiyacındadır. Bunun için bütçeden yeter tahsisat ayrılmasını, sıtma başta olmak üzere millî bünyeyi kemiren bütün hastalıklarla esaslı surette mücadele imkân ve vasıtalarının sağlanmasını ve bu maksatla ilgili bakanlıklar ile de işbirliği yapılmasını partimiz memleketin en büyük ihtiyaçlarından sayar (Madde 87).”

Demokrat Parti programında “Sosyal Meseleler” başlığını taşıyan 88. maddenin (b) bendinde ise nüfus politikasının kapsamlı olması gereği üzerinde durulmuştur:

“Yurttaşların, kemiyet ve keyfiyet bakımından gelişmesine ait tedbirleri içine alacak geniş bir nüfus siyasetinin tespit ve takibini lüzumlu görüyoruz.”²¹⁴

Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezi olduktan sonra hızla büyümüştür. Kurtuluş Savaşı'nın başlarında 20 bin kadar tahmin edilen şehir nüfusu 1927 sayımında 74 bine, 1960'da 650, 1965'de ise 902 bine yükselmiştir. Bu sebeple Ankara şehrinin konut, imar, kamu sektörü ve özel sektör için artan toprak ihtiyacı bütün dikkatlerin arsa üzerinde toplanması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşı'na kadar Ankara dışında herhangi bir toprak sıkıntısı, arsa spekülasyonu

²¹⁴Adnan Güriz, Gülfem Ersöz, “Türkiye’de Siyasî Partilerin Nüfus Politikası Konusunda Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1, 1971, s. 24-25.

görülmemiştir, diyebiliriz. Bu açıdan Ankara'yı bir laboratuvar saymak, çıkarılan özel kanunları, uygulanan politikayı, alınan tedbirleri, başarılı ve başarısız yönleri ile incelemek, şehirciliğimizin çok ihtiyacı olan akıllıca bir arsa politikasının esaslarını bulmak sorumluluğunu taşıyanlara bazı değerli kanıtlar verebilir²¹⁵.

1950 yılı sonrasında başlayan hızlı şehirleşme sürecinin en fazla etkilediği Türkiye kentlerinden birinin Ankara olması, kentin nüfusunu 1950'den sonra daha da artırmıştır²¹⁶.

1952 yılında alınan bir kararla kentin iş merkezi olarak kabul edilen Kızılay'da, zemin ve bodrum katları pasaj olarak düzenlenecek bitişik nizam apartmanların inşasına müsaade edilecektir. Bölgedeki tüketici profili hizmet sektörünü hızla yoğunlaştıracak, apartmanların üst katlarında modaevleri, fotoğrafçılar, kuaförler açılmaya başlayacaktır. Reklam, sigorta ile emlak şirketleri, yerli ve yabancı seyahat acentaları ve özellikle banka şubeleri Kızılay'a yerleşirken lüks oteller ve lokantalar da sayıca artmaktadır²¹⁷.

Bir yandan Bulvar üzerinde yoğunlaşan ticari faaliyet ciddî bir istihdam imkânı yaratırken, diğer yandan kent ekonomisi kırdan kente yönelen göç dalgalarına cevap veremediğinden yeni bir enformel sektör ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir enformel sektör, küçük ölçekli hizmetler ve emek, yoğun istihdam alanlarında yuvalanarak kısa zamanda kentin tümünü sarmalayacaktır. Yine bu ikinci ekonominin önemli bir unsuru, kendi enformel ağını dayatarak kent ölçeğindeki ulaşım sistemini bozuma uğratan ve Kızılay'ı kent çeperlerindeki gecekondu bölgelerine kadar bağlayacak olan dolmuş olgusudur²¹⁸.

²¹⁵Yavuz, **a.g.e.**, s. 66-67.

²¹⁶Görmez, **a.g.e.**, s. 23.

²¹⁷Batuman, **a.g.m.**, s. 55-56.

²¹⁸**A.g.m.**, s. 56-58.

Kızılay'ın alt gruplar açısından artan erişebilirliği, çok partili sistemin getirdiği katılım hakkı ile birlikte düşünüldüğünde kent merkezine dair bir kullanım talebini gündeme getirir. Kamusal alanın kendisi, seçkinlerin sergilediği bir gösteriden alt sınıfları da kapsayan ve geniş bir katılım hakkıyla tariflenmiş bir arenaya dönüşür²¹⁹

1950 yılından itibaren, Ankara'da nüfus artış hızı Türkiye'nin kentleşme hızını ikiye katlamıştır. Bu artışta büyük göç alan bir merkez olmasının payı oldukça büyüktür. 1957 senesinde ise, Ankara Belediyesi'nin sınır artışı dikkat çekmektedir. 1950 döneminde Ankara'da özel sektör, sanayide kamu sektörünü dikkate değer ölçüde geride bırakmıştır. Kamu yapılarının inşaatlarında durgunlaşma başlamışsa da, 1950-1960 yılları arasında kurulmuş olan yatırımcı genel müdürlükler mekân ve istihdam imkânı sağlamıştır²²⁰.

Ankara'da sürekli artış gösteren kentleşmenin ilk sırasında inşaat sektörünün hızlı yükselişi gösterilebilir. 1955 senesinden başlayarak bu sektörde göze çarpan artışı besleyen en büyük etken, kat mülkiyeti kanununun çıkışının yarattığı yap-sat sürecinin hızlanması, kredi ve emekli ikramiyeleriyle konut edinme olanağının doğmasıdır. 1955 senesinden sonraki dönemde sanayi sektöründe çalışanların oranı, faal nüfus içerisinde Türkiye kentsel ortalamasının %7-10'un altında, hizmetlerde çalışanların oranı ise %15-20'nin üzerinde olmuştur. Ankara'da çalışanların dörtte biri millî pazara dönük üretim yapmaktadır. Bunun nedeni olarak, şehirler arası uzmanlaşmanın yetersizliği ve hizmet-mal akış dengesinin yavaş oluşunu göstermek mümkündür. Ankara başkent olma vasfıyla faaliyet dallarında uzmanlık bakımından başı çekme konumundadır. Merkez konumundaki sıfatı ile Türkiye'nin dört bir yanından uzman meslek gruplarını kendisine çekmektedir²²¹.

²¹⁹Aynı yer.

²²⁰Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 532.

²²¹Aynı yer.

1950-1955 yılları arasında binde 27.7, 1955-1960 yılları arasında ise binde 28.5 olan nüfus artış hızının yüzde 7 olarak hesaplanan iktisadî kalkınma hızını yavaşlatan ya da geciktiren bir etken olarak görülmesi nüfus artışındaki hızı azaltmayı öngören yeni bir politikanın savunulma nedeni olmuştur. Bir nesil içinde nüfusun iki katına çıkması ihtimalinin, hayat seviyesini yükseltmek maksadı güden tedbirleri belli ölçüde aksatacağı gerçeği de bu arada söz konusu edilmiştir²²².

Kısacası, nüfus artışına önem verilmekle beraber nüfus artışının yanında getirebileceği sorunlar öngörülememiş ve bu yüzden de diğer alanlarda sıkıntılar baş göstermiştir.

2.5.2. Sanayi, Tarım, Ulaşım ve Kentleşme

14 Mayıs 1950 tarihinde seçimleri kazanan DP, 29 Mayıs'ta TBMM'sinde okunan hükümet programında uygulayacakları ekonomi politikalarını açıklamıştı. Adnan Menderes yaptığı açıklamada; *"...devlet müdahalesini en aza indirmek, diğer taraftan iktisadî sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna mukabil emniyet vermek suretiyle hususi teşebbüs sahasını mümkün olduğu kadarıyla genişletmek..."* diyerek, ekonomik kalkınmanın özel sektör vasıtasıyla gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Menderes Hükümeti'nin göreve başlamasından bir ay sonra Kore Savaşı'nın çıkması zaten kıtlık içinde olan Avrupa ülkelerini daha da güç durumda bıraktı. Avrupa ülkelerinin tarım ürünlerine olan ihtiyacını artırdı. Amerikan Hükümeti de Türkiye'ye yapacağı yardımın tarım sektöründe kullanılmasını istedi. Menderes Hükümeti uygulayacağı ekonomi politikalarını bu doğrultuda düzenleyerek tarım sektörünü ön plana aldı. Böylece hükümetin iktisadî siyaseti belirlenmiş oldu. Tarıma dayalı büyüme modeli benimsenirken sanayileşme özel sektöre bırakıldı. Marshall yardımının ülkeye girmesiyle birlikte değişim süreci de başlamış oldu. Tarımsal gelişimi artırmak için, yeni topraklar tarıma açıldı²²³.

²²²Güriz, **a.g.m.**, s. 14-15.

²²³1950 yılında 14.542 bin hektar olan tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı, 1955 yılında 20.998 bin hektara, 1960 yılında ise 23.264 bin hektara ulaştı. Açılan tarım alanlarının modernleşme

Özetle DP'nin tarım politikası ülkenin ekonomik kalkınmasının kaynağı olarak görülmüş, başta makineleşme olmak üzere çağdaş girdi kullanımının artması tarım alanlarının genişlemesi, verimlilik artışı, büyük ölçüde iklim koşullarına bağlı tarımsal üretimin artmasına neden olmuştur. Tarımsal ürünlerin pazara açılması, köylünün refah seviyesini artırırken köyden kente göçü de yükseltmiş; kentlerde yaşayan nüfusun artması başta açık işsizlik olmak üzere bir dizi sosyal sorunu beraberinde getirmiştir²²⁴.

1952 yılında açılan Et Balık Kurumu ile hayvancılık alanında hem üretici korunmaya hem de fiyat istikrarı sağlanmaya çalışıldı. 1954 yılına kadar tarımda uygulanan ucuz kredi, düşük vergi vb. gibi uygulamalar sonucu tarım sektörüyle geçimini sağlayan kesimin refah seviyesi yükseldi. Ancak 1954 yılında başlayan ve 1955-1956 yıllarında da devam eden kuraklık ve Kore Savaşı'nın bitmesi sonucu ihraç edilen tarım ürünlerinin azalması, Türkiye'de tarım üretiminin %20 seviyesine gerilemesine sebep oldu. Menderes Hükümeti'nin serbest piyasa ekonomisine yönelik uygulamaları giderek tıkanı. 1955 yılından itibaren liberal anlayıştan uzaklaşıldı. Terk edilmeye çalışılan ve özel sektöre bırakılan yatırımlar devlet eliyle yapılmaya başlandı. Kamu İktisadî Kuruluşları aracılığıyla sanayi yatırımları arttı. 1958 yılında gelindiğinde ekonomik bunalımı gidermeye çalışan hükümet IMF ve Dünya Bankasından borç almak durumunda kaldı. 4 Ağustos 1958 tarihinde istikrar önlemleri için dolar 2,80 TL'den 9 TL'ye çıkarıldı. Enflasyondan doğan zararları kapatmak için kamu kuruluşlarının ürünlerine zam yapıldı. Millî Koruma Kanunu uygulamaları fiilen donduruldu²²⁵.

çalışmaları sonucu 1950 yılında 16.000 civarında olan traktör sayısı 1955'de 40.282 adete, 1959 yılında ise 41.896'ya ulaştı. Biçerdöver sayısı 1952 yılında 3.222 iken, 1955 yılında 6.025 adete, 1959 yılında 6.281 adete yükseldi, ancak traktörün her yerde kullanılamaması ve/veya maddî imkânsızlıklardan dolayı alınmaması sonucu karasaban kullanımı devam ederek az da olsa arttı. 1950 yılında 1.981.550 adet olan karasaban % 1,7'lik bir artışla 1959 yılında 2.016.073 adete ulaştı (Bkz. Emel Özder Kesim, **Menderes Dönemi Giresun'da İktisadi Hayat (1950-1960)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2014, s. 38-39.).

²²⁴Abdullah Takım, "*Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları*", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 67, Sayı: 2, 2012, s. 168-169.

²²⁵Kesim, **a.g.e.**, s. 39.

Ankara sanayisinde özel kesimin, bilhassa küçük ölçekli imalâthanelerin mekân seçimleri ile siteleşmeleri, Türkiye’de 1964 yılından sonra Sanayî Bakanlığı’ndan aktarılan fonlara karşılık, aslında 1950’lerden başlayarak faaliyet göstermiş bir durumdur. 1950’de Yeni Sanayî Çarşısı, 1953’te Büyük Sanayî ve Ata Sanayî Çarşıları, 1954’te Demir Sanayî Çarşısı ve 1959’da Samsun Yolu Keresteciler Kooperatifi, Ankara esnafının örgütlenme yolundaki faaliyetlerine gösterilecek başlıca örneklerdir. Küçük imalâthaneler çevre yolu tarafında, orta ve büyük imalâthaneler ise Etimesgut dolaylarında ve İstanbul yolu boyunca yoğunlaşmıştır²²⁶.

1950 yılında kentin görünümü, hızlı nüfus artışı, plan kararlarının tam olarak uygulanamaması, kent gelişiminin kontrol edilememesi, mesken sorunu gibi olumsuz bir durumdaydı. Bunun yanında 1950’li yılların temel sorunu, tarımda artan makineleşmenin negatif neticesi olarak kentin yoğun bir iç göçe sahne olmasıydı. Ankara bu durumla karşı karşıya kalarak hızlı bir şekilde gecekondulaşmaya maruz kalmıştır. Bu sebeple Jansen Planı’nın öngördüğü en fazla üç kat durumu geri plana itilerek bütün konutlara birer kat çıkma olanağı verilen girişimle birlikte kat sayısının artması değişmeyecek şekilde yerleşmiştir²²⁷.

Ankara’nın konut sorununa çözüm yolu olarak yapılan kooperatifler, 1950-1960 seneleri arasında kalan dönemde 200’ü bulmuştur. Kat kanununun çıkışı, konut kooperatifleri kanalı ile konut edindirme yolunda teşvik edici bir rol oynamıştır. Belirli bir gelir düzeyine sahip kesimin faydalanabildiği kooperatif örneklerine, 1951’de 70 milletvekilinin teşebbüsü ile kurulan ve ihalesi İsraili bir müteahhide bırakılan Dikmen Yapı Kooperatifi ve 1952 senesinde kurulan Subayevleri Yapı Kooperatifi verilebilir. İlk başlarda kooperatif mahalleleri imar alanları dışında oluşturulmuş ise de, siyaset ve bürokrasi desteği bu alanların iskân alanları içine alınmasına ve altyapı hizmetlerine kavuşturulmasına imkân sağlamıştır. Çubuk Barajı ve Esenboğa Havalimanı yolunda Mal Dağı civarına, Kavacık’a yerleştirilen

²²⁶Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 533.

²²⁷Ceyda Kurtar, **Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 62.

Ucuz Subayevleri Yapı Kooperatifi, imar planı dışında örgütlenerek plansız yerleşim baskısı ve plan notu kararlarıyla plan dışına çıkıldığına örnek bir projedir. Proje, kooperatif aracılığıyla mesken sahibi olmanın avantajlarını sunuyorsa da, düşük yoğunluklu, tek katlı ve bahçeli, kısacası villa tipi evlerden oluşmaktaydı. Yerleşim planında, yeşil alana ve çocuk parklarına tahsis edilen arazinin büyüklüğü göze çarpmaktadır²²⁸.

1953 yılında, 18 hektarlık alanda 195 parselde 179 konutu öngören plan onaylanmıştır. 1957'de de, kooperatif yönetimi, İmar İdare Heyeti'ne iki kat izni için başvuruda bulundu. O sene kabul edilen bu planda, Golf Kulübü ve Kalaba Camî ile prestij kazanan Esenboğa yolunun villa bölgesi olması hedeflenmekteydi. Buna göre, demiryolu Kalaba vadisinden geçecek, Ankara'da düşük yoğunluğa sahip bağ evi niteliğinde bir villa semti oluşturulacaktı. Bu projeler gerçekleşmedi. Heyet de kooperatifin isteklerini teker teker başvuru yapılması koşuluna bağlamıştı. Dahası 1960'larda, bahçe duvarları dahi proje ile yapılmaktaydı. Dükkan ve cadde profillerinin işlemleri de İmar Müdürlüğü denetiminde yürütülmektedir. Subayevleri Mahallesi, bahçeli olması nedeniyle Siteler'de oturan mobilyacı esnafın ilgi odağı olmuştur. Kooperatifleşme çoğaldıkça, Belediye ve İmar İdare Heyeti'nin hizmetlerinden faydalanma şansı azalmaktadır. Örneğin 1954'te Şentepe Yapı Kooperatifi'nin kendi arsaları ile Yenimahalle-Etlik arasındaki bölgenin imar sınırı içine alınması isteği heyet tarafından reddedilmiştir. Bu arada 1953'te Altındağ, 1957'de Yenimahalle ilçe kimliği kazanmıştır²²⁹.

DP, 1953'te çıkardığı yasayla kiralari 1955'ten itibaren serbest bıraktı. Yeni kiralar 1939'un değerlerinin konutlarda %200'ünü, diğer yapılardaysa %400'ünü aşamayacaktı. Kamuda çalışanlara yapılan kira yardımı da 1951 senesinde kaldırılmıştır. Bu arada Ankara'da gelişmeye başlayan gecekondulaşma da dikkat çeker hale gelmiştir. Dar gelirli memurlar, diğer şehirlerden türlü sebeplerle göç etmiş olanlar ve civar köylerden gelenler, gecekondu yerleşimini meydana getiren

²²⁸Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 534.

²²⁹Aynı yer.

kesime yani Altındağ-Atıfbey-Yenidoğan bölgesine ve şehre en yakın, en düz alanlara yerleşmişlerdir. İkinci bir kesim de, civar köylerinde ikâmet edip belli zamanlarda kente çalışmaya gelenlerden oluşmaktadır. 1950 sonrasında Ankara'ya yerleşerek bahçe tarımı ve hayvancılık işleri ile uğraşan, kendi yaptıkları gecekondularda yaşayan bu grup, gecekondular oluşumunun ilk kiracıları olma özelliğine de sahiptir. Üçüncü grup ise, ülkenin farklı yerlerinden, tarım sektöründeki değişimlerin şehre ittiği kimselerden meydana gelmektedir. En sorunlu bölgeye en derme çatma biçimde yerleşmişlerdir. Bunlar iş bulma açısından da en çok sıkıntı yaşayan kesimi temsil etmektedirler²³⁰.

Çok partili dönemle beraber hem Ankara ve Kızılay'ın sembolik anlamları, hem de Cumhuriyet kamusalının içeriği ciddi bir dönüşüm geçirir. Ekonomik düzeyde özgüvenini kazanan burjuvazi siyasal alanda da söz hakkı talep etmekte, yeni bir hegemonya kurgulamaktadır. Çok partili sistem sayesinde, alt sınıfların ve grupların kendilerini ve taleplerini ifade etmeleri ve buna karşılık yöneticilerin, kitlelerin taleplerine dönük populist çözümler üretmeye başlamaları, bu yeni hegemonyanın yapılanmasına zemin oluşturur. Demokrat Parti iktidarı yeni bir “*modernite*” anlayışını her çeşitten geleneksel, dinî ve ilerleme karşıtı unsurla eklemlenerek böylesi bir hegemonik kurgu örgütlemeyi başarmıştır. Cumhuriyetin kurucu kadroları için ulusal ekonominin gelişimine paralel bir toplumsal gelişme aşamasını anlatan modernite, girişimci sermayenin perspektifi içinde dışa bağımlılık ve gerici güç odaklarıyla işbirliği gibi stratejilerle çelişmeyecek, basit bir sermaye birikimi sürecini gösterir²³¹.

1950'den sonraki zaman diliminde, idaresi bakanlıklara bağlı olan, fakat büyük projeler yürüten büyük yatırım kurumları meydana getirildi. Mürted ile Etimesgut garnizonları içine, bu dönemde Atatürk Orman Çiftliği arazisinden yeni yerler verildi. Kat mülkiyeti kanununun kabulü ve gecekondular için yeni bir yaklaşım getirilmesi, Ankara'nın belediye sınırlarının genişlemesi ile yoğunlaşma

²³⁰A.g.e., s. 535.

²³¹Batuman, a.g.m., s. 55.

baskısı, Ankara için yeni bir imar planını gündeme getirmiştir. 14 Mart 1952'de, Ankara Belediye Meclisi Bayındırlık Komisyonu'nda bu yönde kararlar alındı. Kurulan imar komisyonunun hazırladığı rapor ışığında lâzım olan veriler, haritalar, şartname ve program hazırlanarak Ağustos 1954'te bir yarışma açıldı²³².

Ulaşım sektörüne bakacak olursak; 1950 yılında Şose ve Köprüler Reisliği'nin Karayolları Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmesiyle beraber yol yapımı hızlandı. Köylülerin şehirde ticaret yapmaları için gidiş-gelişi kolaylaştı. Karayolları yapımında görülen artış neticesi araç sayısı da arttı. 1950 yılındaki toplam otomobil, otobüs ve kamyon sayısı 32.564 iken, 1959 yılında toplam 94.591 adete ulaştı²³³.

1950-1960 yılları arasında Cumhuriyet dönemindeki hızlı demiryolu inşaatı II. Dünya Savaşı ile birlikte yavaşlamış, Demokrat Parti iktidarı ile çok azalmıştır. On yılda sadece 224 km yeni hat yapılmıştır. Bu dönemde ulaşım sistemi tamamen karayollarına yönelmiş ve yatırımlar bu yönde yapılmıştır. Daha önce karayolları demiryollarının tamamlayıcısıyken; bu dönemden sonra, karayolları ulaştırma sisteminin bel kemiğini oluşturmuştur²³⁴.

²³²11 ülkede duyurulan yarışmaya 12 yerli, 8 yabancı proje ile katılım oldu. Yarışma Mart 1955'te sonuçlandı. İngiliz şehir planlama uzmanı Uluslararası Mimarlar Birliği Temsilcisi Sir Patrick Abercrombie başkanlığında, Bayındırlık Bakanlığı'nda uzman olarak görev yapan Gustav Oelsner ve tanınmış İtalyan uzman Luigi Picoinato'nun katılımlarıyla 12 yerli uzmandan oluşan jüri, Nisan 1955'te çalışmalara başladı. İmar planı, 30 yıllık dönemi kapsıyordu. 750 bin nüfus öngörülmekte, gelişme bölgelerinin şehirle bağlantılarının kurulması, şehir ölçeğindeki yoğunlukların, kültür, ticaret, sağlık, sanayi ve küçük sanat faaliyetleri bölgelerinin belirlenmesi, trafiğin yeni yollarla çözüme kavuşturulması, Sıhhiye, Ulus, Tandoğan, İstasyon, Kızılay meydanlarının ve protokol alanlarının düzenlenmesi hedefleniyordu (Bkz. Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 538.).

²³³ Kesim, **a.g.e.**, s. 39.

²³⁴1950-1960 yılları arasında izlenen demiryolu politikası maalesef daha sonraki yıllarda devam etmiş, demiryollarının ulaşım üstündeki katılımı hem yolcu hem de yük oranı olarak sürekli düşmüş, 1990'lı yıllarda bu oran %10'un altına inmiştir. Bunda da bu dönemde demiryollarından uzaklaşmanın büyük etkisi bulunmaktadır. Dönemin son yıllarında, donanım ve hizmet kalitesini iyileştirmeye nispeten daha büyük önem verilmiştir. 1950 ortalarından itibaren motorlu trenler alınmış, buharlı lokomotiflerin bir kısmı dizel lokomotifleriyle değiştirilmiş, İstanbul-Halkalı arası elektrikli hâle getirilmiş, otoray miktarı iki kat artırılmıştır. Ayrıca demiryolu endüstrisinin geliştirilmesine çalışılmış, özellikle Sivas ve Eskişehir fabrikalarının düzenlenmesi ve modernleştirilmesiyle her türlü onarım işlerinin, çelik konstrüksiyonlarının, demiryolu makas ve vagon üretiminin geniş çapta ülke içinde yapılması sağlanmıştır. Görüldüğü gibi, verilen az ödenekler de yeni hatların yapımına harcanmamış, demiryolları tesisi, lokomotif ve vagon ihtiyaçlarının karşılanması gibi yerlere aktarılmıştır. DP iktidarının bir diğer önlemi rayların yenilenmesine yöneliktir. Kullanım süresi 40 yıl olduğu halde 70-80 yıl gibi uzun sürelerdir kullanılan 1900 km uzunluğundaki demiryolunun

1900'lerin başında 4 un fabrikası, 9 kiremithane, 7 yağhane bulunan Ankara'da Cumhuriyet'in ilânını takiben başkentin artan nüfusu ve mesken talebi karşısında öncelikli olarak inşaat işleri artış göstermiştir. Bundan sonra sırasıyla elektrik, askerî sanayi, dokuma, başta un olmak üzere temel gıda fabrikaları açılmıştır. Ankara'daki üretim tesislerinin gerçek rakamlarına dair kesin bir istatistik olmasa da belirli dönemlerde yapılmış sayımlar kentteki üretime dayalı hayat hakkında düşünce verebilmektedir. Buna göre, 1954 yılında hazırlanmış bir yayında adı geçen Ankara'daki üretim tesisleri şu şekilde listelenmiştir:

Un Fabrikaları

- Ankara Değirmencilik Ltd. Şirketi
- Yıldırım Un Fabrikası Kom. Şirketi
- Yemak Ltd. Şirketi
- Cumhuriyet Un Fabrikası
- Bozkurt Un Fabrikası
- Boğaziçi Un Fabrikası
- Köprüköy Un Fabrikası
- Polatlı Un Fabrikası

Şarap ve Bira Fabrikaları

- Ankara Bira Fabrikası
- Kavaklıdere Şarapları Fabrikası Ltd. Şirketi
- Hayyam Şarapları İmalathanesi
- Niğde Bağları Şarapları İmalathanesi
- Dikmen Şarapları İmalathanesi
- Dimnit Şarapları İmalathanesi

Süt ve Tereyağı Fabrikaları

değiştirilmesine Kasım 1951'de başlanmıştır. İlk olarak Irmak-Kayseri hattı sökülerek yenisiyle değiştirilmiştir (Bkz. Hasan Benlioğlu, **Türkiye'de 1950-1960 Yılları Arası Demiryolları Politikaları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kasım 2014, s. 133-134.).

- Devlet Üretim Çiftlikleri
- Ragıp Alemdağ Tereyağ Fabrikası
- Enver İren ve Ortağı Pastörize Süt Fabrikası

Bisküvi Fabrikaları

- Avni Çingilli
- Mehmet San

Çimento, Kil ve Taş Fabrikaları²³⁵

- Ankara Çimento Fabrikası Ltd. Şirketi²³⁶
- Mümtaz Yağcıoğlu ve Ortakları İlmüt Toprak Sanayî Kol. Şirketi (Kil)
- Ahmet, Hayri, Hamdi, Özoğul Her Nevi Taş Kırma Kol. Şirketi

Mozaik ve Mermer Atölyesi (5 adet)

Demir Atölyesi (10 adet)

Kereste Atölyesi ve Marangozhane (20 adet) Tamirhane (20 adet)

Kauçuk Atölyesi (9 adet)

Makarna ve Bulgur Fabrikaları

- Yayla Makarna Fabrikası
- Ankara Makarna Fabrikası
- Maltepe Bulgur Fabrikası

Gazoz Fabrikaları

- Münire Kutsal
- Mustafa Ökmen

²³⁵Ece Küreli, **Ankara Endüstri Mirasının (1925-1963) Belgelendirilmesi, Haritalandırılması ve Ön Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Temmuz 2013, s. 22-24.

²³⁶Ankara Çimento Fabrikası ile ilgili Sümerbank Genel Müdürü tarafından yazılan belge Ekler'de sunulmuştur (CBA, 3/5-10.2421).

- İrfan Hamamcı
- Halil Beşev
- Hüseyin Ünal
- Mehmet Erbek

Elektrik Enerjisi, Makine ve Kimya Endüstrisi

- Elektrik, Gaz ve Otobüs İşletmesi (EGO)
- Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK)
- Oksijen Fabrikası
- Koç Ticaret TAŞ²³⁷.

Çimento fabrikalarındaki artış ve betonarme yapılardaki uzmanlaşmayla, bir veya iki daireli meskenler için alınan ruhsatlar 1954'ten itibaren azalarak, yap-sat usulü ile kent merkezinde orta ve üst düzey gelire yönelik apartman gruplarının yapımı hızlanmış, bu üretim de arsa fiyatlarının artmasına sebep olduğundan bir yönden yap-sat işleyişini teşvik ederek kısır döngüye yol açmış, bir yönüyle de imar bölgesi dışında kooperatifçiliğin ve kaçak yapılaşmanın teşvikine yol açmıştır²³⁸.

Gecekonduun Ankara'ya özgü olmaktan çıkıp tüm Türkiye'de görülmesi ve özellikle İstanbul'da da yaygınlaşmasıyla gecekonduya bakış açısı değişmiş, imarlı alandaki şehir toprakların rantı ile gecekonduun toplumsal rantı aynı örgütlenmelerce denetlenebilir duruma gelmiştir. Gecekondulara tapu verilmesi 1950'den itibaren dile getirilmeye başlandı. 1954 seçimlerinden önce 6188 sayılı ve 1953 tarihli Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkında Kanun çıkartıldı. Yasaya göre Belediye kendi arazisini ucuz ve basit mesken yapımı için kullanabilecek, bu konutlar mâliyet bedeli üzerinden gecekonduları yıkılan ve sağlığa aykırı kondularda oturan kişilere verilecekti. Mahalle oluşturan ruhsatsız meskenler dörtte biri peşin, kalanı 5 yılda 54 eşit taksitle ödenmek üzere sahiplerine satılarak tapuya kavuşturulacak, bu hükümlerden iki yıldır belediye sınırları içinde

²³⁷Kürelî, **a.g.e.**, s. 22-24.

²³⁸Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 539-540.

oturanlar yararlanacaktı. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak meskenler inşaat sırasında ise hemen, yoksa 15 gün içinde yıkılacaktı. Bu tarihten itibaren gecekondular yapan, yaptıran, satın alan ve yasayı uygulamayan belediye başkan ve memurlarına hapis cezaları öngörülmüştü. Bu yasa ile gecekondular için ilk defa yasallaşma yolu açılmıştı²³⁹.

1956-1957 yıllarının baş döndürücü imar faaliyetleri, İstanbul merkezli olmakla beraber, Ankara'yı da kasıp kavurmuştur. 1950'ler, Ankara'da çarpık kentleşmenin iyiden iyiye gözle görünür olduğu bir dönemdir. Gecekondulaşma artmıştır. Arsa spekülasyonu hız kazanmış, imarlı/imarsız yapılar altyapı bakımından yetersiz kalmıştır. Bu dönemde Adnan Menderes, şehrin uzun süredir “başıboş” bırakıldığını ve suç odağı olduğunu düşündüğü semtlerini “ehlileştirmeye” girişir. Âdeta, kangren olmuş bir organı kesip atar gibi, yoksul ve kenar semtleri şehrin coğrafyasından silmek arzusundadır. Hacettepe semti bu uygulamanın bir örneğidir²⁴⁰.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kenar şehrin dikkate değer ve belki de en “*ışyankâr*” mahallesi Hacettepe'dir. Diğer birçok mahallenin aksine, Ankara'nın en az birkaç nesil “*yerli*”sinden oluşan Hacettepe, futbol takımı ve kabadayılarıyla ünlüdür. Merkez ile ilişkilerini hiçbir zaman sağlıklı olarak kuramamış mahalle, 1959 yılından başlayarak 1971 yılında biten kamulaştırmalar neticesinde yıkılmış, yerine Hacettepe Hastanesinin kurulmasıyla tarihe karışmıştır. Mahalle ahalisi şehrin muhtelif yerlerine taşınmıştır²⁴¹.

1933 tarihli ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun bazı maddelerini kaldıran 16 Temmuz 1956 günlü ve 6765 sayılı İmar Yasası iskân sınırları haricinde geçici yapı izni verme olanağı getirmiş, Eylül 1956'da

²³⁹ Aynı yer.

²⁴⁰ Şenol-Cantek, **a.g.m.**, s. 51-52.

²⁴¹ Levent Cantek, “*Kabadayıların ve Futbolun Mahallesi: Hacettepe*”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006, s. 178.

(Menderes'in İstanbul'daki faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla da çıkarılan) kanunla kamulaştırma konusunda belediye meclisine kamu yararı kararı alma yetkisi verilmiş, 1959'da 7367 sayılı kanunla, 6188 sayılı kanun değiştirilerek hazine arsalarının belediyelere karşılıksız verilmesi sağlanmıştır. 1958 yılında İçişleri Bakanı Namık Gedik Ankara'da 45.850 gecekondulu olduğunu açıklamıştı; 222.275 kişiden 795 kişiye tapu verilmişti, 29.345 kişiye daha tapu verilecekti, 900 yıkım yapılmış, 540 konut sahibine arsa gösterilmiş, 492 kişi için tek konut ya da blok apartman yaptırılmıştı²⁴².

1950-1960 yılları arasında özel sektör yatırımlarında önemli sayılabilecek bir artış yaşanmasına rağmen, sanayî yatırımlarında kamu kesiminin payında önemli bir azalma yaşanmamıştır. Bu dönemde kamu kesimi yatırımları ulaştırma ve haberleşme altyapı yatırımlarına, tarım ile sanayîde ara ve yatırım malları sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Dönemin sonlarına doğru ekonomideki dalgalanmalar sebebiyle başlangıçta dayanıklı tüketim malları sektörüne yönelen özel sektörün, daha sonraları kurgusal sahalara yönelmesi ile kamu kesiminin sabit sermaye yatırımlarındaki payı yükselmiştir. Diğer taraftan, 1956 yılına kadar sanayî için gerekli olan ithalatta önemli bir sorun yaşanmamış, ihtiyaç duyulan ara ve yatırım malları ithalatı yapılabilmektedir. Bu sayede sanayîde ard arda yüksek büyüme oranları gerçekleştirilmiş, 1950-1957 yılları arasında sanayînin yıllık ortalama büyüme hızı %10 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1956 yılından sonra döviz yetersizliği sebebiyle ithalatta yaşanan daralma, sanayîde ara ve yatırım malları ithalatını olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla ithal ikamesine dayalı sanayileşme çabaları, ekonomiyi dışa bağımlılıktan kurtaramamıştır²⁴³.

Görüldüğü gibi, sanayi, tarım, ulaştırma ve kentleşme konularında bir dizi yenilikler göze çarpmaktadır. Özellikle sanayi alanında fabrika yapımıyla özel sektörün desteklenmesine, tarım alanında yeni tarım projeleriyle makinalaşmaya, ulaştırma alanında karayollarının yapımıyla mevcut demiryollarının bakım ve

²⁴²Aydın v.d., **a.g.e.**, s. 541.

²⁴³Takım, **a.g.m.**, s. 170-171.

onarımına, kentleşme alanında ise yeni bina, tesis ve diğer yaşam sahaları oluşturulmasına önem verilmiştir.

2.5.3. Ekonomi

DP'nin ekonomik politikası, CHP'nin 1930'lu yıllarda oluşturduğu "*devletin ekonomik yaşama kamu yararı adına müdahalesi*" şeklinde özetlenebilen ekonomik politikasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Temelde kökleri Cavit Bey ve benzeri düşünürlerin yarım yüzyıl önce savundukları "*liberal*" ekonomi ilkelerine dayanmaktadır. Bu politika Türkiye'nin yanında bulunduğu ABD, İngiltere vb. ileri sanayî ülkelerinin isteklerine de uygundu²⁴⁴.

İktisadî ve siyasî alanda liberalizmi savunan Demokrat Parti'nin maksadı hızlı büyümeydi. Kendi deyimleriyle "*İktisadî cihazlanmayı hızlandırmak, bütçede yatırımları genişletmek, özel sektörü hukuki ve fiili emniyet altına alacak tüm düzenlemeleri yapmak ve geliştirmek, yabancı sermayeden faydalanmak, üretim hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve bürokratik engellerden kurtarmak, mevcut sermayenin üretime akmasını sağlamak, böylece birey için uygun girişim ortamı oluşturmak*" iktisat politikasının ana hedefleriydi²⁴⁵.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen yeni dünya düzeni çerçevesinde Türkiye hızlı kalkınmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymuştur. Bu maksatla 1950-1951 yıllarında hazırlanan ve yabancı yatırımı teşvik eden kısa yasalar fazla bir semere vermeyince, 1954 yılında geniş kapsamlı bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 6224 sayılı bu kanun dünyanın o zaman ki en liberal yabancı sermaye kanunlarından biri olup bugün de yürürlüktedir. Türkiye'ye 1954 yılından önce sadece 2,8 milyon dolar yabancı sermaye girmiştir.

²⁴⁴Tevfik Çavdar, "*Demokrat Parti*", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2070-2071.

²⁴⁵Nevin Coşar, "*Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası*", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, Sayı: 1, 2005, s. 31.

1954-1959 yılları arasında 12,6 milyon dolar yabancı sermaye girişi olmuştur²⁴⁶.

Menderes hükümeti, ekonomide liberalizmin sağlanması için başta ABD olmak üzere, Batılı demokratik devletlerle daha sıkı bir işbirliği yapılacağını açıklayarak bir teşebbüsçü sınıfının doğmasını sağlamayı hedefliyordu. Bunda yabancı uzmanların önemli payı vardır. DP'nin iktidarı devraldığı 1950 yılından itibaren izlediği ekonomik politikaların çoğu Barker Raporu olarak bilinen Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'nın Menderes hükümetiyle yaptığı işbirliği sonucunda hazırlanmış olan rapora dayanıyordu. Raporda, Türkiye'nin ekonomik yapısı, geçmişte uygulanmış politikalar ile gelecekte uygulayabilecek ekonomik politikalar üzerinde duruyordu²⁴⁷.

Demokrat Parti döneminde enflasyon, ekonomik politikaların âdeta bir parçası durumuna gelmiştir. 1950 yılından itibaren başlayan ekonomik canlanmaya paralel olarak, fiyatlarda bir canlanma başlamış ve 1950-1954 yılları arasındaki dönemin bütünü için, enflasyon hızı %35 iken; 1953-1954 yılları arasında iki yıl içinde geçinme indekslerinde yıllık %1.4 artışla %7 yükselme olmuş; 1954-1956 yılları arasındaki üç yıllık zaman içinde geçinme ve toptan eşya fiyatlarında yıllık ortalama 14 puan hesabı ile 1948 yılına göre %41 oranında artış gerçekleşmiştir. Fiyatlar, Ankara'da bir önceki yıla göre, 1954 yılında 10, 1955 yılında 16, 1956 yılında 15 puanlık gelişmeler göstermiştir. Türkiye'de fiyatlar, (1948=100 alındığında), 1958 yılı Temmuz ayında 223 iken, 1959'da 257'yi geçmiş, bazı ithal mallarında ise, 322'yi bulmuştur. Ankara'da genel geçinme endeksi (1958=100 alındığında) Temmuz ayında 216.7 iken, 1959'da 273'e çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, (1953=100 alındığında) Türkiye hayat pahalılığı bakımından, Brezilya'dan sonra, dünyada ikinci sırayı almıştı. Bu dönemde fiyatlar, ancak 1959'dan sonra denetim altına alınabilmişti. Bundan sonraki dönemde, 1959-1960

²⁴⁶Nuri Yavan, Hamdi Kara, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2003, s. 29.

²⁴⁷Yaşar Baytal, "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 40, Kasım 2007, s. 567.

yılları arasında enflasyon tek rakamlı seyretmeye başlamıştı²⁴⁸.

1954-59 yılları; “1950 yılında başlayan ve serbest girişime ağırlık veren özellikle “talep” yaratan, tüketimi, ekonomik ve psiko-sosyal tesirleri kamçılaman bu dönemde “talep enflasyonu” büyük ağırlık taşır. Dönemin sonlarına doğru ise, üretim tıkanıklıklarının, dar boğazların belirlediği göze çarpar ve bu son dönemde “mâliyet enflasyonu” gözle görülür bir karakter taşır. 1954-59 yılları arasında ekonomi, “iç yapıdan gelen talep şoklarını tam asimile edememiş” ve 1959’da enflasyon %23’e çıkmıştı. 1950’lerdeki ekonomik felsefe ve uygulamanın sonucu olan enflasyon özü ile içten gelen (endogen) karakter gösteren bir enflasyondur. Buna karşılık 1959-1960 dönemi fiyat istikrarının başlıca sebebi ekonomi dışı (extra-economic) dir.”²⁴⁹

Belediyelere ayrılan 240 milyon lira sermaye payı 1963 sonunda tamamlandığından 1964’de kesilen %5’lerin tutarı olan 38 milyon küsur lira muvakkat hesaba alınmıştı. 618 sayılı kanunla durum düzelmiş ve belediyelerden %5’lerin kesilmesi olanağı sağlanmıştı. Ayrıca 14.7.1965 gün ve 655 sayılı kanun belediyelerin, özel idarelerin Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Halk Bankası, İş ve İşçi Bulma Kurumu gibi çeşitli idarelere ödediği hisseleri kaldırdığı halde, İller Bankası sermaye payı olan %5’leri saklı tutmuştur²⁵⁰.

Olumlu ve olumsuz türlü gelişmeler karşısında DP yöneticilerinin iktidara yeterince hazırlıklı olmamaları ve CHP’nin muhalefet deneyimsizliği, iki siyasal parti arasındaki ilişkileri gün geçtikçe gerginleştirmiş ve ülke kısa zamanda kısır siyasal çekişmelere doğru sürüklenmeye başlamıştır. 1951 yılının Ağustos ayında Halkevleri ve Halkodalarının devletleştirilmesi ve kamu hizmeti yapan bu örgütlerin mal varlıklarının hazineye aktarılması; 1953 yılında CHP’nin tüm mal varlığının “haksız iktisap” olduğu iddia edilerek hazineye geçirilmesi; yine 1954 yılında Millet

²⁴⁸Albayrak, a.g.e., s. 350.

²⁴⁹A.g.e., s. 352.

²⁵⁰Yavuz, a.g.e., s. 73.

Partisi'nin kapatılması (Mahkeme sanıkların birer gün hapislerine, partinin Ankara merkez ile bütün teşkilatının feshine karar verdi²⁵¹.); Şubat 1954'te Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi ve sonunda basın üzerinde baskıların artırılması iktidar-muhalefet ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir²⁵².

Dünya ülkelerinin birbirleriyle ilişkilerinde çözümlenemeyen sorunlardan bazılarının en son çare olarak savaşlarla çözülmeye çalışıldığına tarihin tanıklık ettiği sık sık görülmüştür. Bu bağlamda, yapılan savaşlar neticesinde ülkelerin ekonomilerinin alt üst olduğu ve savaştan etkilenen ülkelerin hasım ülke ya da ülkeleri de baskı altına alabilecek şekilde, gerek askerî gerekse de ekonomik alanlarda ikili ilişkilere yöneldikleri söylenebilir.

Hayli yoğun bir diplomasi trafiğinin yürütüldüğü DP'nin ilk döneminde Kore Savaşı'na asker gönderilmesi, Anayasa'ya aykırılık noktasında şekil olarak tartışılmış, ancak içerik olarak çok sınırlı bir tepki görmüştür. Kore'ye asker gönderme kararı kamuoyunda büyük destek görmüştür. Ödenen bu ağır bedelin ardından gelen NATO üyeliği ise hem DP'nin prestijini artırmış, hem de Türkiye'yi Batı'ya iyice yaklaştırmıştır. Sovyetlerden duyulan endişeye karşı ittifak ve paktlarla güvenlik arayışına giren DP hükümeti, çıkış yolu olarak Batı ile ilişkileri mümkün olduğunca geliştirmeyi uygun görmüşlerdir. İki kutuplu dünyada ABD'nin politikalarına koşut olarak Sovyet karşıtlığı ön plana çıkarken, aynı zamanda iç siyasette DP'nin duyduğu Komünizm korkusu da yöneticileri Batı'ya daha da yaklaştırmıştır. Türk dış siyasetinde bir süredir devam eden yalnızlık ve içe dönük politikalarından sonra DP'nin fazlasıyla dışa dönük bir politika uyguladığını söylemek olasıdır²⁵³.

²⁵¹ **Akşam**, 28 Ocak 1954.

²⁵² <http://www.merhabaage.com/makale/ilker-sener/demokrat-parti-donemi-1950-1960/241.html>

²⁵³ Sedef Bulut, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 41, Mayıs 2008, s. 57-58.

NATO üyeliğinden sonra ABD ve İngiltere'nin desteği ile Balkanlarda ve Ortadoğu'da diplomatik faaliyetler yürüten Türkiye, bu bölgede Paktlar oluşturmaya çalışırken bir öncü rolü oynamıştır. Türkiye'nin dış siyasetteki faaliyetleri ABD ve İngiltere tarafından yakından takip edilmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğine öncelikle karşı çıkan İngiltere, daha sonra ise Ortadoğu savunma sistemine katılması koşuluyla onay vermiştir. Coğrafi konumu dolayısıyla İngiltere tarafından Güney Avrupa ile Ortadoğu arasında bir köprü olarak nitelendirilen Türkiye, aynı zamanda Sovyetlerin Kafkaslardan petrol üretim bölgelerine inmesine mâni olacak stratejik bir engel olarak görülmüştür. Dolayısıyla İngiltere Ortadoğu'daki çıkarlarının korunması için Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi konusuna büyük önem vermiş, bu çerçevede Balkan Pakti'nin kurulması için de yoğun teşviklerde bulunmuştur²⁵⁴.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalkınma stratejileri sanayileşmiş ülkeleri referans olarak alıyordu. Neyin yapılması, hangi hedeflere ulaşılması gerektiği de sanayileşmiş ülkelerin tasvirine, onlarla ilgili gözlemlere dayanıyordu. Az gelişmiş ülkelerin politik karar alıcıları için bu konu da örnekler de vardı. İngiltere, Fransa, Almanya, ABD ve Japonya'nın yolundan gidilecekti. Söz konusu olan bir yarıştı ve sorun yarışa geç başlamış olmanın meydana çıkardığı olumsuzlukları aşmaktan ibaretti. Bu çeşit karşılaştırmalar ve gözlemler yapılırken, tarihsel farklılıklar, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiler, kapitalizmin ana işleyiş kanunları ve nitelikleri gözden kaçırıyordu²⁵⁵.

Demokrat Parti'nin bu çeşit karşılaştırmaları sürekli yaptığı görülmektedir. Örneğin, 24 Nisan 1954 tarihinde Trabzon'da yaptığı bir konuşmada Adnan Menderes kredi konusundaki görüşlerini şöyle özetlemektedir: “İngiltere, Fransa kredi yüzünden ve kredi sayesinde bugünkü seviyelerine gelmiştir. Bizim çeyrek asırdır yerinde saymamız onların (yani CHP'nin) bu sakin ve köhne düsturları yüzünden olmuştur.” Menderes krediyi, borçlandırmayı bir ülkeyi süratle geliştirecek ve kalkındırarak bir araç olarak görüyordu. Bu sebeple, bu yaklaşıma karşı çıkanları iktisat ve maliye yobazları olarak nitelendiriyordu. Kredi konusunu savunurken

²⁵⁴Aynı yer.

²⁵⁵Coşar, **a.g.m.**, s. 32-33.

dayanak noktası olarak diğer ülkelerin uygulamalarını model gösteriyordu. Ona göre, “Dünyanın hiçbir memleketi iktisadî gelişmesini çok geniş zamanlarda ve nesiller boyunca temadi ettirmek fırsatına ve imkânına sahip bulunmalarına rağmen, kendi kaynaklarıyla yapmış değildi.”²⁵⁶

II. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'nin coğrafi olarak sunduğu stratejik olanaklardan faydalanma fırsatını kollayan ABD, aynı zamanda SSCB'yi çevreleme araçları arasında önemli bir unsur olarak gördüğü Türkiye'de hava üssü inşâ etme düşüncesini hayata geçirmek için Türkiye nezdinde teşebbüslerde bulunmaya başlamıştı. ABD'nin hava üssü inşâ etmek istemesini, ABD'nin bölgede varlığının ve menfaatlerinin kalıcı olmasını istemesi olarak algılamak, doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, ABD'nin Türkiye'ye sağladığı askerî ve mali yardımlar karşılığında bu üslere sahip olmayı arzulaması olarak da bakılabilir²⁵⁷.

ABD tarafından, İncirlik-Adana'nın üs bölgesi olarak tercih edilmesinde, bölgenin her mevsim uçuşa uygun olması, bunun haricinde, coğrafi konumu, Orta Doğu'ya ve SSCB'ye yakınlığı, arazi özellikleri, ulaşım kolaylığı ve su kaynakları bakımından zengin olması da önemli bir faktör olmuştur. 21 Şubat 1955 tarihinde üssün ismi resmî olarak Adana Hava Üssü olmuş ve aynı tarihte ABD'nin 7216'ncı Hava Filosu, üsse konuşlandırılmıştır. Sonraki yıllarda sadece Sovyet tehdidine karşı değil, aynı zamanda Ortadoğu'da ortaya çıkan krizlere müdahale etmek için de kullanılması, üssün önemini bir kat daha artırmıştır²⁵⁸.

²⁵⁶Aynı yer.

²⁵⁷Bütün bu değerlendirmelerle, ABD Hava Kuvvetleri, Ankara'nın yaklaşık 400 km güneydoğusunda Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu kontrol eden stratejik bir bölgede, başlangıçta orta ve ağır bombardıman uçakları için gerektiğinde acil iniş yapabilecek, gayri faal uçaklar için gerekli bakım ve teknik desteğin verilebilmesine yönelik üs inşaatına 1951 baharında başlamış ve 3 yıl sonra 1954 yılında üssün inşaatını tamamlamıştır. Bilahare, Türk Genelkurmay Başkanlığı ile ABD Hava Kuvvetleri arasında, Üssün Ortak Kullanım Anlaşması, Aralık 1954 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Bkz. Ayhan Bağlan, **1950-1960 Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 63-64.).

²⁵⁸1958 yazında patlayan Lübnan krizi sonrası, ABD Başkanı Eisenhower, ABD'de konuşlu bulunan Taktik Hava Gücü Saldırı Unsurlarının, İncirlik Hava Üssüne intikal etmeleri emrini vermiş, o dönemin en gelişmiş hava araçları olan F-100, B-57, RF-101, RB-66, F-86D ve WB-66 uçakları ile bakım personeli İncirlik Hava Üssüne konuşlandırılmıştır. Söz konusu krizde, İncirlik Hava Üssü, ABD Hava Kuvvetleri tarafından Lübnan'a karşı yoğun bir şekilde kullanılmış, aynı zamanda

DP'nin son zamanlarında ekonomik sıkıntıların giderek ağırlaşması iktidarı zor durumda bırakmıştı. Özellikle 1958 yılı içerisinde fiyat artışları ile birlikte kuyruklar ve karaborsa meydana çıktı. Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisine Hürriyet Partisi ise CHP'ye katılarak iktidara karşı bir güç birliği oluşturdular. DP ise buna karşılık Vatan Cephesini kurarak ülke içinde örgütlenmeye başladı. Kıbrıs meselesi ile ilgili hükümetin gayretleri ve Menderes'in geçirmiş olduğu uçak kazası muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkileri geçici bir süre de olsa yumuşatmıştı. Ancak 1959 yılında Türk Lirasının değerinin düşürülmesi ve enflasyonun yükselmeye başlaması kamuoyunda tepkilere neden olmuş, muhalefetin güçlenmesi ile birlikte CHP'nin erken seçim isteklerini de gündeme getirmişti²⁵⁹.

1960'a gelindiğinde ise iktidarla muhalefet arasındaki gerginlik iyice artmış, muhalefet DP'yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise muhalefeti "*ihtilâl*" çıkırtkanlığı yapmakla suçlamıştır. Siyasî ortamın giderek gerginleştiği bu dönemde DP meclis grubunun "*CHP'nin yasa dışı yöntemlerle siyaset yaptığı ve bazı basın organları tarafından da desteklendiği*" iddiası ile on beş kişilik bir soruşturma kurulu meydana getirilmesini kararlaştırmıştı. Kurulan Tahkikat Komisyonu siyasî faaliyetlerle birlikte kendi çalışmalarıyla ilgili haber ve değerlendirmelere de yasak getirmişti. 27 Nisan'da bu kurulun yetkilerini genişleten yasanın çıkması ile birlikte İstanbul ve Ankara'daki öğrenci olayları hükümetin tutumunu daha da sertleştirmiştir. Sıkı yönetimin ilânına rağmen dinmeyen tepkiler ve ordunun açık bir şekilde ortaya koyduğu hoşnutsuzluğa rağmen iktidarın sorunlara çözüm bulamaması 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesiyle neticelenmiştir²⁶⁰.

1960 yılında ordu, anayasayı tamamen göz ardı ederek ülkeyi yöneten ve parlamentoda sahip olduğu ezici çoğunluğa dayanarak faaliyetlerini haklı çıkaran

Almanya'dan Lübnan'a intikal ettirilen askerleri taşıyan kargo uçakları için de lojistik ve yer destek hizmetleri sağlamıştır. Bu arada Adana Hava Üssünün ismi, 28 Şubat 1958 tarihinde günümüzde de bilinen şekliyle İncirlik Hava Üssü olarak değiştirilmiştir (Bkz. Bağlan, **a.g.e.**, s. 64.).

²⁵⁹Sedef Bulut, "*27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası*", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19, Mayıs 2009, s. 78-79.

²⁶⁰Aynı yer.

Adnan Menderes'in Demokrat Partisi'ni devirdi²⁶¹.

Müdahalenin ardından biri İstanbul Hukuk Fakültesi, diğeri Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerince iki Anayasa tasarısı hazırlanmıştır. Bunlardan ilkinde genel oy prensibine ve siyasî partilere, 27 Mayıs öncesine duyulan tepkiler ışığında ürkek bakılırken; ikincisinde tam tersi bir davranış sergilenmiş ve özellikle yürütmenin zayıflatılmamasına itina gösterilmişti. Her iki tasarının siyasî partiler konusundaki ortak paydası ise, çoğunlukçu demokrasi anlayışına karşı olmak ve Anayasayla düzenlenmiş bir çoğulcu demokrasi anlayışı olmuştur²⁶².

DP döneminde uygulanan ekonomik politika bir dönem halka geçici bir refah ortamı sağlamışsa da netice olarak ülkede büyük toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin ağırlığını artırmıştır. Cem Eroğul'a göre, DP bu iki güç odağının temsilciliğini yapmıştır. DP döneminde tarımsal alanda yaşanan kapitalistleşme uzun bir tarihi geçmişe sahip olan “*ağa-ırgat*” ilişkisini ortadan kaldırmamış, sadece bu kişilerin kılık değiştirmesi neticesini doğurmuştur. Bu durum ise, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nde, önemli bir toplumsal sorun olarak günümüzde de varlığını hissettiren, feodal sorumsuzluğun ekmeğine yağ sürmüştür. Türkiye'de popülist siyasetin mimarı olarak kabul edilmesi gereken DP, bu yapıyı bir oy kaynağı olarak görmüş ve bir sonraki seçimin neticelerini garantiye alma çabasına girmiştir²⁶³.

Eroğul'a göre DP, yatırımların baş finansman kaynağı olarak emisyon ve kredi politikası ile para hacmini alabildiğine artırmayı, sürekli bir gelişme politikasının esası sayıyordu. Ama zamanla yeni kapasite yaratma olanakları tükenmeye başlayınca ülke ciddî bir enflasyon girdabına girmeye mahkûm oldu. Bunun üzücü sonucu da Türk parasının o tarihe kadar görülmemiş derecede değer kaybetmesi ve bunu takiben korkunç bir işsizlik oldu²⁶⁴.

²⁶¹Feroz Ahmad, **a.g.e.**, s. 9.

²⁶²Koçak, **a.g.e.**, s. 128.

²⁶³Şükrü Şur, **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 83.

²⁶⁴Aynı yer.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen ekonomik yapıda yerini almaya başlayan zenginler sınıfı, çok partili yaşama geçiş ve ardından DP'nin iktidarıyla kuvvetlerini iyice perçinleyeceklerdir. Bundan sonra, günümüze dek süren bu zengin sınıfının servet edinmeleri iktidar partilerinin taraf tutmalarıyla iyice biçimlenecektir. Diğer taraftan DP iktidarıyla köyden kente göç hızlı bir şekilde artmış, bunun da ekonomik alt yapısı henüz hazır olmayan Türkiye için kötü etkisi olmuştur. Göç olgusu ile birlikte geleneksel tarım ekonomisi değişmiş, yerini Amerikan destekli sanayî almıştır²⁶⁵.

Siyasî alanda olduğu gibi ekonomik alanda da liberalizmi savunan Demokratlar, bunu gerçekleştirmek için yabancı sermayeye önem vermişler ve yerli girişimci sınıfın şekillenmesinde yabancı sermayenin yol gösterici olacağını düşünmüşlerdir. Ama ekonomide hedeflenen liberalizm iç ve dış faktörler yüzünden sekteye uğramıştır. Bu nedenle, yerli girişimci sınıfının oluşması tam gerçekleşmediği gibi ekonomide devlet etkisi sürmüştür. Bunun neticesinde, hükümet karma ekonomiye yönelmek zorunda kalmıştır. Bütün bunlara rağmen, DP'nin Türk ekonomisine katkısı da olmuştur. Başta geleneksel tarım modelini değiştirerek yerine çağdaş tarım anlayışını getirmeleri önemli atılımlardan biridir. Ayrıca sulu tarım için önemli baraj yapımına büyük ağırlık verilmesi, sulu tarıma imkân sağladığı gibi elektrik üretimini de artırmıştır. Bu da ileride Türk sanayîsinin gelişmesi için gerekli şartlardan biriydi. Buna karşılık Demokrat Parti iktidarlarının uyguladığı sosyal, siyasal ve ekonomik politikalar, Türkiye'nin bugün içine düştüğü çıkmazın da en önemli sebebi olmuştur²⁶⁶.

Kısaca belirtmek gerekirse, tarımla birlikte sanayi alanındaki gelişmeler ekonomik anlamda katkı gibi görünse de bu dönemde borçlanma artmış, enflasyon yüksek oranlarda seyretmiş ve alınan kredilerin ödenmesiyle ilgili konularda zorluklarla karşılaşmıştır.

²⁶⁵Baytal, **a.g.m.**, s. 552.

²⁶⁶Aynı yer.

SONUÇ

Cumhuriyet Ankara'sı başkent oluşuyla diğer illere örnek olma yolunda büyük bir atılım yapmış, zamanla İstanbul ile rekabet edecek bir ortamı yakalamış ve tüm dünyanın ilgisini çekerek “bu gelişim yarışında ben de varım” demiştir.

Atatürk'ün vefatından sonra, Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü döneminde CHP hükümeti, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, savaştan dolayı meydana gelen olumsuz değişimler nedeniyle birtakım tedbirler alma gereği duymuştur. Gerek siyasi gerekse sosyo-ekonomik alanlarda alınan önlemler ve diğer nedenler, halkı zamanla CHP hükümetiyle karşı karşıya getirmiş, DP'ye olan ilginin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu ilginin artmasındaki diğer nedenlerden biri de, DP tarafından basın yayın organlarına özgürce yayın yapabilme serbestliği vadinin verilmiş olmasıdır. Fakat zamanla böyle olmadığı anlaşılmış, basın faaliyetlerinin sansürlenerek engellenmeye çalışıldığı ve hatta çoğu yazar ile gazetecinin tutuklanarak cezaevine konduğu görülmüştür.

DP iktidara geldikten sonra popülist bir yaklaşım sergileyerek; başlangıçta, halkla bütünleşme anlamında halkın güveniyle beraber oy potansiyelini artırmak amacıyla çeşitli alanlarda atılımlar yapmış ve kamuoyunu etkilemeyi başarmıştır. Bu atılımlardan biri de dışarıdan, yani yakın bölgelerden göçerek gelen vatandaşlara yer göstererek gecekondularına izin verilmiş, bunun sonucunda da Ankara'da gecekonduların yerleşim alanlarının artmasına neden olunmuştur. Ankara başta olmak üzere tüm Türkiye'de nüfus artışı görülmesinin, bina ve gecekondulardan oluşan yerleşim alanlarının genişlemesiyle doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda; nüfus artışı incelendiğinde, CHP ve DP dönemindeki nüfus politikalarının paralellik gösterdiğini değerlendirmek yanlış olmaz.

DP döneminde ulaşım alanında ilerlemeler yaşanmıştır. CHP iktidardayken daha önceden yapılmış demiryollarının geliştirilmesine önem verilmiş, DP iktidara geçtikten sonra da özellikle karayolu yapımı üzerinde durulmuş ve asfalt yolların

uzunluğu artırılmıştır. Demiryolları ve denizyolları geliştirilmemiştir. Bunu otomotiv ve petrol şirketleri ile ABD'nin tutumuna bağlayabiliriz.

DP, CHP'nin açtığı Halkevleri ve Köy Enstitülerini kapatarak öğretmenlerin yetiştirilmesine, Türk eğitim sisteminin gelişimine sekte vursa da, bu dönemde okul, ğrenci ve ğretmen sayıları artmıştır. Artan sayılar eğitimde nitelik ve kalitenin artmasına değil, bilakis eğitim sisteminin zayıflamasına ve zamanla da bozulmasına neden olmuştur. Bununla beraber, okuma-yazma artış oranı CHP dneimine göre gerilemiştir. 1950-1960 yılları arasında ABD'den gelen eğitim uzmanları başta Ankara olmak üzere bazı şehirlerimizi dolaşarak eğitim sistemimizi incelemişler, onların görüşleri ve tavsiyeleri doğrultusunda eğitim şekillenmiştir. Ayrıca, yine bu dönemde İmam Hatip Okullarının sayısında artış gözlemlenmiştir.

DP zamanında, Kuzey Atlantik Antlaşması rgt (NATO)'ne 1952 yılında üye olunmuş ve 1950-1953 yılları arasında Kore'ye asker gönderilmiştir. Bu sayede alınan askerİ yardımlar Türk Savunma Sanayİ'nin gelişimini engellemiş ve ülkeyi dışa bağımlı hale getirmişse de Kore'deki kahramanlıklar Türk askerini dünya kamuoyu nezdinde önemli bir konuma yerleştirmiştir.

Demokrat Parti'nin tarım politikaları, tarımla ilgili faaliyetleri ve önemli atılımları içermektedir. Bu önemli atılımlar, tarımda makineleşme ve üretim alanında yapılan iyileştirme faaliyetleridir. 1950-1960 yılları içinde, Cumhuriyet döneminde göze çarpan devletçi ekonomik politikalar yerine, özel teşebbüsü destekleyici daha liberal politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Sanayileşmeyle ilgili olarak, DP zel sektöre önem vermekle birlikte yeni tesisler de açmıştır. Bunlardan bazıları; Makine Kimya Endüstri Kurumu (1950), Denizcilik Bankası (1951), Et ve Balık Kurumu (1952), Devlet Malzeme Ofisi (1954), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (1954), Türkiye Selüloz ve Kğit Fabrikaları (1955) ve Ereğli Demir elik Fabrikaları (1960)'dır. 1957 yılından sonra dış kredi bazında yaşanan sıkıntılar ve ekonomi konusundaki bağımlılığın oldukça artması gidişatı olumsuz hale sokmuş, yatırımları düşüş noktasına getirmiştir.

Sonuç olarak; 1950-1960 yılları arasında her ne kadar dışa bağımlılık artmış, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda bazı sıkıntılar baş göstermiş olsa da, DP döneminde özellikle tarım ve sanayide Ankara ile diğer bazı illerde önemli gelişmeler olmuş, çeşitli alanlarda özel sektörün desteklenmesine öncelik verilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türk Tarih Kurumu Arşivi

2. Kitaplar

Ahmad, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınları, 9. bs., İstanbul, Şubat 2011.

Akyüz, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi**, (Akt. Abdülkadir Paksoy), Kültür Koleji Yayınları, 1994.

Aydın, Suavi v.d.; **Küçük Asya'nın Bin Yüzü: ANKARA**, Dost Kitabevi Yayınları, 1. bs., Ankara, Temmuz 2005.

Balamir, Aydan v.d.; **Ankara 1910-2003**, (Ed. Ersin Altın), Boyut Yayınları Mimarlık ve Kent Dizisi 8, İstanbul, Mayıs 2003.

Cahit, Bürhan; **Mudanya Lozan Ankara**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

Cebesoy, Ali Fuat; **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.

Cengizkan, Ali; **Ankara'nın İlk Planı 1924-25 LÖRCHER PLANI**, Ankara Enstitüsü Vakfı, 1. bs., Ankara, Mayıs 2004.

Çavdar, Tevfik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, 4. bs., Ankara, Eylül 2008.

Çelik, Selahattin; **Adım Adım Başkent Ankara Kent Planı ve Rehberi**, Dünya Süper Dağıtım Tic. ve San. A. Ş., İstanbul, 2009.

Dağlı, Nuran, Aktürk, Belma; **Hükümetler ve Programları (1920-1960)**, TBMM Yayınları, Ankara, 1988.

Demirel, Tanel; **Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. bs., İstanbul, Mayıs 2011.

Dönmezer, Sulhi; **Basın Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1964.

Erdoğan, Abdülkerim; **Unutulan Şehir Ankara**, Akçağ Yayınları, 1. bs., Ankara, 2004.

Görmez, Kemal; **Bir Metropol Kent Ankara Sosyal Yapı-Kimlik-Yaşam**, Odak Yayınevi, Ankara, 2004.

Haz. Ankara Büyükşehir Belediyesi, **Bir Zamanlar Ankara**, (Proje Sor. Demet Börtüçene ve Uzm. İpek Arman), Belya A.Ş., 3. bs., Ankara, 1998.

İnuğur, M. Nuri; **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Yayınları, İstanbul, 1982.

Kandemir, Seyyah; **Ankara Vilâyeti**, (Ed. Ali Haydar), Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1932.

Keleş, Ruşen; **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 12. bs., Ankara, Şubat 2012.

Kıraç, Suna İnan v.d.; **ANKARA: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938**, (Ed. Ekrem Işın), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 6, İstanbul, 29 Ekim 2009.

Kocaçimen, Sevgi; **Demokrat Parti Döneminde TBMM'nde Laiklik Tartışmaları**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 1. bs., Antalya, Ocak 2008.

Millî Kütüphane, **Vilayetlerimiz Ankara**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Renda, Günsel v.d.; **Ankara Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi**, (Ed. M. S. Akpolat, E. Eser), Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 1. bs., Ankara, Mayıs 2004.

Sakaoğlu, Necdet; **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, (Akt. Abdülkadir Paksoy), İletişim Yayınları, 1993.

Sargın, Güven Arif; **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2009.

Sargın, Haluk; **Antik Ankara**, Arkadaş Kitabevi, 2. bs., Ankara, 2012.

Sarioğlu, Mehmet; **Ankara Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Şenyapılı, Tansı; **"Baraka"dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960**, İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2004.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin; **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, 1. bs., Ankara, Mart 2011.

Şimşir, Bilâl N.; **Ankara...Ankara Bir Başkent'in Doğuşu**, Bilgi Yayınevi, 1. bs., Ankara, Haziran 1988.

_____; **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, C. 1, Ankara, 1973.

Tankut, Gönül; **Bir Başkent'in İmarı**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1993.

Topuz, Hıfzı; **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Tunç, Güven; Özbay, Figen v.d.; **Şehrin Zulası Ankara Kalesi**, (Ed. Tanıl Bora), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2004.

Turan, Ali Eşref; **Türkiye’de Yerel Seçimler**, Bilgi Yayınları, 1. bs., İstanbul, Şubat 2008.

Yalçın, Necati; **Ankara Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in Açık hava Müzesi**, Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2011.

Yavuz, Fehmi; **Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966.

3. Makaleler

Akşit, Elif Ekin; “*Ankara’nın Kılıkları, 1930: Boydan Boya Bir Karşı Koyma*”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006.

Aslanoğlu, İnci; “*1930-50 Yılları Ankarasının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları*”, **Tarih İçinde Ankara II**, (Der. Yıldırım Yavuz), ODTÜ Ankaralılar Vakfı, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara Sanayi Odası, Ankara, 2001.

Atauz, Akın; “*Kale ve Sur: Ankara Kal’ası*”, **Şehrin Zulası Ankara Kalesi**, (Ed. Tanıl Bora), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2004.

Batuman, Bülent; “*Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı*”, **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara’nın Kamusal Yüzleri**, (Der. Güven Arif Sargın), İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2009.

Baytal, Yaşar; “*Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 40, Kasım 2007.

Belli, Gamze, Boyacıoğlu, Esin; “*Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara “14 Mayıs Evleri”*”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, No.: 4, Ankara, 2007.

Boysan, Burak; “*Menderes Dönemi Belediyeciliği, İmar Hareketi Uygulama ve Sonuçları*”, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyumu 23-24 Kasım 1990**, Bildiri ve Tartışmalar, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını, Ankara, 1992.

Bulut, Sedef; “*Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 41, Mayıs 2008.

_____; “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19, Mayıs 2009.

Cantek, Funda Şenol; “*Sel Gider, Kum Kalır; 1957 Sel Felaketzedelerinin Mamak’tan Yenimahalle’ye Uzanan Hayat Çizgileri*”, **Sanki Viran Ankara**, İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006.

Cantek, Levent; “*Kabadayılar ve Futbolun Mahallesi: Hacettepe*”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006.

Coşar, Nevin; “*Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, Sayı: 1, 2005.

Coşkun, Akif v.d.; **Ankara İli’nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, III. Bölüm Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretim**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998.

Çavdar, Tefik; “*Demokrat Parti*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Erdoğan, Hasan Hüseyin v.d.; **Ankara İli’nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, II. Bölüm Cumhuriyet Döneminde Ankara’da Okur-Yazarlık, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim (İlkokul) Alanında Gelişmeler**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998.

Eroğul, Cem; “*Demokrat Parti (1946-1960) (Tarihi ve İdeolojisi)*”, Doktora Tez Özeti, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 2, 1969.

Etöz, Zeliha; “*19. Yüzyıl Ankara’sında Mahalleler ve Gündelik Yaşam*”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006.

Gevgili, Ali; “*Türkiye Basını*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1982.

Gülalp, Sevgi; “*Frigler Zamanında Ankara*”, **Cumhuriyet’in Ütopyası: Ankara**, (Haz. Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1. bs., Ankara, Mayıs 2012.

Gülen, Ahmet; “*Demokrat Parti Dönemi’nde Lozan Algısı*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013.

Güriz, Adnan, Ersöz, Gülfem; “*Türkiye’de Siyasî Partilerin Nüfus Politikası Konusunda Görüşleri*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 1, 1971.

Işın, Ekrem; “*Ankara: Cumhuriyeti İnşa Eden Kent*”, **ANKARA: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 6, İstanbul, 29 Ekim 2009.

Kılınç, Kıvanç; “*Öncü Halk Sağlığı Projelerinin Kamusal Mekânı Olarak Sıhhiye*”, **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Der. Güven Arif Sargın), İletişim Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2009.

Nal, Sabahattin; “*Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 60, Sayı: 3, 2005.

Özaslan, Metin; “*Ankara Kulübü Derneği ve Seymenlik Geleneği*”, **Bilge Dergisi**'nin 35'inci (Kış 2002) Sayısı.

Özçelik, Pınar Kaya; “*Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 3, 2010.

Özorhon, İlker Fatih, Uraz, Türkan Ulusu; “*1950-60 Arası Türkiye Mimarlığı'nda Özgünlük Arayışları*”, **İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım**, Cilt: 8, Sayı: 2, İstanbul, Eylül 2009.

Paksoy, Abdülkadir v.d.; **Ankara İli'nin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eğitimi, I. Bölüm Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Genel Yapısı**, (Çev. Gülay Sarı v.d.), Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 28 Ekim 1998.

Takım, Abdullah; “*Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 67, Sayı: 2, 2012.

Tekeli, İlhan; **Almanca Konuşan Plancı ve Mimarların Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Planlaması ve Konut Sorununun Çözümüne Katkıları Üzerine**, Ankara, Goethe-Institut, 2010.

Türksoy, H. Cengiz; “**Ankara Gerçeği**” **Başlıklı Sempozyumun Açılış Bildirisi**, Ankara Kent Konseyi, 13 Mart 1999.

Witteck, Paul; “*Orta Zamanlarda Ankara*”, **Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara**, (Haz. Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1. bs., Ankara, Mayıs 2012.

Yavan, Nuri, Kara, Hamdi; “*Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı*”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2003.

Yıldız, Nuran; “*Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996.

Yılmaz, Burcu; “*Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı*”, **Sanki Viran Ankara**, (Der. Funda Şenol Cantek), İletişim Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2006.

4. Tezler

Akın, Fehmi; **Türkiye’de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Alican, Nalan; **Ankara Liselerinde Sosyoloji Dersi Veren Sosyoloji Öğretmenlerinin Sosyoloji Dersleri ile İlgili Yaklaşımları: Ankara Liselerinde Sosyoloji Öğretiminde Karşılaşılan Çok Boyutlu Sorunlar**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Aydın, Fatma; **Demokrat Parti İktidarı Uygulamalarının Bir Taşra Kenti Basınına Yansımaları: Balıkesir Örneği (1950-1960)**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2014.

Aysal, Necdet; **Türkiye’de İslami Düşüncenin Örgütlenmesi ve Hedefleri (31 Mart Olayı’ndan DP’nin İktidara Gelişine Kadar, 1909-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Bağlan, Ayhan; **1950-1960 Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Benlioğlu, Hasan; **Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arası Demiryolları Politikaları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kasım 2014.

Çelik, Gözde; **Kentsel Mekân, İdeoloji ve Temsiliyet Bağlamında Güvenpark Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Temmuz 2013.

Genç, Savaş Volkan; **Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri**, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Gökmoğol, Mehmet Ruhi; **Ankara Ticaret Borsası Mezbaha İşletmesinde Çevre Yönetim Sistemleri Uygulamasına Göre Ankara ve İlçelerinde Çevre Kirliliği Yaratan Kimi Mezbaha Atıklarının Geri Kazanımı Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Güneş, Tesfire; **Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı (1950-1960)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Kesim, Emel Özder; **Menderes Dönemi Giresun’da İktisadi Hayat (1950-1960)**, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2014.

Koçak, Ömer İnan; **Türkiye’de Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş Süreci**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

Korkmaz, Zahide; **Ankara 19 Mayıs Stadyumu’nu (Ankara Milli Stadı’nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji**

İlişkisi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kasım 2007.

Kurtar, Ceyda; **Kentsel Kültürel Miras Yönetimi ve Rekreasyonla İlişkisi: Ankara Hamamönü Örneği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Kürelî, Ece; **Ankara Endüstri Mirasının (1925-1963) Belgelendirilmesi, Haritalandırılması ve Ön Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Temmuz 2013.

Öztürk, Onur; **Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) Ulus Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Sarıoğlu, Mehmet; **Siyaset-Şehircilik İlişkileri Açısından Başkent Ankara (1919-1945)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1999.

Şur, Şükrü; **Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Tokmak, Mustafa; **Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Yıldız, Murat; **Demokrat Parti Dönemi Türkiye’de Sanayi Politikaları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ, 2015.

Yılmaz, Hande; **Demokrat Parti Zamanında Sanat Anlayışı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014.

Taşdöven, Zehra; **Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.

5. Gazete ve Dergiler

Akşam

Akşam Postası

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Bilge
Coğrafi Bilimler Dergisi
Cumhuriyet
Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi
Hürriyet
İstanbul Ekspres
İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım
Karınca
Milliyet
Resmî Gazete
SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Ulus
Vatan
Zafer

6. İnternet Kaynakları

http://3.bp.blogspot.com/_j9HNJ1Pyy_M/RbDF7ebvofI/AAAAAAAAAJg/m7BpZ29ZpsQ/s40/ankara9.jpg

http://4.bp.blogspot.com/-fjwWQMGe78A/ThmJV_8N6I/AAAAAAAAABRI/2idpLEL6igw/s1600/ankara_gar_1938.jpg

http://www.ankara.gov.tr/jandarma/images/1_jndr.jpg

http://www.ankarakalesi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=3

http://www.cankaya.bel.tr/images/manset_7876-2010-10-02.jpg

<http://www.epochtimestr.com/wp-content/uploads/2010/agustos/baskent.jpg>

<http://www.eskisehiryenigungazetesi.com.tr/gundem/karakurt-ile-baslayan-seruven-yht-ile-devam-ediyor-h4673.html>

http://images.bizde.com/336/tn408/ankara-1938-fotkart-harf-inkpulu-ile-te-1213-mb85724_3361566_r2.jpg

http://img.blogcu.com/uploads/ulumavi_ulus_meydani.jpg

<http://www.inankara.com.tr/galeri-25-f-796/eski-ankara-fotograflari/nostaljik-ankara-fotograflari-1950-1980-ler.php&h>

<http://www.merhabaege.com/makale/ilker-sener/demokrat-parti-donemi-1950-1960/241.html>

<http://public.fotki.com/zelanakkas2/turkiyesiyahbeyazno/1938-ankara-bankala.html>

EKLER

ULUS MEYDANI

Kaynak: http://www.cankaya.bel.tr/images/manset_7876-2010-10-02.jpg

ULUS MEYDANI

Kaynak: http://img.blogcu.com/uploads/ulumavi_ulus_meydani.jpg

ULUS MEYDANI

Kaynak: http://www.ankara.gov.tr/jandarma/images/1_jndr.jpg

TBMM

Kaynak:<http://www.epochtimestr.com/wp-content/uploads/2010/agustos/baskent.jpg>

BANKALAR CADDESİ

Kaynak: <http://public.fotki.com/zelanakkas2/turkiyesiyahbeyazno/1938-ankara-bankala.html>

YENİŞEHİR

Kaynak: http://images.bizde.com/336/tn408/ankara-1938-fotkart-harf-inkpulu-ile-te-1213-mb85724_3361566_r2.jpg

TCDD

Kaynak: <http://4.bp.blogspot.com/-fjwWQMGe78A/Thm>

JV_8N6I/AAAAAAAAABRI/2idpLEL6igw/s1600/ankara_gar_1938.jpg

KIZILAY

Kaynak:

http://3.bp.blogspot.com/_j9HNJ1Pyy_M/RbDF7ebvofI/AAAAAAAAAJg/m7BpZ29ZpsQ/s40/ankara9.jpg

ANITKABİR

Kaynak: <http://www.inankara.com.tr/galeri-25-f-796/eski-ankara-fotograflari/nostaljik-ankara-fotograflari-1950-1980-ler.php&h>

ANKARA ULUS MEYDANINDA BÜYÜK GAZİ HEYKELİNİN RESMİ
KÜŞADI (24 KASIM 1927)

SOLDAN SAĞA

1. TEVFİK RÜŞTÜ (ARAS) BEY
2. KAZIM PAŞA (ÖZALP)
3. YUNUS NADİ (ABALIOĞLU)
4. BEHİÇ BEY (ERKİN)

Kaynak: TTK, Osman Ferit Sağlam (OFS), D. 46, No. 65.

CUMHURİYETİN DOKUZUNCU YIL DÖNÜMÜ RESMİ GEÇİT (ANKARA, 1932)

Kaynak: TTK, OFS, D. 46, No. 101.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Ziraat alet ve Makinalarının muhtelif tarihlerdeki

Makina- nın ismi	Marşal- dan evvel mevcut (adet)	Durumu			1950 Mayıs - 30 Haziran 1953 arasında gelenler			Umumî Yokun (adet)
		1950 Mayıs Marşal- dan gelen (adet)	1950 Mayıs serbest- ten gelen (adet)	1950 Mayıs Toplamı (adet)	Marşal- dan (adet)	Serbest- ten (adet)	1953 Temmuz Yokunu (adet)	
aktör	1893	4290	394	6577	7449	26698	34247	40724
aktör milüğü	1946	5179	420	7545	10074	24875	34949	42494
se-way abubut fibresi	-	-	-	-	3320	560	3880	3880
amk sibresi	815	1195	320	2329	6231	4749	10980	13309
lekhorrow aktivatör	600	1317	500	2417	3571	2846	6417	8834
ayaz ve çorak nakli.	-	1989	-	1989	7061	4404	11465	13454
çorak nakli.	-	1687	-	1687	3246	3504	6750	8437
ayaz ve çorak nakli.	-	246	-	246	269	4426	4695	4941
ayaz ve çorak nakli.	-	-	-	-	2788	4335	7123	7123
ayaz ve çorak nakli.	-	-	-	-	414	2275	2689	2689
ayaz ve çorak nakli.	-	-	-	-	-	-	-	-
ayaz ve çorak nakli.	-	-	-	-	-	-	-	2412
ayaz ve çorak nakli.	-	2412	-	2412	-	-	-	2412
ayaz ve çorak nakli.	-	-	-	-	831	6601	6892	6892

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

030 01 61 377 72

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 61 - Dosya No: 377 - Sıra No: 22

Kaynak: BCA, 030.01/61.377.22

Yapımına 1958 Yılında Adnan Menderes'in Talimatı Üzerine Başlanan ve 1961 Yılında Tamamlanan İlk Yerli Lokomotif "Karakurt"

Kaynak: <http://www.eskisehiryenigun gazetesi.com.tr/gundem/karakurt-ile-baslayan-seruven-yht-ile-devam-ediyor-h4673.html> (Bkz. M. Yıldız, a.g.e., s. 230.)

Sınai Kalkınma Bankasının Müteşebbislere Aktardığı Kredilerin Miktarı ve
Yatırım Alanları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kuruluşundan 30.9.1958 tarihine kadar finanse ettiği sınai müesseselerin sanayi grupları itibarile dağılışı ve her sanayi grubunun aldığı kredi miktarı ile Bankaca yapılan sermaye iştiraki

Sanayi Grubu	Kredi Tutarı TL.	Firma Adedi	Halen faaliyette bulunan işletme adedi	Kuruluş safhasında bulunan işletme adedi
Gıda Sanayii	33.714.500.-	59	58	1
İçki Sanayii	1.892.000.-	5	3	2
Mensucat "	64.184.500.-	58	55	3
Giyim Eşyası"	600.000.-	1	1	-
Kereste ve Tahta Sanayii	7.142.400.-	5	5	-
Selüloz Sanayii	1.466.200.-	5	5	-
Deri ve Mamulleri Sanayii	573.500.-	5	5	-
Kauçuk Sanayii	504.900.-	4	2	2
Kimya "	23.479.900.-	41	37	4
Maden Kömürü ve Petrolden elde edilen maddeler	288.800.-	1	-	1
Taş Toprak Cam Çini Sanayii	48.850.100.-	37	36	1
Maden İzabesi	27.376.800.-	13	10	3
Madenî Eşya Sanayii	6.516.100.-	16	13	3
Makine ve Malzeme Sanayii	3.548.500.-	16	3	3
Nakliye Vasıtaları	3.318.000.-	7	7	-
Tamir ve Bakım	2.603.000.-	89	89	-
Madencilik	1.329.600.-	6	6	-
Diğer Sanayii	3.350.900.-	20	20	-
Toplam	230.739.700.-	388	365	23

030 01 110 6965

3

Kaynak: BCA, 030.01/110.696.5 (Bkz. M. Yıldız, a.g.e., s. 238)

Meclisi azalıkları için parti adına aday gösterilemez. Kaza ve vilyet idare Heyetlerinde vazife alanlar Milletvekili seçiminden altı ay evvel seçimin yenilenmesine karar verilmişse karar tarihinden itibaren 7 gün içinde bu vazifelerinden istifa etmedikçe parti adına aday gösterilemezler.

MADDE . 91 - Merkez Umumi idare Heyeti seçimlerden önce seçim işleri nizamname hükümlerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak üzere yoklama talimatnamesi tanzim ve müracaat müddetlerini tesbit eder.

MADDE . 92 - 15.10.951 tarihli nizamname hükümleri kaldırılmıştır.

MADDE . 93 - Parti müesseselerinin isim ve meslek ve oturdukları yer aşağıda yazılıdır:

1- Celâl Bayar: Eski Başbakan -İstanbul Milletvekili

Meşrutiyet Caddesi Alevok Ap.NO: 5

2- Prof.Fuad Köprülü: İstanbul Milletvekili
Atatürk Bulvarı NO: 311

030	01			34.204.2
-----	----	--	--	----------

46

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

-47-

3- Refik Koraltan : İçel Milletvekili.

Mithat Paşa caddesi NO: 58

4- Adnan Menderes : Kütahya Milletvekili.

Kavaklıdere Güven Meh.Güneş sokak NO: 4

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030	01			34	204	2
-----	----	--	--	----	-----	---

67

Fon No: 30 - 1 0 0 - Kutu No: 34 - Dosya No: 204 - Sıra No: 2

Kaynak: BCA, 030.01/34.204.2

Yeni nizamname tasarısında bilhassa terimler Teşkilatı Esasiye Kanunumuzla kabul edilen esaslara irca edilmiş ve maddelere daha ziyade vuzuh verilmeye çalışılmıştır.

DEMOKRAT PARTİ NIZAMNAMESİ

MADDE: 1- Demokrat Parti, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş siyasi bir cemiyettir. Merkezi Ankaradadır.

MADDE: 2- Partinin maksadı, programında yazılı esasları gerçekleştirmek için kanunun verdiği haklar ve nizamnamenin hükümleri dairesinde çalışmaktır.

PARTİYE KAYIT VE KABUL ŞARTLARI

MADDE: 3- Demokrat Partiye:

a) Milli Mücadeleye aykırı harekette bulunmamış,

b) Türk Milletinin birlik ve istiklâlini parçalamayı hedef tutan veya demokratik esaslara aykırı bulunan ideolijilere saplanmamış,

c) Ağır hapis veya şeref ve haysiyeti

030	01			34	204/2
-----	----	--	--	----	-------

2

Büyük Kongerada Başkan ve diğer Heyetlerin seçimleri gizli oyla yapılır. Kur'a ile seçilecek vilâyetten bağlamak üzere delegeler devlet sırasıyla elleriyle reyleri verirler.

Oyların tasnifi için her vilâyetten bir delegeye seçilmek suretiyle ayrı bir komisyon teşkil olunur. Bu komisyon kendi arasından bir başkan ve lüzumu kadar kâtip seçer. Tasnif neticesinde en fazla rey alanlar asli âza ve rey sırasıyla bir o kadar âza da yedek sayılır. Merkez Umumi İdare Heyeti ve Haysiyet Divanı âzalıklarında vekî boşluk yedeklerden tamamlanır.

Yazı program ve nizamnamesine ait teklifler

Merkez Umumi İdare Heyeti veya en az mevcut âzanın yirmide biri tarafından yapılır ve kongre âzalarının üçte ikisinin reyile kabul edilir.

Parti Başkanı

MADDE .18 - Parti Başkanı, partiyi temsil eder.

Merkez Umumi İdare Heyetinin tabii Başkanıdır.

Parti namına söz söylemek yetkisi başkana aittir.

030 01 34 204 2

10

Gerekirse kendisini ilgilendiren işler için Merkez Umumi İdare Heyeti üyelerinden birisini tevki eder.

Parti Başkanı Cumhurbaşkanlığına seçilirse

parti başkanlığından çekilmiş sayılır.

Başkanlık inhişâl ettiği takdirde Merkez Umumi İdare Heyeti normal Büyük Kongre'ye kadar üyelerden birine gizli reyyle başkanlık görevini tevki eder.

MERKEZ UMUMİ İDARE HEYETİ

MADDE. 19 - Merkez Umumi İdare Heyeti kendi üyeleri arasından bir kâtip ve bir muhâsip seçer.

MADDE. 20 - Merkez Umumi İdare Heyeti Büyük Kongreden sonra partinin en yüksek organı olup vazifeleri şunlardır :

- a) Parti program ve bizzamnamesi hükümlerine, kongre kararlarına göre partinin bütün teşkilâtını idare etmek
- b) Lüzumlu görülen yerlerde teşkilât yapmak
- c) Vilâyet kongrelerinde İdare Heyetlerine seçilen üyelerin seçimlerini tetkik etmek ve gereken kararları vermek

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

BÜTÇE KOMİSYONU BAŞKANLIĞINA

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 1952 Bütçesini tetkik ettim. Tetkiklerimin neticelerini aşağıda Ekonomi ve Ticaret Bakanlığına ait düşüncelerimizle beraber arz ediyorum.

1952 YILI BÜTÇESİ

Ekonomi ve Ticaret Bakanlığının 1952 yılı Bütçesi , yatırımları ile beraber 18.818.633 lira tutan 1951 yılı Bütçesine mukabil 8.892.723 lira noksanı ile 9.925.910 lira olarak tesbit ve teklif edilmiştir.

Muhtelif bölümlerde 1951 Bütçesine nazaran 1952 Bütçesinin farkları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

1952 BÜTÇE TEKLİFİNDEKİ FAZIALIK VE EKSİKLİKLERİ GÖSTERİR ÇEVVELDİR.

<u>BÖLÜM</u>	<u>MADDE</u>	<u>ÖDENEĞİN ÇEŞİDİ</u>	<u>EKSİĞİ</u>	<u>FAZLASI</u>
201	11-22	Aylıklar	61.974	-
202	11-12	Ücretler	-	8.400
304	21	Merkez giderleri	6.000	-
		telefon giderleri		
305	-	İller kira bedeli	-	5.000
307	10	Sürekli görev yolluğu	400	-
308	11-12	Tedavi giderleri	-	5.000
310	10-99	Ataşelik giderleri	2.600	-
422	-	Pamuk işleri standar- dizasyonu	-	700.000
453	10	Kurum ve Derneklere katılma payı	1.000	-
502	20	Eski yıllar borçları	-	3.000
		<u>Y E K Ü N</u>	<u>71.974</u>	<u>721.400</u>

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 76 - Dosya No: 480 - Sıra No: 11

Kaynak: BCA, 030.01/76.480.11

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

YATIRIMLAR

701	-	Yapı onarımı	3.500	-
751	-	Tahlil ve ölçüler laboratuvarları	250	-
791	10-20	Et ve balık işleri	9.519.000	-
Y E K Ü N			9.522.750	-
UMUMİ Y E Ü N			9.594.724	721.400

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

1951 Bütçesine nazaran yukarıda müfredatı gösterilen bölümlerdeki artış ve eksilişler Bütçe gerekçesinde tafsilatlı olarak izah olunmuştur. Bu izahattan gerek aylıklı, gerek ücretli kadrolarda ihtiyaca göre tertipler alınmış olduğu anlaşılmaktadır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

201 ve 202 inci bölümlerdeki kadroların Bakanlığın iştigal mevzularına giren hizmetlerin ifasında yeterlik derecesini tetkik ederken bu hizmetlerin bilhassa Dış Ticaret ve Sanayi Umum Müdürlüğünde daha iyi görülebilmesi için "L" cetvelinden bazı kadroların serbest bırakılması lüzumu ile karşı karşıya gelinmiştir. Daha iki yerde Ticaret Ataşeliği ihdası için "L" cetvelinden iki adet 80 liralık Ticaret Ataşesi kadrosunun serbest bırakılması, Sanayi Umum Müdürlüğünde norm ve standart nizamnameleri gereğince tatbik edilmemekte olan dahili sanayimizi kalite bakımından kontrol etmek ve bilhassa gümrük muafiyetlerinin bu Bakanlığa düşen takdir işinde isabetli kararlar verebilmeyi temin edecek tetkiklere imkân vermek için münhal 60 liralık Kontrolör kadrosunun "L" cetveline alınarak bunun yerine 100 liralık İstanbul Bölge Müdürlüğü kadrosunun ve 6 tane 50 liralık Sanayi Kontrolörlüğü kadrolarının serbest bırakılması tasavvuru mevcut olduğundan, bu değişikliğin Komisyondan yapılması üzerinde durulmaya değer bir mahiyet arz etmektedir. Kadrolarda yapılacak bu değişikliklerin yalnız aylıklara aksi şöyle olacaktır:

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 76 - Dosya No: 480 - Sıra No: 11

Kaynak: BCA, 030.01/76.480.11

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü4.-YOLLUKLAR

Müfettiş , geçici görev, daimi görev yollukları ve yevmiyesi	15.000	
Dış memleketler ,geçici görev, daimi görev yollukları ve yevmiyeleri	30.000	45.000

5.-KURS GİDERLERİ

Öğrenci tahsisatı (75 namzet ayda 200 lira- dan 2 ay için $75 \times 200 \times 2 =$)	30.000	
" yollukları (75 namzet her biri 200 liradan $75 \times 200 =$)	15.000	
Öğretici tahsisatı(ve kurs müteferrik masrafları	5.000	50.000

6.-YABANCI UZMAN GİDERLERİ

2 Amerikalı uzmanın Türkiyedeki giderleri (E.C.A. tarafından tesbit edilmiştir).	40.000	40.000
--	--------	--------

UMUMİ YEKÜN.....: 700.000

Yatırımlar kısmının 791 inci bölümünde görüldüğü gibi ödenek, geçen seneye nazaran 9.519.000 lira noksanıdır.

1951 Bütçesine et ve balık tesislerinin iç finansmanı için konulmuş olan 14.119.000 lira ile 1951 yılı içinde et tesislerinin 1951 yılı programına dahil kısmı ile balık tesislerinin tamamı yapılmış olduğundan bu yıl yalnız et tesislerinin 1952 ye ait programının iç finansmanı için 4.600.000 lira tahsisat konmuş bulunmaktadır.

Gerekçede de ifade edildiği gibi bu tahsisatın 1.000.000 lirası Erzurum Et Kombinası, 1.100.000 lirası Konya Et Kombinası, 100.000 lirası Kayseri Buz Fabrikası, 484.222 lirası Haydarpaşa ve Fındıklı Soğuk Hava Depolarına, 115.780 lirası Kombinalarda veya Soğuk Hava Depolarında kullanılacak nakil vasıtaları masraflarına, 800.000 lirası Et Kombinaları için yeniden sipariş verilmesine lazım görülen malzemeye sarf olunacaktır.

./.

bugün memleketin ekonomik çehresinin hissedilir derecede iyiye doğru değiştiğini tesbit etmeyi ileride alınması gereken tedbirleri düşün-
düreceği için lüzumlu buluyorum:

İSTİHSAL : (1000 Ton hesabına)

a) Bazı Toprak Mehsulleri:

	1934 - 38	1949	1950	1951
	Vasat is-i			
buğday	3.422	2.516	3.872	5.600
Arpa	1.931	1.246	2.047	2.700
Tütün	72	90	85	88
Pamuk	55	104	122	160
Pancar	394	817	855	1.300

b) Bazı Madenler :

	1951			
	(on ay)			
Krom	167	334	346	379
Manganez	3	21	24	31
Antimon	0.6	0.5	1.5	1.4
Taşkömürü	1.601	2.629	2.804	2.386
Kükürt	2.5	5	4.5	7.5
Bakar	6	10	13	10

(a - Toprak Mehsulleri arasında yer alan hubu-
bat ve pamuk maddeleri bilhassa son yılda memleketin kal-
kınma hareketini sarıh bir surette belirtmektedir. Bu ara-
da Toprak Mehsulleri Ofisinin bu yıl takriben 7-800 bin
tonluk bir ihracat programı hazırladığı ve daha şimdiden
350 bin tonluk hububatı satmış ve ceste ceste teslim et-
mekte bulunmuş olduğuna işaret etmek ve yalnız bu yüzden
memlekete 200 milyon lira üzerinde bir gelir sağlanabile-
ceğine temas cylemekte fayda görülmüştür.

b - Maden istihsal kısmında 1951 yılı için
verilen rakamlar , yalnız 10 aya aittir. Böyle olduğu
halde dahi bilhassa hususi Sektör'ün alakalandığı krom,
manganez , antimon gibi madenlerdeki seri kalkınmayı
belirtmek lâzımdır)

./.

DIŞ TİCARİT VAZİYETİ

a) İHRACAT :	1934 - 38 Vasatısı	1949	1950	1951 (on ay)
1000 Ton	1.461	997	985	1.178
1000 Lira	117.735	693.910	737.587	656.219
b) İTHALAT :				
1000 Ton	600	1.221	1.488	1.276
1000 Lira	106.484	812.616	799.859	878.149

Yukarıda verdiğim rakamlar dünden bugüne ekonomimizde büriz bir inkişafı tesbit etmektedir. Bu inkişafı temin eden tedbirleri şu şekilde hülâsa etmek mümkündür.

1- Müstahsilin malını tam değeri ile satmasını mümkün kılan tedbirler. (Bu meyanda bilhassa müstahsilin elinden çıkmadan mahsullerini inkaymetlendirilmesine müteallik politika)

2- Geniş ve anlayışlı bir kredi politikası,

3- Umumiyetle istihsal şubelerinin cihazlandırılması ve istihsale maruf emme hizmetlerinde yeni zihniyetle tatbikata geçilmiş olması ,

4- İstihsal ve ticareti tahdit eden kayıtların kaldırılarak bunların yerine iktisadi kanunların serbestçe işlenmesini temin eden bir politikanın müstakr olarak tatbikata konması,

5- Ticaret Sektörün'e temin olunan istikrar ve emniyet. (Bu meyanda dış ticaret rejiminin objektif esaslara göre tesbit ve

/.

Sene	Vatandaşların ellerinde bulunan radyo alıcısı
1950	320853
1951	477726
1952	567093
1953 ... (Şubat)	662207

Bu ilgiden kuvvet alan iktidar, bir taraftan radyolarımızın günlük faaliyet müddetlerini Ankara radyosunda bir saat bir çeyrek, İstanbul radyosunda bir saat, resmi tatil günlerinde ise daha fazla arttırmış; Türk musikisi neşriyatı nisbetleri önemli surette yükseltilmiş (yüzde 55), vatandaşların haklı isteklerini göz önünde tutarak Diyanet İşleri Riyasetince ilmi ve ciddi esaslara göre hazırlanan dini ve ahlâki konuşmalar, Kur'an tilâveti, Mevlid nakilleri gibi yayınlar ihdas etmiş; diğer taraftan da ihtiyacı karşılamak üzere memleketimizde yeni radyo verici istasyonlarının kurulmasını derpiş eden bir kanunu Büyük Millet Meclisine sevk etmiştir.

3 sene içinde yurt içinde ve dışında tevzi edilen muhtelif neşriyat 118.116 yı bulmuştur.

Sinema servisi yurdumuzun tarihi ve tabii zenginlik ve güzelliklerini ve yurdumuzda cereyan eden umumi ilgilendirci mahiyetteki hâdiseleri filmle tesbit etmiye çalışmaktadır.

Türkiye; tarihi, tabii güzellikleri, sanat ve medeniyet şaheserleri, kaplıca ve içme kaynakları ile eşsiz bir turizm diyarıdır. Bu kıymetleri halkımızın istifadesine geniş ölçüde arz etmek, yabancıların da yurdumuzu yakından görüp tanımalarına imkân vermek için, geniş ölçüde

hazırlığa ihtiyaç vardır. Bu hazırlık çalışmaları üç mihver etrafında toplanmıştır.

Kültürümüzün hususi bir önemdeki şubesi olan Diyanet İşleri meseleleri üzerinde de şu esaslara varılmıştır:

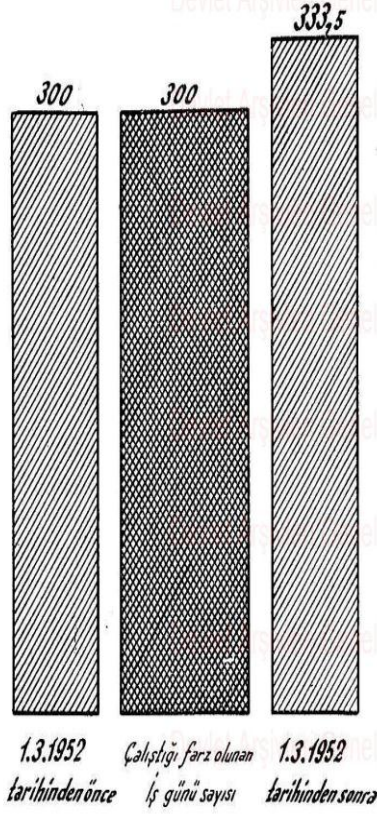
İlk okulu bitirmiş veya ilk okul çağını geçmiş olanlar için ötedenberi devam edegelen Kur'an öğretim kurslarının çalışmaları son üç yılda çok verimli olmuştur. Bugün hayrat hademelîği vazifesini deruhte edenlerin mühim bir kısmı bu kurslardan yetişmiştir. Hayrat hademesinin bilgilerini ve kültürlerini genişletmek maksadıyla geçen yıl 47 vilâyette açılan iki aylık kurslar umulann üstünde müsbet neticeler vermiştir. Bu kurslara iştirâk ettirilen 1288 hayrat hademesinden 1231 i imfihanda kazanarak vesika almıştır.

Hem kemmiyet, hem de keyfiyet bakımlarından yeterli kadar din adamlarının bulunmaması sebebiyle halkımızın vaiz ve irşada olan ihtiyacını karşılamak, arzularını geniş mikyasta tatmin edebilmek maksadıyla İslâm dininin ahlâki, içtimai ve sosyal mevzuları üzerine hazırlanan risalelerin haftada bir defa radyoda okunmasına başlanması çok faydalı olmuş, halkımız bu yolda büyük memnurluk göstermiştir.

Mevcut gezici vaizlerin kendilerine ayrıca tahsis edilen bölgelerde yapmakta oldukları vaizler, halkımızın âzami derecede istifadesini ve hoşnudluğunu mucip olmuştur.

İşçilerin yıllık kazançları

▨ Yevmiye olarak aldığı ücret miktarı.

layık buldukları sosyal himayeye bu kanunla kavuşturulmuşlardır. Kanun, bu zümrenin olduğu kadar, çalıştıkları müesseselerin de menfaatlerine uygun bir mahiyet taşımaktadır.

f) Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Hakkında Kanun. (Numarası: 6032, yürürlük tarihi: 3/3/1953).

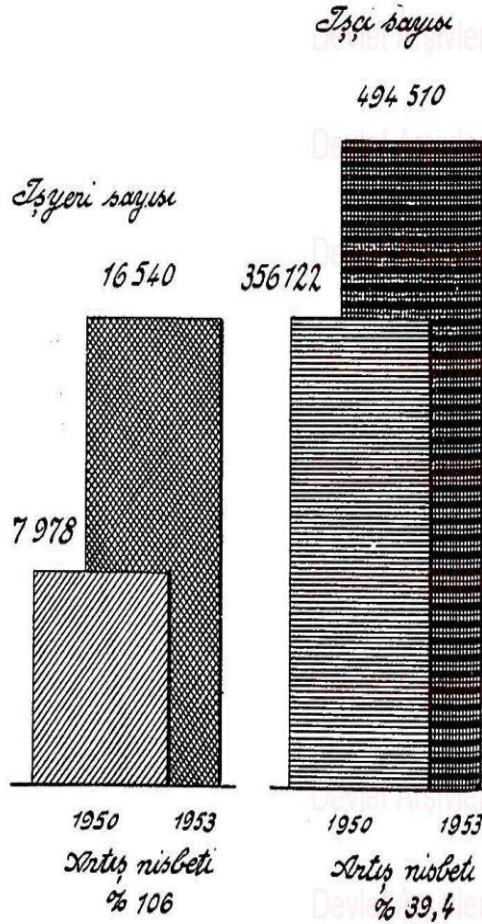
Bu kanun, servis (Hizmet) karşılığı olarak otel, lokanta ve emsali işyerlerinde müşterilerden alınan yüzde onların işçiler arasında bölüşülmesini temin ve bunun şeklini tesbit etmekte bu konudaki ihtiyacı karşılamış bulunmaktadır.

g) Çalışma Vekâletinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 4841 sayılı kanuna ek kanun. (Numarası: 6050, yürürlük tarihi: 28/2/1953).

Gerek memlekette iş hacminin son yıllarda gelişmesinden dolayı İş Kanunu şümülüne giren işyeri sayısının artışı, gerek İş Kanunu hükümlerinin, ağır mahiyetli iş kollarında, 4 - 9 işçi çalıştıran işyerlerine de bazı kayıtlarla teşmili; gerekse yeni sosyal kanunların tedvini sebepleriyle, İş Kanunu gereğince murakabesi icabeden iş sahası son üç yılda yüzde 50 nisbeti civarında genişlemiştir. Bu itibarla, esasen ötedenberi mevcut işyerlerinin gereği gibi teftiş ve murakabesine yetmiyen iş müfettişleriyle bazı memuriyetlere ait kadroların da genişletilmesine lüzum hasıl olmuştur.

Bu kanunla, Çalışma Vekâletine yeniden 50 iş müfettişi ile lüzumu kadar memur alınarak iş hayatını ve işçi işveren münasebetlerini icabı veçhile düzenleme ve murakabe imkânı elde edilmiştir.

İş kanununa şümulündeki işyeri ve işçi mevcudu

ç — Hasta Sigortalılara Ödenecek Yol Paraları ile Zarfuri İkamet Masrafları Hakkında Talimatname. (Yürürlüğü: 1/3/1951).

5502 Sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanununun 8. maddesinin D fıkrası gereğince verilmesi lâzım gelen masraf ödeneklerini tesbit etmiş bulunan bu Talimatname tatbikatı düzenlemiştir.

d — Sigortalılarla Bunlara Refakat Edene Kimselere Yol Masraflarının Ne Şekilde Verileceği Hakkında Talimatname. (Yürürlüğü: 8/5/1951).

Bu talimatname ile, yalnız olarak tedavi mahalline gidecek hasta veya kazaya uğramış sigortalı işçilerle onların beraberinde bulunacak kimselere — 4772 sayılı kanun 5564 sayılı kanunla değişen hükmüne göre — ödenecek yol masraflarının ne şekilde verileceği tesbit olunmuştur.

e — İş ve İşçi Bulma Kurumu Memur ve Hizmetlileri Talimatnamesi. (Yürürlüğü: 1/2/1952).

İhtiva ettiği esaslar adından da anlaşılın bu talimatname ile memurların durumları tanzim olunmuştur.

B — Hazırlanmakta bulunan mevzuat:

1) Yeni kanun tasarıları:

Deniz İş Kanunu Tasarısı.

Deniz işçileriyle işverenleri arasındaki iş münasebetlerinin düzenlenmesi maksadiyle hazırlanmış; ilgili Vekâletlerin ve teşekküllerin mütalâaları alınmıştır. B. M. M. ne sunulmak üzere.

2 — Mevcut kanunların tâdiline ait tasarılar:

İş hayatının ve sosyal güvenliğin gereği gibi düzenlen-

ra ilâveten (12) Ajanlık ve büro açılmış; bir şube takviye olunmuştur. Bu arada eski «Mutemetlik» ve «Kol» lar da «Büro» adını almıştır.

İş ve İşçi Bulma Kurumunun teşkilâtı yurdun çeşitli bölgelerine yayıldıkça ve plâsman işinde takip olunan yeni metodlar üzerindeki ciddi, devamlı çalışmalar geliştikçe işe yerleştirilen işçi sayısında ve bilhassa bunun nisbetinde artış kaydedilmiştir. Aşağıdaki grafik bu hususu canlı şekilde göstermektedir:

Bu grafiklerde görüldüğü veçhile, iş istemek üzere Kuruma başvurular sayısının da, işe yerleştirilenler gibi, artış kaydedişi İş ve İşçi Bulma Kurumu hakkındaki itimadın gün geçtikçe arttığını belirtmektedir.

Kalifiye (Eli işine yatkın) işçi yetiştirilmesi konusunda Kurum, Avrupa İktisadi İşbirliği teknik yardımından faydalanmak suretiyle celbedilen Amerikalı mütehasssın çalışmalarıyla bir mesleğe yöneltme servisi kurulmuştur. Bu servis test usulüyle, hangi işçinin hangi iş kolunda daha verimli çalışabileceğini de tesbit etmektedir. İlk olarak 1951 yılında Ankara'da açılmış bulunan bu servis 1952 yılında İstanbul ve İzmir'e de teşmil olunmuştur. Bu servise müracaat ederek istidatlarını tesbit ettirmiş bulunanların sayısı 1951 de 742; 1952 de 1.525 dir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu, henüz mütevazî ölçüde olmakla beraber, kendi teşkilâtı tarafından idare edilen bazı kurslar da açarak memleketin çeşitli bölgelerindeki ihtiyaçları karşılamaya çalışmaktadır. 1951 den bu yana açılmış bulunan kurslara ait bilgi aşağıdadır:

Garsonluk Kursu (İstanbul: 1951 - 1952)

İştirâk eden: 50. Bitiren: 31

Ev Hizmetlileri Kursu (Ankara: 1952)

İştirâk eden: 53. Bitiren: 48.

Aşçılık Kursu (Ankara: 1953)

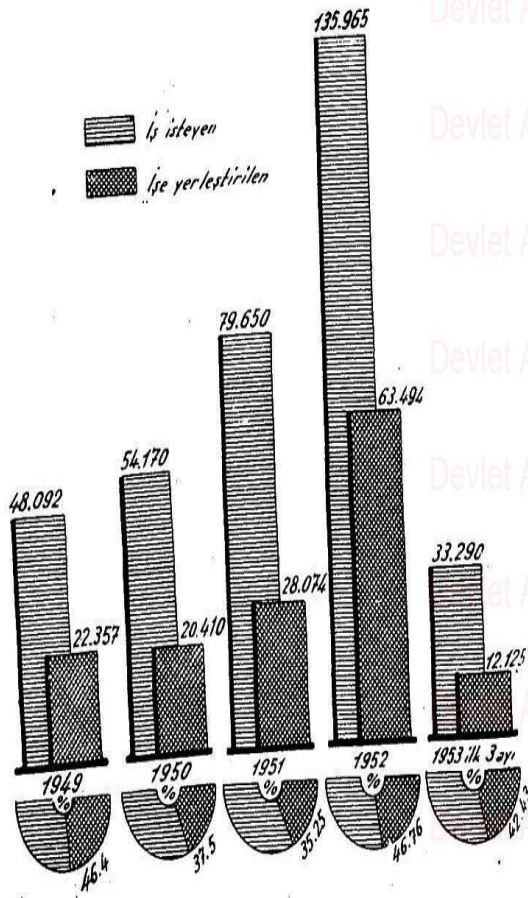
İştirâk eden: 25. Bitiren: (Hâlen devam ediyor).

Muhtelif muntakalardan, iş aramak üzere — bilhassa ziraat mevsimlerinde — başka bölgelere giderek çalışan ve mevsim sonunda memleketlerine dönen işçi kitlelerinin gerek güzergâhlarında, gerekse çalışacakları iş bölgelerinin piyasa merkezleri olan şehirlerde işçi barındırma yurtları kurulmuştur. Böylece — birbiri peşine, mevsimlik iş sahalarna akıp giden veya sanayi merkezlerine sığınan ve buralardan avdet eden — bu kitlelerin açıkta konaklamak veya han, kahve köşelerinde kötü şartlar altında barınmaya çalışmak mecburiyetinden önemli bir nisbette kurtarılmaları imkânı sağlandığı gibi şehirlerin sağlık ve âsaiyet durumlarının korunması da temin edilmiştir. Etüv dahil olmak üzere her türlü temizliğe ve insanî şartlarla içlerinde barındırılmaya tâbi tutulan bu kabil işçilerin ihtiyaçları tamamiyle karşılanıncaya kadar bu barındırma yurtlarının sayısı arttırılacaktır. Bu yurtlarda evvelce işçilerden alınmakta olan (25) er kuruşluk yatak ücreti de 1951 yılında kaldırılmıştır.

Hizmete açılış tarihlerine göre bu barındırma yurtları şunlardır:

Yeri	Yatak sayısı	Açılış tarihi
İstanbul	30	1947
Şeyhan	64	1948
Samsun	60	1949
Eskişehir	100	11/10/1952
Diyarbakır	80	8/12/1952
Denizli	300	1/ 1/1953

*İş ve İşçi bulma hizmeti
gelişme halindedir*

Biri İstanbul'da, (150) yataklı; diğeri Manisa'da, (500) Tarım işçisi barındırma elverişli iki yurt yapılmakta olup bunlar 1953 sonuna kadar hizmete açılacaktır. Seyhan Barındırma Yurdu, (31) yatak ilâvesiyle, (95) yatağa çıkarılmıştır.

Son üç yılda bu yurtlardan faydalanan işçi sayısı ile bunların yurtlarda barındıkları gece miktarını gösteren rakamlar aşağıdadır:

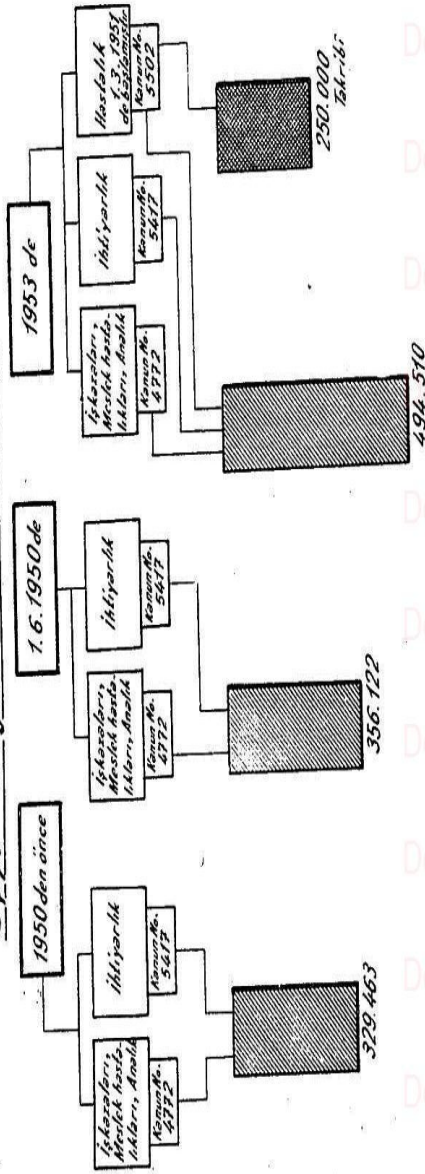
1950		1951	
Yatan işçi Miktarı	Yatılan gece Sayısı	Yatan işçi Miktarı	Yatılan gece Sayısı
3750	11129	5588	30594
1952		1953 (İlk 3 ayda)	
Yatan işçi Miktarı	Yatılan gece Sayısı	Yatan işçi Miktarı	Yatılan gece Sayısı
3116	19490	2936	14363

C — İşçi Sigortaları Kurumu ve faaliyetleri:

Meslek hayatlarında mârüz buldukları çeşitli risklere (Tehlikelere) karşı işçileri ve dolayısıyla onların aile fertlerini çeşitli sosyal sigorta kollarının himayesine ulaştırmak maksadıyla kurulan ve Çalışma Vekâletine bağlı bulunan bu Kurum, son üç yıl içinde — gerek idare mekanizmasının işletilmesi, gerek tatbikiyle mükellef bulunduğu mevzuat bakımlarından — esassız düzene tâbi tutulmuştur.

III İşaretli bölümde de görülmüş olacağı veçhile, bu Kurumun idare etmekte bulunduğu İşçi Sigorta kolları-

İşçi Sigortası Golleri

Sigortalıların, Faydalanmayan aktif ve pasif velayetleri, illimdeki, çocukları.

Faydalanmayan işçi ve Hirmellilik

mek üzere bir taraftan İşçi Sigortaları Kurumunun yeni sağlık tesisleri vücuda getirmesine çalışılırken diğer taraftan da bazı mahallî hastahanelerle anlaşmalara girişilerek Hastalık Sigortası kolunun daha beş vilâyetimiz çevresinde tatbiki imkânı sağlanmıştır. Tatbikata geçiş sırasıyla bu vilâyetler şunlardır:

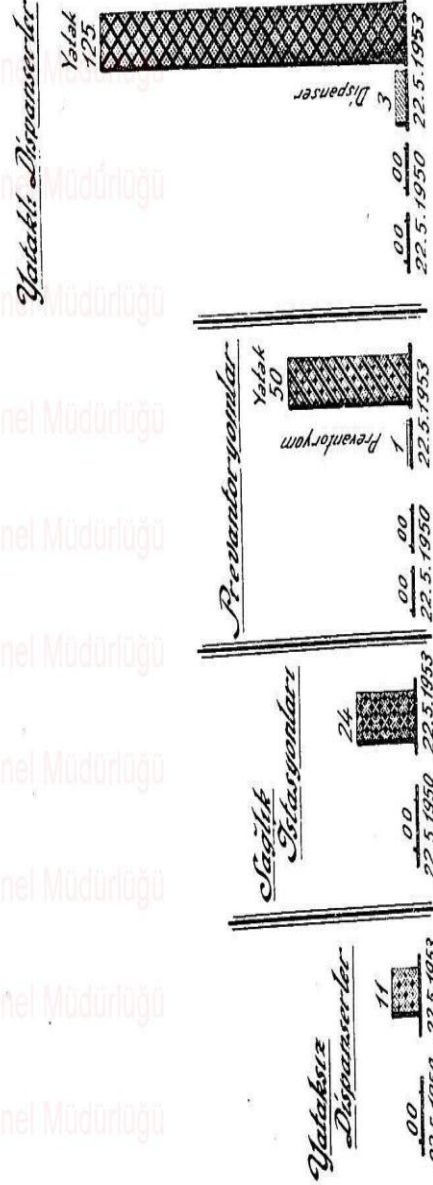
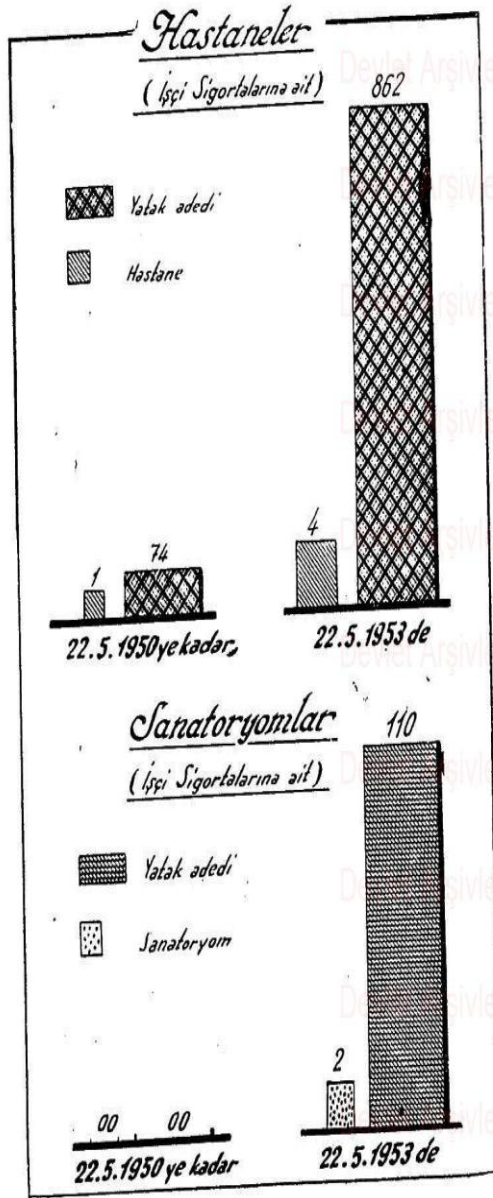
- İzmir — 1/ 9/1952 de,
- Manisa)
- Balıkesir) 1/10/1952 de,
- Çanakkale)
- Bursa — 1/11/1952 de,

Bu alandaki hamlelerin devamını ve daha çok genişlik ve sür'at kazanmasını sağlayacak çalışmalar ilerlemekte olup bilhassa sanayi merkezlerini, dolayısıyla işçi kitlelerini ihtiva eden diğer memleket bölgeleri de Hastalık Sigortasının tatbik ve şümül sahasına alınacaktır. Bu meyanda Ankara ve Seyhan illerinde 1953 yılı içinde bu Sigortanın tatbikatına başlanılmış olacaktır.

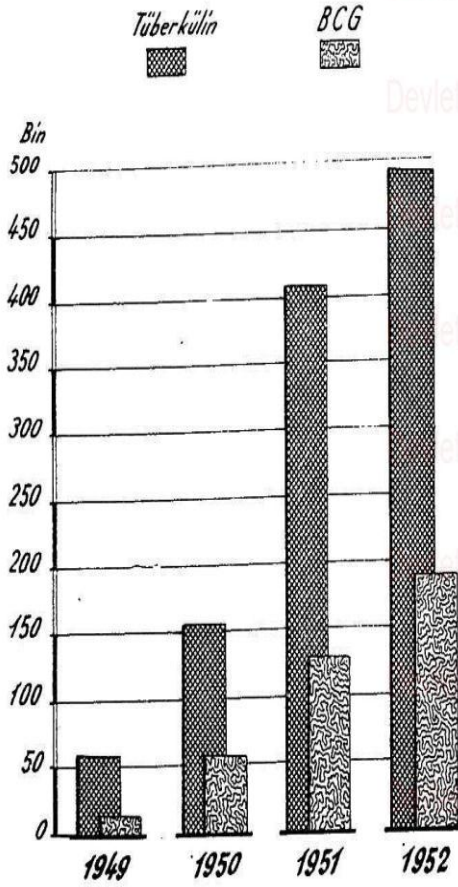
Hastalık Sigortasının tatbikiyle ilgili olmak üzere Kurum tarafından sağlık tesislerinin artırılmasına büyük bir gayretle çalışılmaktadır. 22/Mayıs/1950 tarihinde, Teşvikiye semtindeki, 74 yataklı İstanbul İşçi Hastahanesinden başka sağlık tesisi mevcut olmayan İşçi Sigortaları Kurumunca o tarihten bu yana vücuda getirilmiş bulunan bu tesislerin mevcudiyetle durumları aşağıda belirtilmiştir.

HASTAHANELER

74 yataklı İstanbul (Teşvikiye) işçi hastahanesinin yatak mevcudu (260) a çıkarılmıştır.

Tüberkülin ve BCG tatbikatı

vaşı Olgunlaşma ve Gösteri Merkezi» kurulmuştur. Bugüne kadar 140 hekim (mütehassıs ve pratisyen) kurs görmüş bulunmaktadır. 1952 yılının son kursuna iki Yunanlı tabip de iştirâk etmiştir.

5 — Ana ve Çocuk sağlığı:

1950 yılına kadar ana ve çocuk sağlığını koruma gayesiyle muhtelif vilâyetlerde 16 doğum ve çocuk bakım evi tesis edilmiştir, 1950 den sonra doğum ve çocuk bakım evleri sayısı 19 a, çıkarılmıştır. Ayrıca 1952 de Vekâlet bünyesinde Sağlık İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı bir «Ana ve Çocuk Sağlığı Şubesi» ihdas edilmiştir.

Son üç sene zarfında nüfus siyasetimizin ana ve çocuk sağlığı ile yakın ilgisini göz önünde tutarak bu dâva esaslı bir şekilde ele alınmıştır. Bu maksatla Dünya Sağlık Teşkilâtı ve UNICEF (Dünya Çocuklarına Yardım Fonu) ile sıkı bir işbirliği yapılmaktadır.

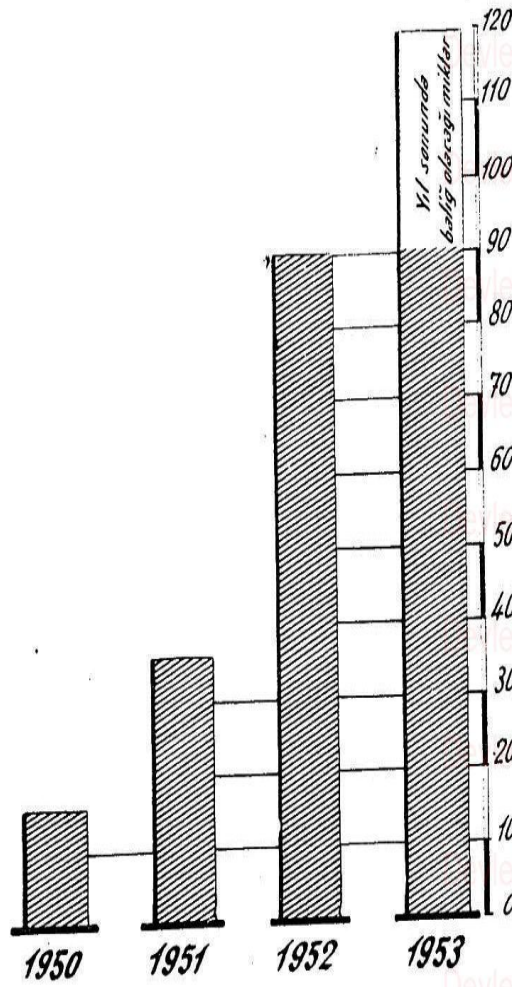
Dünya Sağlık Teşkilâtı ile yapılan bir anlaşma neticesinde Ankara'da bir Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi kurulmak üzere. Bu merkezin inşası ve genel giderleri için bütçeye lüzumlu ödenekler konmuştur. Bu merkez için lüzumlu malzemeyi OMS (Dünya Sağlık Teşkilâtı) göndermektedir. Ayrıca faaliyete geçildiği zaman ilk sene için mütehassıs, personeli de OMS temin edecektir.

6 — Milletlerarası İşler:

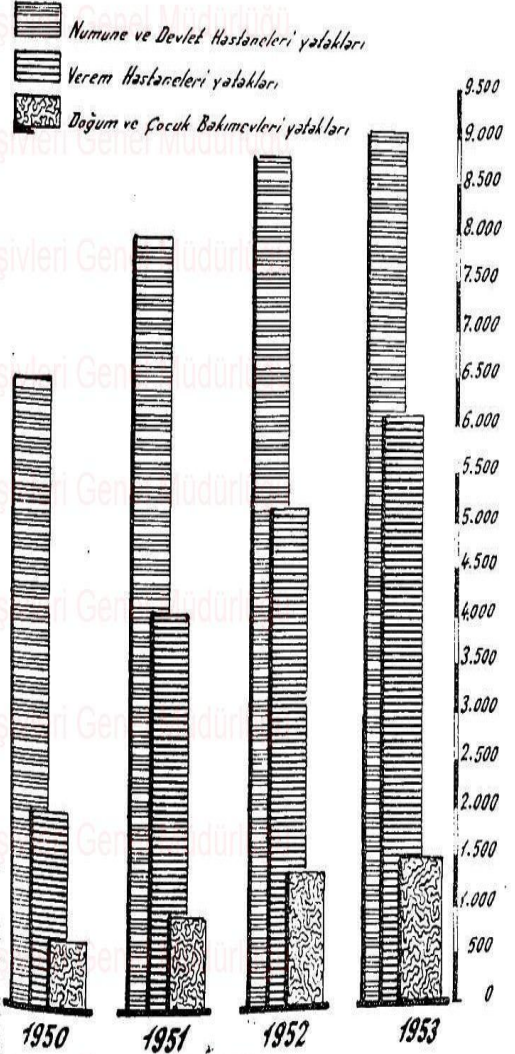
Dünya Sağlık Teşkilâtı faaliyetlerine geniş ölçüde iştirâk edilmekte ve bu teşkilâtın mühim faydalar temin edilmektedir. Son üç yıl içerisinde yapılan faaliyetler şöyle hülâsa edilebilir:

1 — Bütün teçhizat ve tesisatıyla mütehassıs personeli Dünya Sağlık Teşkilâtı tarafından temin edilip İstanbul'da 15/5/1950 de açılmış bulunan Verem Mücadelesi Gö-

Sağlık merkezleri sayısı

Verem hastaneleri ile Devlet hastaneleri Doğum ve Çocuk Bakımevlerinin yatak sayıları

tarihine kadar göçmenlere 27.226 evin tapusu teslim edilmiştir.

Diğer taraftan 16.976 çiftçi göçmen ailesine 858.559 dönüm arazi tahsis ve temlik edilmiş, 1788 sanatkâr göçmen ailesine 840.950 lira değerinde döner sermaye verilmiştir.

Arazi tevziinde en çok Devlet topraklarından verilmesi ve halkın tazvik edilmemesi esası takip olunmuştur.

Çiftçi göçmenlere tahsis edilen ekim arazisi üzerinde işletmeler kurulmasını temin etmek ve bunları düzenli bir şekilde işletmek, istihsal alât ve vasıtalarıyla teçhiz etmek maksadıyla T. C. Ziraat Bankasınca 20.601.172 lira tutarında donatım - işletme kredisi açılmıştır. Bu donatım kredisiyle 130 traktör, 7.064 baş at, 9.612 araba, 8.039 baş iş ve irad hayvanı, 11.014 pulluk ve 16.780 diğer ziraat âlet ve edevatı satın alınarak göçmenlere verilmiştir.

Göçmenlerin bu vasıtalarla sürecekleri araziye ekilmek üzere Ziraat Bankasından 7.924.561 kilo tohumluk temin olunmuştur.

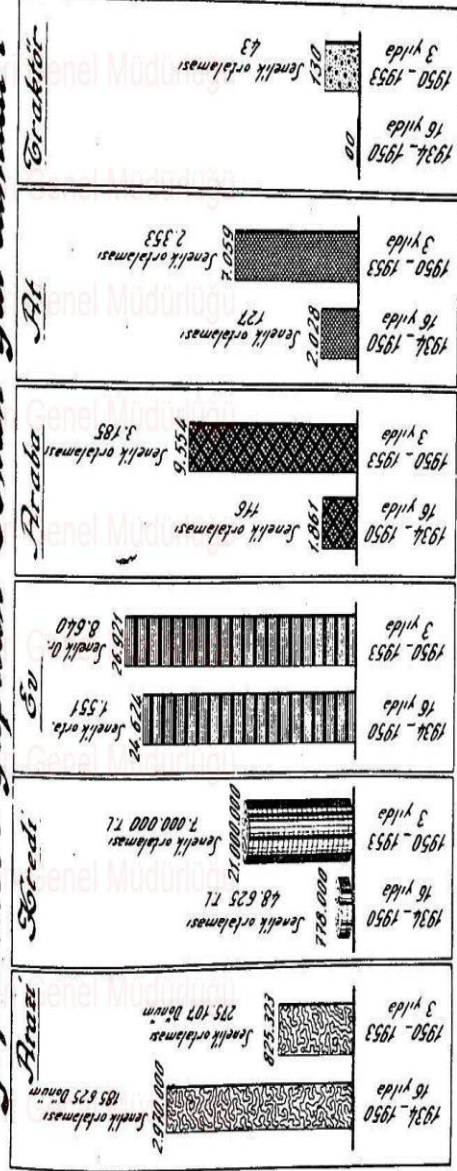
TOPRAK VE İSKÂN İŞLERİ

Türkiye'de toprak reformu ve çiftçiyi topraklandırma bakımından yapılan işler

Çiftçiyi topraklandırma faaliyetlerinin esas gayesi çiftçiliği meslek ittihaz etmiş olan kimselerin aileleriyle birlikte geçimlerini sağlayacak ve emeklerini değerlendirecek toprağa sahip kılınmasıdır. Bu gayeye; tarihten devralınan toprak rejiminin yeni baştan nizamlanması, köylünün mülk sahibi edilmesi suretiyle cemiyet içinde muvazene tesisi ve yurt topraklarının sürekli ve düzenli şe-

— 126 —

Göçmenlere Yapılan İskân Yardımları

Ankara Tıp Fakültesi

CUMHURBAŞKANLIĞI CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No : 3/1-20
Desimal No :
Dosya No :
Fihrist No :	188-1

Memleketteki ilim geriliği ve noksanlığının telâfi ve tedavisini bir inkilâp prensibi olarak ele almış olan Cumhuriyet Türkiye'si, muasır medeniyetin ihtiyaç ve icaplarını ve her bakımdan geri kalmış halkımızın kültürel kalkınmasını, memleketin bir köşesinde mevcut tek üniversite ile karşılamak kabil olmadığını bir realite olarak kabul ettiği içindir ki hemen kurtuluşu müteakip ilk merhale olarak, Ankarada ikinci bir Üniversitenin temelini atmış ve bunun bugüne kadar elde edilebilmiş bütün imkânlardan faydalanılarak tam teşekküllü bir bünye sahibi olmasına çalışmıştır.

Ankara Tıp Fakültemizde, hem bu zarurettten mülhem olarak ve hem de memleketin diğer memleketlerle kabili kıyas olmayacak derecede kıt olan hekim adedini çoğaltmak gibi, bütün memleketin bir an evvel tahakkuk etmesini beklediği bir gayeyi temin için 1945 de kurulmuş bulunmaktadır.

Üniversiteler ve onların fakülteleri bir memleketin bütün varlığının dayandığı en yüksek ilim müesseseleri olarak kurulduklarından, medeni olan her memleket, halkının kültür seviyesini yükseltmek ve yurdun bütün çalışma sahasına yalnız ilmi esasları hakim kılmak için bu müesseseleri arttırmak ve bunların çalışma imkânlarını çoğaltmak ve dolayısıyla yetiştirecekleri elemanların kalite üstünlüklerini sağlamak gayesini daima hedef tuttuklarından, bu memleketlerin büyük şehirlerinin hemen her birinde birer üniversite kurulup yaşamakta olduklarını görmekteyiz. Bir misal olarak; en yakın Şark komşumuz İran'da, bugün dört üniversite ve kuruldukları şehirler arasında ancak 20 ilâ 40 dakika mesafe bulunan küçük İsviçre'de de altı üniversite mevcuttur.

Dünya medeni memleketlerinin mevcudiyetleriyle iftihar ettiği bu üniversiteler ve bunların çeşitli fakülteleri, tesir sahaları bütün memlekete şamil ve gayeleri de memleketin büyük kültür davası olan müesseseler olduğundan hiçbir memlekette ne yalnız bir bakanlığın memur ihtiyacını karşılamak için kurulmuşlar ve ne de bir bakanlığın bu müesseselerden yetiştirecek elemanlara, günlük kadro ölçülerine dayanılarak ihtiyaç bulunmadığı iddiasıyla lâğvedilmişlerdir.

./.

Ankara Tıp Fakültesinin Mevcut Servislerinin

Halen Bulunduğu Müesseseler

1- Gülhane Hastanesinde bulunan servisler:

A) Gülhane ile karışık olarak çalışan servisler:

I.Dahiliye
II.Dahiliye
Dahiliye Polikliniği
I.Hariciye
Bevliye
Nisaiye
Göz
Cildiye
İntaniye
Psikiatri
Fizik Tedavi
Röntgen
Patolojik Anatomi
Hijyen
Materia Medika

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer No :	3/1-20
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	188-6

Yekûn----- 15

B) Yalnız Tıp Fakültesine ait olan servisler:

Ortopedi
Fizyopatoloji
Anatomi
Adli Tıp
Fizyoloji

Yekûn----- 5

II- Hıfzısıhha Okulunda bulunan servisler :

20

İdare
Biyokimya
Tıp Tarihi
Histoloji
Mikrobiyoloji
Farmakoloji(Refik Saydam Enstitüsünde)

Yekûn----- 6

III- Nümune Hastanesinde bulunan servisler :

Asabiye
Kulak
Çocuk
II.Hariciye

Yekûn----- 4

IV- Yüksek Ziraat Enstitüsünde bulunan servisler:

Parazitoloji

Yekûn----- 1

S E R V İ S L E R G E N E L Y E K Ū N U ----- 31

Fakültenin Faaliyeti için Kuruluşundan 1950 yılı sonuna kadar sarf
olunan tahsisatı gösterir Liste

CUMHURBAŞKANLIĞI
CEMAL BAYAR ARŞİVİ
Yr. No: 3/1-20
Değer: _____
Doğru No: _____
Fihrist No: 188-7

Senesi	Öğretim malzemesi ve tedavi giderleri için verilen		Diğer her çeşit gi- derler için verilen	maaş ve ücret kar- şılığı olarak verilen	Toplam
	Lira	Kr.			
1945	200.000	-	88.952	19.663	308.635
1946	350.000	-	153.047	264.025	767.072
1947	376.250	-	250.860	1.178.280	1.805.410
1948	411.250	-	741.796	1.167.127	2.320.173
1949	260.260	-	559.032	1.495.904	2.315.196
1950	225.260	-	345.482	1.563.993	2.134.735
Toplam	1.823.020		2.139.189	5.689.012	9.651.221

Kaynak: CBA, 3/1-20.188-7

10
TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL KÂTIPLIĞI

Ankara, 10 Mart 1951

Sayı: 3 - 3383
Eki: 1

Sayın Halil Özyörtük
İçişleri Bakanı

CUMHURBAŞKANLIĞI CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No: 3/2-18
Desimal No:	
Dosya No:	
Fihrist No:	611-1

Ziraat Fakültesi karşısında baraj yolu kenarında Aydınlık Evler Yapı Kooperatifince inşa edilen 75 modern eve belediyece su verilmediği gibi umumî çeşme dahi yapılmaması, sokakların tanzim edilmemesi ve lâmba konulmaması yüzünden uzun zamandan beri sahipleri tarafından işgal ve istifade edilemiyerek çeşitli zararlara uğradıklarından bahisle bu zarurî ve medenî ihtiyaçların bir an evvel sağlanması dileğine dair adı geçen ev sahiplerinden altı imza ile verilen dilekçe ilişik olarak sunulmuştur. Yapılacak işlem neticesinden malûmat verilmesine müsaadelerini saygılarımla rica ederim.

Genel Kâtip

7 /5/95I

T. C.

Özü : _____

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Modern evler sakinlerinin
şikâyeti hakkında.

M.İ. _____ G. M.

CUMHURBAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ

_____ Ş. M.

Yer No : 3/2-18

Sayı : _____

Desimal No : _____

62I-309-126

Dosya No : _____

Fihrist No : 611

8950

Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtipliğine

10/3/95I tarih ve 3/3383 sayılı yazıları karşılığdır:

Hanelerine su verilmediği gibi umumî bir çeşmenin de yaptırılmadığından müşteki, Aydınlık Evler Yapı Kooperatifi tarafından Ziraat Fakültesinin karşısında inşa edilen modern evler sakinlerinin dilekçesi üzerine gereken inceleme yapılmış ve müstekilerin sakin buldukları modern evlerin acil olan su ihtiyacını temin için hazırlanmakta olan esas proje prensipleri dahilinde mevcut şehir tesisatından istifade edilerek gereken suyun kısa bir zamanda verilmesi hususunda faaliyete geçildiği ve Aydınlık Evler Kooperatifi İdare Kurulunun da haberdar olduğu sonucuna varılmıştır.

Keyfiyeti saygılarımla arz ederim.

1.8

3/7086

İçişleri Bakanı 1.

1. Sakinler

*dosyası
ekt. dir.*

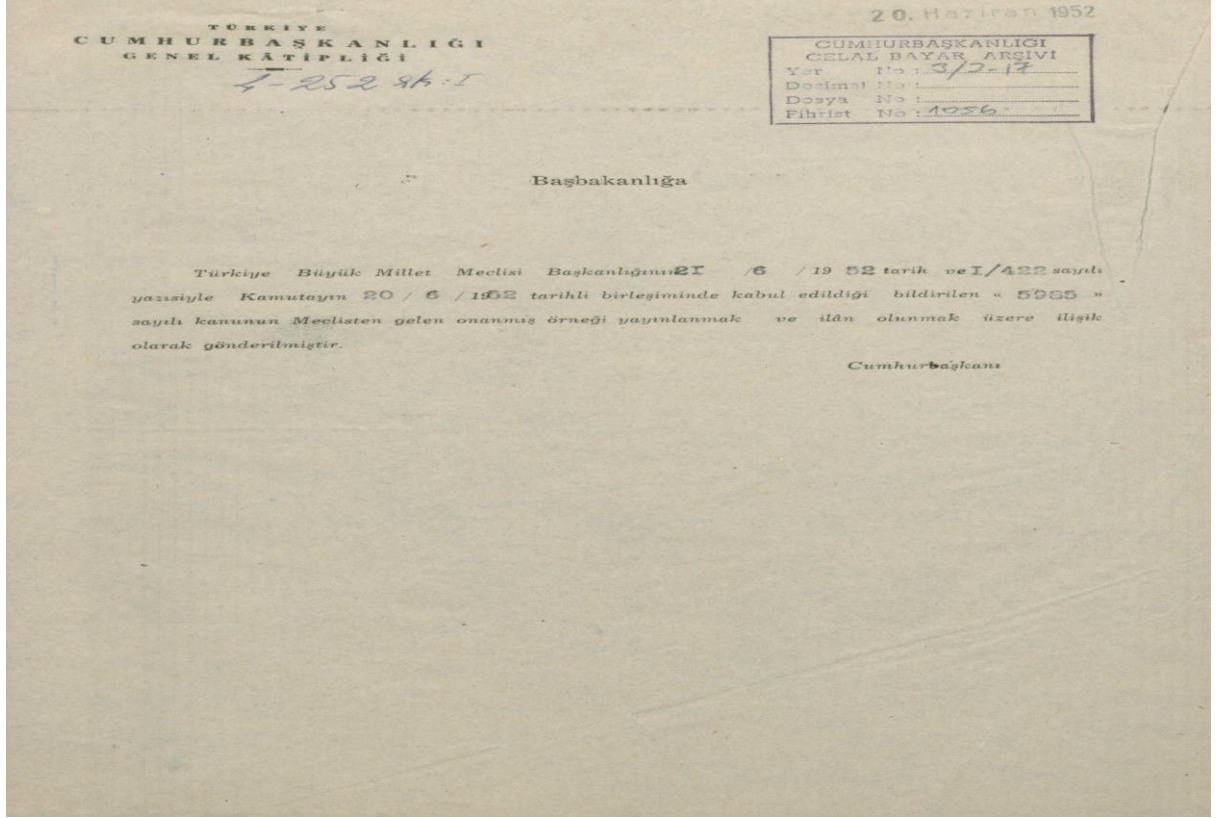
*cevap
verdim*

*Kayıta müracaat
çalışan adreleri
Var mı?*

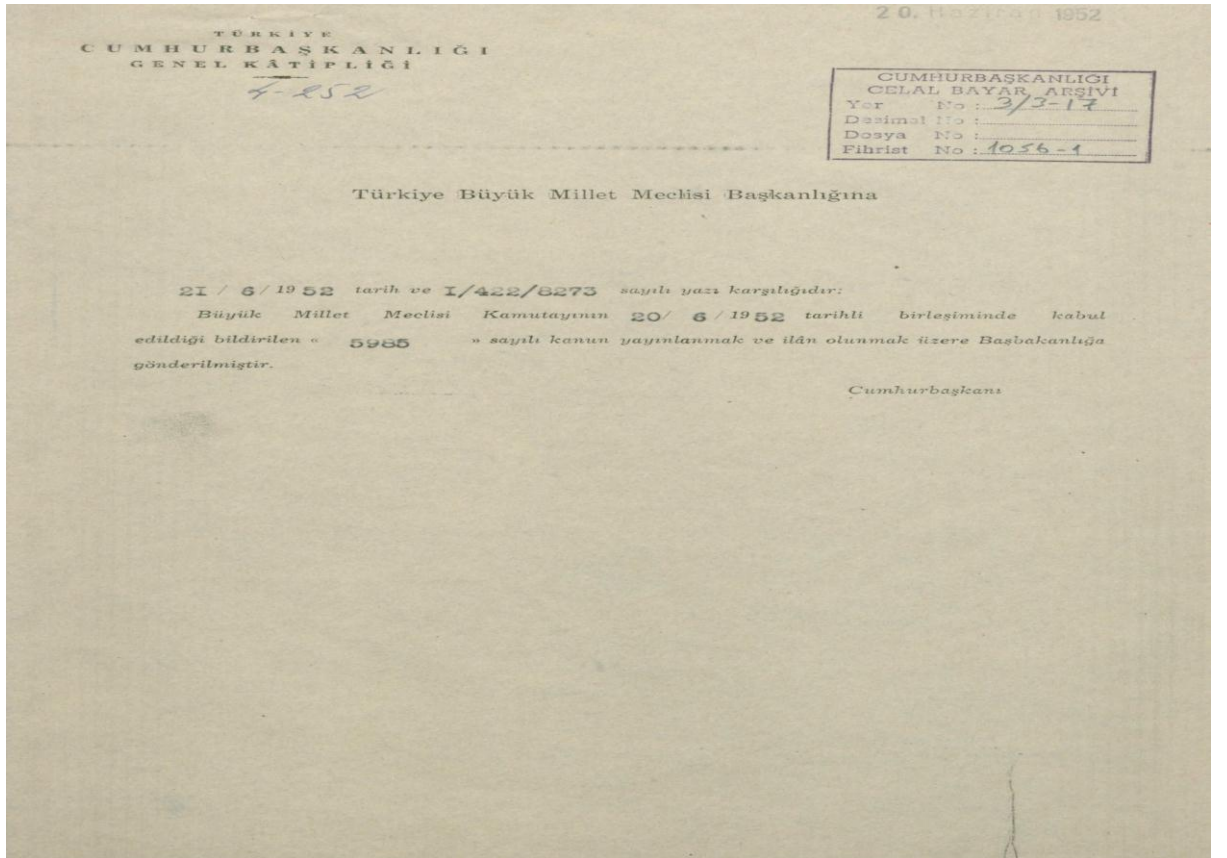
M.4

Karşılık yazılacak yazıya, Karşılık olduğu yazının gün ve sayısı ile hangi daire ve şubeden yazıldığı konulması rica olunur.

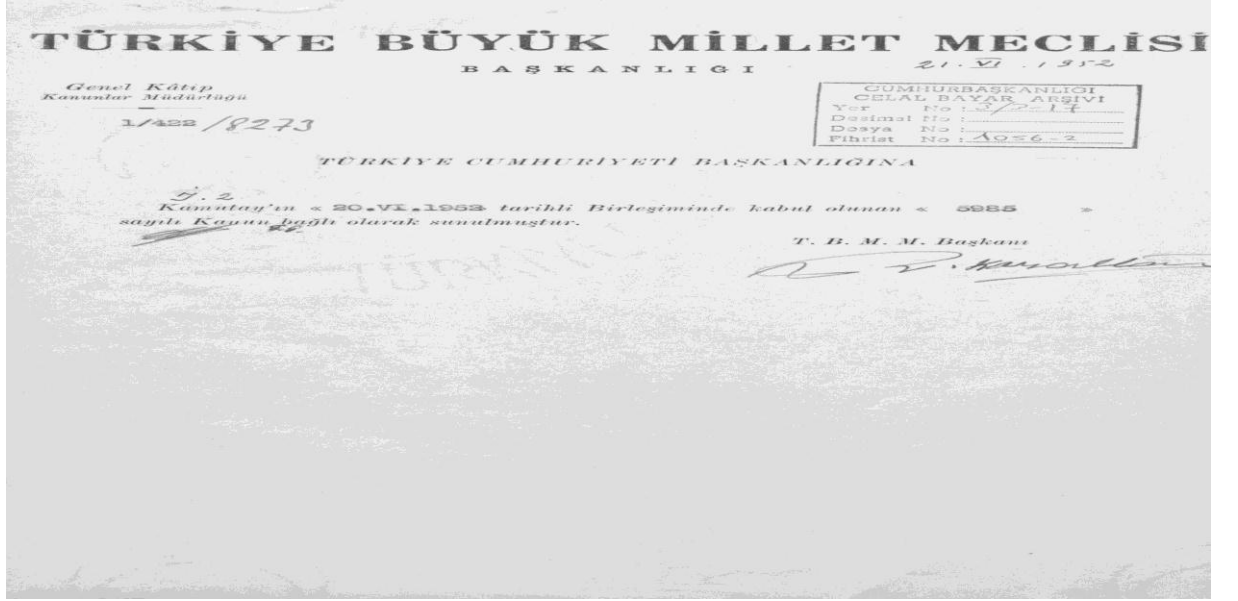
Kaynak: CBA, 3/2-18.611

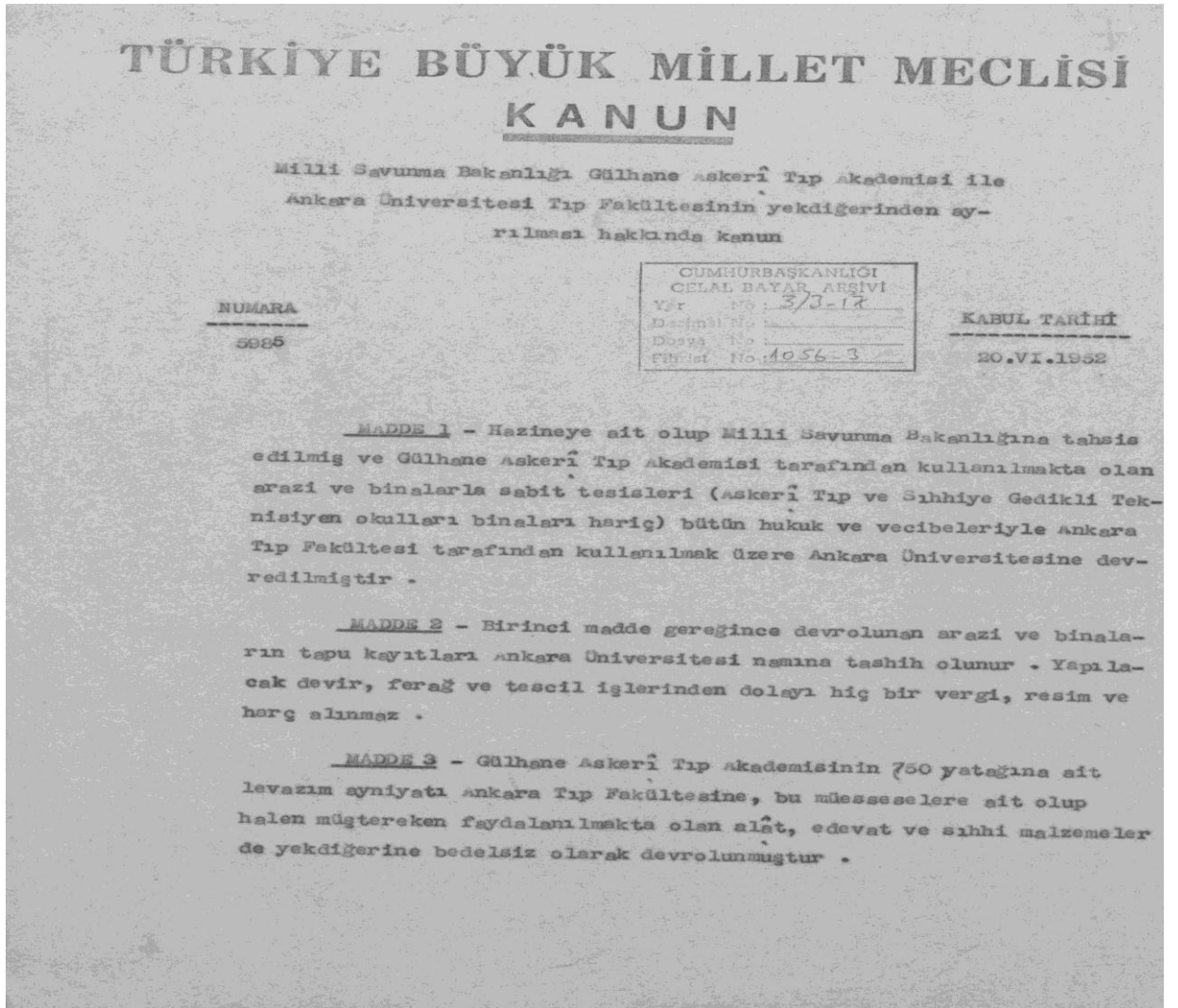
Kaynak: CBA, 3/3-17.1056

Kaynak: CBA, 3/3-17.1056-1

Kaynak: CBA, 3/3-17.1056-2

Kaynak: CBA, 3/3-17.1056-3

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

KANUN

GEÇİCİ MADDE 1 - Birinci madde uyarınca Ankara Üniversitesine devredilen arazi dâhilindeki suni aza binasından, bu kurum başka bir yere taşınmaya kadar Milli Savunma Bakanlığı faydalanmakta devam eder .

GEÇİCİ MADDE 2 - Üçüncü madde uyarınca Ankara Tıp Fakültesine devredilmiş olan (750) yatağın bir kısmından (Ankara Garnizonunun subay ve erlerinden hasta olanların ihtiyacını karşılayacak sayıdaki yataktan) Milli Savunma Bakanlığı faydalanmakta devam eder . Bu yatakların sayısı ile bunlardan ne şekilde faydalanılacağı hususu Milli Savunma Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında tanzim edilecek esaslar dâhilinde tesbit olunur .

GEÇİCİ MADDE 3 - Üçüncü madde uyarınca devrolunacak (750) yatağa ait levazım ayniyatı ile bu müesseselerin çalışmalarını sekteye uğratmayacak şekilde - yekdiğerine mütakabilen devredecekleri alât, edevat ve sıhhi malzemelerin neviâk, kıymet ve miktarı (Milli Savunma Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi mümessillerinden kurulacak bir komisyon tarafından hazırlanacak listeler üzerinden) Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır .

GEÇİCİ MADDE 4 - Tıp Fakültesiyle Gülhane Tıp Akademisinin birbirinden ayrılmaları ve yukarıki maddeler uyarınca yapılacak devir işlemleri ile her türlü taşınma işleri en geç 1 Mart 1953 tarihine kadar tamamlanır .

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARSIVI	
Yer No :	3/3-17
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	1056-4

Kaynak: CBA, 3/3-17.1056-4

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

KANUN

MADDE 4 - Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer .

MADDE 5 - Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür .

20. Mart 1952

Aslına uygundur .

[Signature] *[Signature]*

Kararlaştırılmıştır.

Kaynak: CBA, 3/3-17.1056-5

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

Sayı : IV.15/11094

Riyaseti Cumhur Kâtibi
Umumiliğine

Ankara, _____
Özet : _____

4-9-959

CUMHURBAŞKANLIĞI CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No : 3/10-7
Desimal	No : _____
Dosya	No : _____
Fihrist	No : 6504

Federal Almanya sabık Reiscumhuru Ekselâns T. Heuss tarafından Sayın Reiscumhurumuza hediye edilip, Fakültemize tahsisini tensip ve lütuf buyurdıkları "Elektronik Mikroskop,, yurdu-
muza gelmiş ve Fakültemizce tesellümü yapılmıştır.

"Elektronik Mikroskop,, un montajı, imal eden fabrikanın teknisyenleri tarafından yapılacağı öğrenildiğinden, ambalâji açılmadan Histoloji-Embriyoloji Enstitüsüne konmuştur. Cihazın montajı tamamlandı, çalıştırılmağa başlanıldığında Yüksek Makamınıza ayrıca arzedilecektir.

Sayın Reiscumhurumuzun, ilmi çalışma ve araştırmalarımızda mühim bir ihtiyacımızı karşılamak amacı ile, lütuf buyurdıkları bu çok hassas cihazın tahsisinden dolayı, Fakültemiz camiasında duyulan memnuniyet ve şükranlarımızı derin saygılarımla arz ederim.

Ankara Tıp Fakültesi
Dekani

Zafer Paykoç

(Prof.Dr. Zafer Paykoç)

A.B.E./P.K.

Kaynak: CBA, 3/10-7.6504

Ankara, 12 Mart 1951.

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer No :	3/3-20
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	1307-2

CUMHURBAŞKANLIĞI YÜCE KATINA

Hukuk Devletinin yüksek vicdanlı mümessillerine:

İşçi, aile ve çocukları ile 15 bini müteceviz nafaka sahibi Soğukkuyu esnafının dileği:

Bundan 13 sene evvel Çankırı caddesinde bulunan dükkânlarımızın Ankaraya gelen ecnebilere karşı çirkin manzara arz ettiği düşüncesiyle, merhum vali Nevzat Tandoğan buradan kalkmamızı ve halihazırda meskûn bulunduğumuz Soğukkuyu mantikasına yerleşmemiz emrini verdi, biz de Ankaramızın bu çirkin manzarasının ortadan kalkması için haklı emirlerini kabul ettik ve Soğukkuyu mantikasına valinin emri ile yerleştik. İlk defa Evkaf idaresine bu yerler için icar verdik, sonraları kısmen hazineye ait olduğu anlaşılan bu yerlere ait icarî Maliye Bakanlığı Millî Emlâk Genel Müdürlüğüne veriyorduk.

Bundan, iki, üç sene evvel hükümetin çıkaracağı bir kanunu mevzu ittihaz ederek kendi menfaatlerine uygun bulan Maliye Bakanlığı memurlarından müteşekkil bir grup kooperatif kurmak suretile bulunduğumuz Soğukkuyu mantikasını kimsenin haberi olmadan yalnız resmî gazete ile satışı ilân edilerek, mezkûr kooperatifin ikazı ile çok ucuz bir fiatla burasının mülkiyetini Emlâk Bankasına şifahi bir anlaşma ile ileride kendilerine apartman yapılmak için mezkûr bankaya satışını temin ediyorlar, sonraları bu işte muvaffak olamayacaklarını anlayan kooperatif ortakları halen dağılmış durumdadır.

Bu fırsattan istifade ederek mal sahibi olan Emlâk Bankası ise biz esnafın dükkânlarının yıkılması için elinden gelen gayreti sarf etmektedir. Bu işin halli için mahkemeye müracaat etmiş, mahkeme kararı ile bazı dükkânlarımız yıkılmış, bazılarının muhakemesi devam etmekte, bazılarının da yıkım kararı çıkmış olduğu halde; 14 Mayıs seçimlerinden evvel eski iktidar ileri gelenlerine yıkım kararının durdurulması ve bize yer gösterilmesi için yalvardık, bu fırsatı ganimet bilen parti ileri gelenleri bizim bu zafımızdan istifade ederek saf ve temiz arkadaşlarımıza, Soğukkuyuda bir Halk Partisi Ocağı açılması suretile bu işin halledileceğini söylediler, memleketin millî menfaatlerini kendine şiar edinmiş olan bu temiz kalpli küçük esnaf kitlesi zahiren bunu kabul etmiş görünerek, denize düşen yılanı sarılır kabilinden beş on kişiden ibaret bir grup arzularının isafî cihetine

Kaynak: CBA, 3/3-20.1307-2

gittiler.Halk Partisi ileri gelenlerinden Ankara müfettişi ve birkaç milletvekili ocağın açılma törenine iştirak etmişler,bu yıkım işinin durdurulması,esnafa dükkân yeri gösterilmesi hususunun halli için ilk fırsatta makamlarında görüşmek üzere mezkûr arkadaşları davet ettiler. Ertesi gün bu arkadaşlar arasından seçilen bir heyet Halk Partisi merkezine gittiler,Hilmi Uranın delâletile Cevat Dursunoğlu'na ve Cevat Dursunoğlu'nun delâletile Ankara Belediyesi Başkanlığına bu işin halli için gönderildiler,Belediye Başkanı bu işin kendisi tarafından halledilemeyeceğini telefon ile Cevat Dursunoğlu'na bildirdi,Cevat Dursunoğlu'nun telefonda;Belediye Başkanına hitaben:Rağıp çekinme ben arkandayım seni desteklerim,bu arkadaşların işini muhakkak hallet demesi üzerine, sabık Belediye Başkanı bize 15 bin metre kare bir arazi vereceğini ve ondan sonra dükkânlarınızı mezkûr araziye nakletmemizi bildirdi,dükkânlarımızın yıkımının durdurulması için de Emlâk Kredi Bankası U. Müdürüne Belediye Başkanı ve Cevat Dursunoğlu telefon ve şifahi görüşmeleri ile temin ettiler.

Şimdi kulak ajansından öğrendiğimize göre yıkımı durduran bu parti mensupları iktidarı kaybettikleri için,dükkânlarımızın eski iyiliklerinin aksine olarak buradaki vatandaşların hepsinin Demokrat olduklarını anladıkları için eski durdurulmuş olan yıkımı,şimdi tekrar canlandırmaya başlanmış bulunmakta,icra memurları tarafından bu gün yarın dükkânlarımızın yıkılacağı esnafımıza bildirilmiş olduğundan,bu küçük esnafa bir yer temin edilinceye kadar yıkım işinin durdurulması,

Evsiz vatandaşlara mesken temini için yardım ve kolaylıklar gösteren,topraksız çiftçimize arazi veren ve memleketimize dışarıdan göç eden arkadaşlarımızı barındırmak aynı zamanda müstahsil vaziyete getirmek için örnek varlığına ve müşfik kararlarına canla başla müzahir olduğumuz muhterem Hukuk devleti mümessillerimizin,biz yerli göçmenlere de günlük nafakamızı temin için ucuz arsalar kanunu çerçevesi dahilinde sanayi mantığında birer dükkân yeri sağlanmasının temini için ilgili makamlara emir buyrulmasını,

Esasen Muhterem Cumhurbaşkanımız,Başbakan,Bakanlar ve Millet vekillerimizin her fırsatta biz işçilerin iftihar edeceği şekilde müşfik alâka ve yardımlarını görerek,Hükümet babamızın şefkat ve alâkasından emin bulunuyoruz.

Soğukkuuyu arsalarının haksız satışından mağdur olan,feleğin kahrına uğramış biz kimsesiz sanatkâr esnafının halen devam eden mağduriyetinin önlenmesini,halihazırda bize dükkân değil bir izdirap yuvası olan bu yerin satışının döndürülerek,hak ve adaletin tecellisini yüksek vicdanlarınızdan bekleriz.

Kaynak: CBA, 3/3-20.1307-3

Bu işin halli için muhterem Ankara Belediyemizin tavsif edilmesini Bütün Ankara Madeni işler sanatkârları adına en derin saygılarımızla dilerken, belediyenin mülkü olan, eski iktidar belediyesi tarafından satışı arz edilmiş olan ATLI SPOR mahallinin ve civarında bulunan belediyeye ait maneş yerı ve diğer arsaların biz fakir sanatkâr esnafa uzun vade ile ödemek suretile birer dükkân yerı teminini sonsuz saygılarımızla yüksek ve adil vicdanlarınızdan hürmetle ellerinizi öpererek dileriz.

SAYGILARIMIZLA

Ankara Madeni İşler Sanatkârları
Derneği Yönetim Kurulu
Bşk. V.

CUMHURBAŞKANLIğI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No : 3/3-20
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	1307-4

Kaynak: CBA, 3/3-20.1307-4

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Genel Kâtip
Kanunlar Müdürlüğü

1/542

Ş: 2

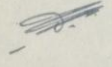
TÜRKİYE CUMHURİYETİ RİYASETİNE

10. VII. 1953

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer No :	3/4-22
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	1742-2

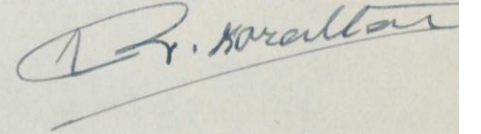
Umumi Heyetin « 9.VII.1953 » tarihli Birleşiminde kabul olunan

« 6128 » sayılı Kanun bağlı olarak sunulmuştur.

F.F.

T. B. M. M. Reisi

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

KANUN

Yeni radyo istasyonlarının kurulması ve Ankara Radyo İstasyonunun tevsi ve takviyesi için gelecek yıllara geçici taahhütlere girişilmesi hakkında kanun

NUMARA

6128

KABUL TARİHİ

9. VII. 1953

MADDE 1 - İcra Vekilleri Heyetince kararlaştırılacak yerlerde yeniden kurulacak radyo istasyonları inşa, tesis ve teçhizi ve Ankara Radyo İstasyonunun tevsi ve ıslahı için (13 000 000) liraya kadar gelecek yıllara geçici taahhütlere girişmeye Başvekil salâhiyetlidir .

Bu madde gereğince girişilecek taahhütler karşılığı her yıl Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvelin Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü kısmında hususi bir fasla konulur .

MADDE 2 - Birinci madde gereğince girişilecek taahhütler 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanuniyle ek ve tadilleri hükümlerine tâbi değildir .

GEÇİCİ MADDE 1 - 1953 Malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvelin Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü kısmının 741 nci (Radyo istasyonları yapımı her türlü masrafları) faslından (50 000) lira aynı kanuna bağlı (A/1) işaretli cetvelin Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü kısmında (geçici hizmetliler ücreti) adıyla yeniden açılan 203 ncü fasla fevkalâde tahsisat olarak nakle-dilmiştir .

Kaynak: CBA, 3/4-22.1742-3

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

KANUN

- 2 -

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer No :	3/4-22
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	1742-4

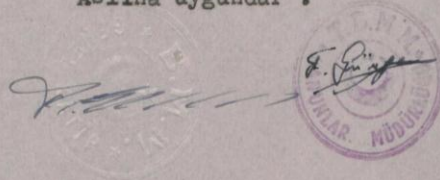
GEÇİCİ MADDE 2 - 1953 Mali yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (E) işaretli cetvele Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü başlığı altında 203 ncü (geçici hizmetliler ücreti) faslı eklenmiştir .

MADDE 3 - Bu kanun neşri tarihinde meriyete girer .

MADDE 4 - Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur .

14 Temmuz 1953

Aslına uygundur .

F.

Karsılaştırılmıştır

Kaynak: CBA, 3/4-22.1742-4

20

CUMHURBAŞKANLIĞI	
CELAL BAYAR AŞİVİ	
Yer No :	3/5-10
Desimal No :	
Dosya No :	
Fihrist No :	2421

Sayın Cumhurbaşkanımızın Ankara Çimento Fabrikasını teqriflerinde Fabrikanın umumî durumu hakkında Yüksek şahıslarına arzolunan ilişik nottaki malûmat filî durumu belirtmektedir.

Ancak Fabrikanın islâh ve tevsiine müteallik çalışmalar hakkında aşağıdaki hususatin arzı faydalı mütalâa edilmiştir.

Ankara Çimento Fabrikası kapasitesinin yılda 15.000 tondan 50.000 tona çıkarılması maksadile bu Fabrikada yapılacak islâh ve tevsi müteallik proje Bankamızca 9.1.1951 tarihinde Fabrikanın o/o 50 hissesine sahip bulunan Ankara Belediyesi Başkanlığına gönderilerek bu hususdaki görüş ve muvafakatlerinin iş'arı istenilmiştir.

Belediyece bu konuda yapılan tetkikler sonunda, 7.2.1952 tarihinde prensip itibarile muvafakat cevabı verilmiş ve Şirketin 27.3.1952 tarihinde toplanan Umumî Heyeti tarafından da islâh ve tevsi hususunda karar alınmış ve bu arada bugünkü Limited Şirketin Anonim Ortaklık haline kalbini ve böylece finansman işinin de hallini kolaylıkla mümkün kılmak üzere bir müteşebbis heyetin vazifelendirilmesi kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda Fabrikanın tevsi portesi ve islâh şekli üzerinde de tetkikat yapacak olan bu müteşebbis heyet bugünkü Limited Şirketin iki idare meclisi üyesi ile Şirket Müdüründen ve Anonim Ortaklığa Belediyece iştirak ettirilmeleri tasarlanan Emlâk ve Kredi, İller ve İş Bankalarının mümessillerinden teşekkül edecektir.

Ankara Belediyesi, yukarıda yazılı bankalarla görüşmelerine devam etmektedir.

Saygı ile arz olunur.

6.5.1952

Şimşerbank Genel Müdürü

7/6046

huzgi
14.12.95

CUMHURBAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ

Yer No : 3/6-29
Desimal No :
Dosya No :
Fihrist No : 3151

1.1.1951

TÜRKİYE'DE ÇIKAN GAZETE VE DERGİLER

Adı	Nev'i	Hüviyeti	Neşir Vakitleri	A D R E S
Güzel Abana	Gazete	Siyasî	Haftalık	Abana
Bugün	"	"	Günlük	Bugün-Adana
<i>Cukurova post.</i> Demokrat	"	<i>spor</i>	<i>Haftalık</i>	Demokrat -Adana
Karaay	Dergi	Kültür	Aylık	Güney Basımevi Adana
Keloğlan	Gazete	Siyasî	Hafta.2	Türksözü Matbaası Adana
Millet	"	"	Haftalık	Saydam cad.24 Adana
Okul Postası	Dergi	Okul	"	P.K.9 Adana
Politika	Gazete	siyasî	"	P.K.121 Adana
Seyhan	"	"	"	Yeni Pos.Yanı Adana
Toksöz	"	"	"	Güney Basımevi Adana
Türksözü	"	"	Günlük	Türksözü Adana
Yeni Adana	"	"	"	Yeni Adana Adana
Ada Postası	"	"	Haftalık	Adapazarı
Sakarya	"	"	"	Adapazarı
Kocatepe	"	"	Günlük	Afyon
Doğuş	"	"	Haftalık	Afyon
Köye Doğru	"	"	"	Afyon
Sadakat	"	"	"	Afyon
Yeşiladıyaman	"	Kültür	Haftalık	Adıyaman
Akhisar	"	Siyasî	"	Akhisar
Hür Akhisar	"	"	"	Akhisar
Akşehir	"	"	"	Akşehir
Nasrettin Hoca	"	"	"	Akşehir
Amasya	"	"	"	Amasya
Amasya Yeşilyurt	"	"	"	Amasya

./.

Kaynak: CBA, 3/6-29.3151

CUMHURBAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ

Yer No : 3/6-29
Desimal No :
Dosya No :
Fihrist No : 3151-1

-2-

Adı	Nevi	Hüviyeti	Neşir Vakitleri	A D R E S
Emel	Gazete	Siyasî	Haftalık	Amasya
Adalet	Dergi	Resmî	Aylık	Adalet Bak.Ankara
Ankara Sesi	Gazete	Siyasî	Haftalık	P.K.87 Ankara
Ankara	"	"	Günlük	Ankara Gazetesi Ankara
Amatör Atlet	"	Spor	Haftalık	Küçükesat Cad.No:48 Ankara
Ankara Barosu Hu- kuk Dergisi	Dergi	Meslekî	Aylık	P.K. 463 Ankara
Ankara Üniversi- tesi Dil ve Tar. Coğrafya	Dergi	Kültür	İki aylık	Dil ve Tarih Coğrafya
Ank.Ün.Fen Fak- ültesi mecmuası	"	Meslekî	Üç aylık	Ankara Ün.Fen Fak.Ankara
Ank.Ün.Huk.Fak.	"	Resmî	İki aylık	Hukuk Fakültesi Ankara
Ank.Ün.Tıp Fak.	"	"	Üç aylık	Tıp Fakültesi Ankara
Askerî Adalet	"	"	" "	Ankara
Askerî Fabrika	"	"	Altı "	Ankara
Ayin Tarihi	"	"	Aylık	Basın-Yayın ve Turizm Ankara
Aylık Hava Vaz.	"	"	"	Meteoroloji Gen.Md. Ankara
Banka	"	Meslekî	Üç aylık	Ataç sok. No:7 Yenışehir Ankara
Bayındırlık D.	"	Resmî	Aylık	Bayındırlık Bakanlığı Ankara
Belleten	"	"	3'aylık	Türk T.K. Ankara
Birliğin Sesi	Gazete	Gençlik	Onbeş gün.	Maliye Okulu sk.N.17 Ankara
Birlik	"	Meslekî	" "	Türkiye Öğretmen DERNEK- leri Millî birliği Ank.
Bizim Türkiye	Dergi	Kültür	" "	Yeni Matbaa Ankara
Çiftçi	"	Meslekî	Aylık	P.K.405 Ankara
Danıştay	"	Resmî	3 aylık	Danıştay Um.Ka.Ankara
Demiryolları	"	"	Aylık	D.Y.ve Limanları İda. Ankara
Emekliler	"	Meslekî	"	İsmotpaşa Uzunyol N.104 Ankara
Gümrük Bülteni	"	Resmî	15 günlük	Gümrükler Genel Md.
Güreş	"	Spor	" "	Bahçelievler 28.sok.No:6 Ankara

./.

Kaynak: CBA, 3/6-29.3151-1

CUMHURBAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ

Yer No : 3/6-29
Desimal No :
Dosya No :
Fihrist No : 3151-2

-3-

Adı	Nevi	Hüviyeti	Nesir Vakitleri	A d r e s
Haber	Gazete	Siyasî	Günlük	Kanaat Basımevi Ankara
Hasandağı	Dergi	Kültür	Aylık	Bayram Cad. No:25 Ankara
Hemşin	Dergi	"	"	P.K.188 Ankara
Handikap	Gazete	Spor	Haftalık	Ankara
Havacılık ve Spor	Dergi	Resmî	Aylık	Türk Hava Kurumu Genel Merk. Ankara
Hisar	"	Fikir	"	Öncebeci Bahadırlar s.No: 32 Kat 2 Ankara
İdare	"	Resmî	2 "	İçişleri Bakanlığı
İller ve Beledi- yeler	"	"	"	Ankara
İlk Öğretim	"	Meslekî	15_gün.	M.E.B.Ankara
İnsan Hakları	"	Hukukî	Aylık	Koçak Han Kat I No:3 Ankara
Jandarma (Karakol)"	"	Resmî	6 Aylık	J.Genel K.Ankara
Jandarma	"	"	" "	" " " "
Karagöz	Gazete	Siyasî	Haftada 2	P.K.246 Ankara
Karayolları	Dergi	Resnî	Aylık	Karayolları Gen.Md.Ankara
Karınca	"	Meslekî	"	T.Kooperatifçilik Kur.Ankara
Kaynak	"	Edebî	"	İzmir Cad.No:27 <u>Yenişehir</u> Ankara
Kızılay	"	Resmî	3 "	Kızılay Gen.Merkezi Ankara
Konjonktür	"	"	" "	Ticaret Bakanlığı Ankara
Kooperatif	"	Meslekî	Aylık	Karanfil sok.No:5 <u>Yenişehir</u> Ankara
Koruk	"	"	"	Ankara Üniversitesi Ziraat Fak. Talebe Derneği Ankara
Köylü	Gazete	Halk	"	T.H.Kurumu Ankara
Kudret	"	Siyasî	Günlük	İstanbul Cad. Ankara
Levazım	Dergi	Resmî	3 Aylık	Yüksek Levazım Ok.Ankara
M.T.A.	"	"	" "	M.T.ve Arama Ens. Ankara
Maliye	"	Meslekî	"	P.K.26. Ankara
Maliye Bülteni	"	Resmî	"	Maliye Bakanl.Ankara
Maliye Mec	"	"	3 "	" " "
Merhem	"	Meslekî	"	Veteriner F.Derneği
M.E.B.Tebliğler	"	Resmî	"	M.E.B.Ankara
M.Talebe Federas- yonu.	"	"	"	M.T.F.Merkez İcra Kon.Ankara

Kaynak: CBA, 3/6-29.3151-2

CUMHURBAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ

Yer No : 3/6-29
Desimal No :
Dosya No :
Fihrist No : 3151-3

Adı	Nevi	Hüviyeti	Neşir Vakitleri	Adres
Mimarlık	Dergi	Meslekî	2 Aylık	P.K.301 Ankara
Müzik Görüşle- ri	"	"	"	P.K.1024 Ankara
Nilüfer	"	Kültür	"	Ankara
Ordu	"	Resmî	3 "	Ankara
Orman ve Av	"	Meslekî	"	Ormançılar Derneği Ankara
Otomobil Dünya- sı	"	"	"	İsmetpaşa Cad. No:4 Ankara
Öğretmen	"	"	"	P.K.2036 Ankara
Polis	"	Resmî	3 "	Em.Um. Ankara
P.T.F.	"	"	" "	P.T.T.Genel Müdürü Ankara
Radio	"	"	" "	B.Y.ve T.Ge.Md. Ankara
Resmî Gazete	Gazete	"	Günlük	Başbakanlık Müdevvenat Genel Md. Ankara
Revue Turque de Droit Inter- national				
Sağlık Dergisi	Dergi	Resmî	Aylık	Sağlık Bakanlığı Ankara
Sayıştay	"	"	Gayri me- vku	Ankara
Seçilmiş hikâ- yeler	"	Hikâyeler	Aylık	P.K.2045 Bakanlıklar Yeni- şehir-Ankara
Siyasal B.Oku.	"	Resmî	3 aylık	Siyasal Bilgiler Ok. Ankara
Tavukçuluk	"	Meslekî	"	Çocuksarayı Arı ve Hayvan- ları Yetiştirme Cem. Ankara
Teknik Öğretim	"	Resmî	"	M.E.B. Ankara
Tıbbî Tercümele	"	Meslekî	"	Ankara
Ticaret Haberle	"	Resmî	"	Ticaret Bakanlığı Ankara
Türk Coğrafya	"	Meslekî	6 "	Türk Coğ.K. Ankara
Türkiye C.Mer- kez Bankası	"	Resmî	3 "	T.C.Merkez Bankası Ankara
T.C.Ziraat Ban.	"	"	" "	T.C.Ziraat Bankası Ankara
Türk Ekonomisi	"	İktisadî	"	Atatürk Bulvarı Bengü Ap. Daire 2 Yenşehir -Ankara
Türkiye Genel Kimyagerler Ku.	"	Meslekî	"	Ziraat Fakültesi Ankara
Türk Hek.Birliği	"	"	3 "	C.E.Kurumu Ap.Kat I No:2 Ankara
Türk İjiyen ve T.Biyoloji	"	"	" "	Sağlık Bakanlığı Ankara

Kaynak: CBA, 3/6-29.3151-3

Adı	Nevi	Hüviyeti	Neşir Vakitleri	Adres
Türk Veteriner Hekimleri	Dergi	Meslekî	Aylık	Ankara
Ulus	Gazete	Siyasî	Günlük	Çankırı Cad. Ankara
Ülkü	Dergi	Kültür	Aylık	Ulus Basımevi yanında Ankara
Üretim	"	Meslekî	"	P.K.213 Ankara
Unesco Haberler Bülteni	"	"	"	M.E.B. Ankara
Yağmur ve Toprak	"	Köyçükük	"	P.K. 55 Ankara
Yedi Aralık	Gazete	Kültür	yıllık	Örnek Matbaası Ankara
Yeni Adam	"	Fikir	Haftalık	Bahçelievler Ankara
Yeni Okul	Dergi	Meslekî	Aylık	Pedagojik Yardımlaşma Kooperatifi Ankara
Yeşil Türkiye Yol	"	Kültür	"	P.K.3534 Ankara
	"	"	"	Ulucanlar Cad. No106 Ankara
Zafer	Gazete	Siyasî	Günlük	Denizciler Cad. 2 Ankara
Zafer Akşam P.	"	"	"	" " " "
Ziraat Der.	Dergi	Meslekî	Aylık	Türk Yüksek Ziraat Mühendisler Birliği Ankara
Ziraat Dünyası	"	"	"	Türkiye Ziraatçılar Derneği Ankara
İleri	Gazete	Siyasî	Günlük	İleri Gazetesi Antalya
Şelâle	"	"	"	Şelâle Gaz. Antalya
Atayolu	"	"	"	Antakya
Ay çiçeği	Dergi	Kültür	Aylık	Antakya
Hatay Postası	Gazete	Siyasî	Günlük	Antakya
Halkın sesi	"	"	"	Antakya
Yeni Yol	"	"	"	"
Aydın	"	"	Haf.3	Aydın Gazetesi Aydın
Doğuş	Dergi	Kültür	Aylık	Hilmi TükelMat. Aydın
Ses	Gazete	Siyasî	Haftada 2	" " " "
Ayvalık	"	"	Haftalık	Ayvalık Gazetesi Ayvalık
Körfez	"	"	Haftada 2	Körfez Gazetesi Ayvalık
Demokrat Ruhlu Toksöz	"	"	Haftalık	Babaeski
Bafra	"	"	"	Bafra
Ateş	"	"	Günlük	Balıkesir

CUMHURBAŞKANLIĞI CELAL BAYAR ARŞİVİ	
Yer	No : 3/6-29
Desimal No	:
Dosya No	:
Fihrist No	: 3151-4

ÖZGEÇMİŞ

14 Şubat 1976 tarihinde Ankara'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Antalya'da tamamlamıştır. 1994 yılında Kuleli Askerî Lisesi'nden, 1998 yılında ise Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuştur. 1999 yılında Topçu ve Füze Okulu'ndan mezun olduktan sonra, TSK'nde çeşitli görevleri yürütmüştür. Evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce bilmektedir.